

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SAHNE SANATLARI ANASANAT DALI
TİYATRO PROGRAMI

**MARİO FRATTİ' NİN "PORNO" ADLI OYUNU VE İZLEME-İZLENME
HALİNİN**

BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

(Yüksek Lisans Eser Metni)

HAZIRLAYAN :

20096319 IŞIK YÖNT

DANIŞMAN :

PROF. ZELİHA BERKSOY

İSTANBUL 2010

Işık YÖNT tarafından hazırlanan Mario Fratti'nin "Porno" Adlı Oyunu ve İzleme-İzlenme Halinin Birey Üzerindeki Etkisi adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / Oyçokluğuyla Yüksek Lisans Eser Metni olarak Kabul Edilmiştir.

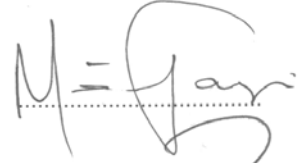
Kabul (Sınav) Tarihi : 11 / 06 / 2010

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

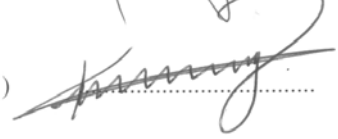
İmzası:

Jüri Üyesi : Prof.Zeliha BERKSOY (Danışman)

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Merih TANGÜN

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Kerem KARABOĞA (İ.Ü.Öğr.Üy.)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III-IV
ÖZET.....	V-VI
SUMMARY.....	VII-IX
1.GİRİŞ.....	1
2. MARIO FRATTİ.....	1-2
3.PORNOGRAFİ.....	2-6
4. DEKOR ANALİZİ.....	7-9
5. KOSTÜM.....	10
5.1. Paul.....	10
5.2. Dick.....	10
5.3.Dorine.....	10
6. KARAKTER ANALİZİ.....	10-12
6.1. Dorine.....	10-11
6.2. Dick.....	11-12
6.3. Paul.....	12
7. REJİ DEFTERİ.....	12-23
7.1. Birinci Sahne.....	12-15
7.2. İkinci Sahne.....	16-23
8. GÖZETİM TOPLUMU.....	23-54
9. NASIL VE HANGİ TEKNİKLERLE İZLENİYORUZ.....	55-62
9.1. Promis 1.....	59-60

9.2. Echelon 2.....	60-61
9.3. Carnivore.....	62
10. KANUNDAN MADDELER.....	62-64
10.1. Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar-Haberleşmenin Gizliliğini İhlal.....	62-63
10.2. Kişiler Arasındaki Konuşmaların Dinlenmesi ve Kayda Alınması.....	63
10.3. Özel Hayatın Gizliliğini İhlal.....	63
10.4. Ses veya Görüntülerin Kayda Alınması.....	63
10.5. Parmak İzi ve Fotoğrafların Kayda Alınması.....	63-64
11. ADİL BİLGİ UYGULAMA KANUNLARI.....	64-66
12. SONSÖZ.....	66-68
13. EK 1.....	69-85
14. II D SAHNE RESİMLERİ.....	86-91
15.KAYNAKLAR.....	92-94
16. ÖZGEÇMİŞ.....	95

ÖNSÖZ

İnsanların ilk çağlardan bu yana mağaraların duvarlarındaki desenlerden, mitolojik kavramlara kadar pek çok yerde gözlemleyebildiğimiz izleme ve gözetleme tutkusu 21. yüzyılda da atalarımızın bıraktığı bir miras gibi devam etmektedir. O çağlarda başlayan bu merak 21. yüzyıl teknolojileri ile birlikte kayıt altına alma, izleme ve gözetleme tutkusu olarak devam etmektedir. Bu tutku günümüz enformasyon toplumunda öyle noktalara gelmiştir ki teknolojinin gelişmesi ve geniş kitlelerin satın alabileceği finansal pozisyona gelmesiyle birlikte bireyler kendi kişisel izleme ekipmanlarını satın almaya ve bu ekipman sayesinde kendi kişisel Gözetim toplumlarını kurmaya başlamışlardır.

Bu teknoloji aynı zamanda kişilerin birbirlerini gözetlemesini çok kolay hale getirebildiği gibi kişilerin kendilerini de bu iletişim teknolojilerini kullanarak geniş kitlelere gösterme, yayınlama, ifşa etme durumunu doğurmuştur. Kişiler legal ya da legal olmayan yollarla ürettikleri pornografik fotoğraf ve videoları hem kendi küçük cemaatleri içinde hem de az önce bahsettiğimiz geniş kitlelere internet ve kapalı-açık video yayınlarıyla ulaştırmaktadırlar. Bu yozlaşmışlığı bir kısım kişiler finansal gelir kaynağı olarak kullandıkları gibi bir kısım insanlarda izleme, izlenme, izletme içgüdüğü ve arzusuyla hareket etmektedirler.

Bu izleme ve izlenme refleksi ister istemez ahlaki değerleri ve yargılarını beraberinde getirmektedir. Burjuva ahlakı, ahlaki dejenerasyon açılarından da konunun incelenmesi gündeme gelmektedir. Sahnelemenin pek çok yerinde bu süreçle ilgili sorgulamalar yapılırken yazılı aşamada da konu incelenmiştir.

Toplumun en küçük yapı taşı olan bireyden başladığımız bu izleme ve gözetleme eylemi daha geniş perspektiften bakıldığında devletlerin, iktidarların ve

bazı güç odaklarının elinde yeni iletişim teknolojileriyle pek çok farklı amaç uğruna kullanılmaktadır. Bu teknolojiler zaman zaman insanların yararına kullanılabildiği gibi pek çok zaman insanları kayıt altına almak, gözlemek ve devletin bireylerinin etrafına ördüğü duvarların içine hapsetmek için de kullanılmaktadır.

Mario Fratti' nin "Porno" adlı oyununun sahnelenmesinde olduğu gibi gözetleyenlerde dahil olmak üzere her birey bu gözetim toplumunun içindedir. Her ne kadar erk gözetmen olarak görünse de, Onlar da hayatın içerisinde ancak birer bireydirler. Özellikle oyunun tek kadın karakteri olan Dorine' in özgürlüğünü kaybederek, bu sistemde nesneleştirildiği görülmektedir. Kısacası hangi konumda olursak olalım sistem tarafından izlenmeye, gözetlenmeye devam edilmekte ve bu sayede de denetim altında tutulmakla birlikte kendimizi bir türlü alıkoymadığımız izleme eylemini de yapmaya devam etmekteyiz.

Sonuç olarak; isteyerek veya istemeyerek farkında olarak veya olmayarak kontrol, denetleme amaçlı veya salt röntgenleme maksadıyla birbirimizin her şeyini izliyoruz ve aynı zamanda da izleniyoruz. Tüm bunların farkında olduğumuz zamanlarda ise görünmek istediğimiz ya da bizi izleyenlerin doğrularıyla Onların onayladığı, istedikleri biçimlere, hallere, Onların doğrularına bürünüyoruz. Ki bu da insanı kendi olmaktan çıkarmaktadır. Artık birey kendi istediği gibi değil sistemin ve başkalarının istediği yaşam biçimiyle yaşamak zorunda kalmaktadır. Ahlaki olarak ta bireyi yaralayan bu süreç kendi ahlak anlayışını da bireye kabul ettirmektedir.

ÖZET

Mario Fratti' nin "Porno" adlı oyununu sahneye koyarken üzerinde durulmaya çalışılan ana tema bireyin izleme ve izlenme durumu olmakla birlikte aynı zamanda bu durumun kaçınılmazlığı ve yarattığı ahlaki dengesizliktir.

Bir yandan bu ahlak anlayışının getirisi olarak değersizleşen insan hayatları, bunların yansıması olarak gazetelerin üçüncü sayfa haberlerinde sıradanlaşması anlatılmaya çalışılırken diğer yandan insanların geçmişleri ve bunlarla ilgili bağlarından kurtulamamalarının üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın yazılı metin olarak sunulan kısmında ilk çağlardan başlayarak günümüze kadar izlenme – izleme – gözetleme duyguları bireyler devletler ve egemen güçler açısından ele alınmıştır. Devletler ve egemen güçlerin 21. yy la birlikte ele geçirdiği teknolojik imkânlarla her geçen gün dünyayı biraz daha küresel köy haline getirdiğinden ve aynı olguları bireylerin kendi küçük cemaatleri içinde de yaptığından bahsedilmiştir.

Çalışmanın diğer bir aşaması olan sahneleme kısmında ise yukarıda bahsettiğimiz olgular kullanılarak hazırlanan rejî detaylı olarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Sahnelemede kullanılan ve karakterleri birbirine bağlayan ipler aslında Onları aynı zamanda geçmişlerine ve kurtulamayıp bağlı kaldıkları olaylara bağlamaktadır. Diğer taraftan üçüncü sayfa haberleriyle kaplı duran bir odanın içindeki kendi de gazetelerin üçüncü sayfa haberlerinden oluşturulmuş bir cansız kadın manken ve oyun içerisinde başına gelenler ahlaki sorgulamayı da beraberinde getirmektedir.

Bu ahlaki sorgulama oyunun pek çok yerinde karşımıza çıkmaktadır örneğin ; “Endülüs Köpeği” filminden alınan ve sağ odada devamlı olarak oynatılan planlarda ya da Paul' ün Dorine' i suçladığı konuşmalarda olduğu gibi... Kadını ahlaki yargılardan ötürü değersizleştirme oyunun her noktasında kendini göstermektedir.

Yine sahnelemede üzerinde durulan diğer bir husus ise tezin de ana temasını oluşturan izleme ve izlenme olgusudur. Seyircinin önünde ve devamlı kayıt halinde olan kamera seyirciye kendisini “Büyük Birader” gibi hissettirirken diğer yandan Dorine ve Paul' ün oturma odalarında duran ayna ve bu aynaya oyun içinde düşen yansımalar seyirciyi de oyuna dahil ettiği gibi seyircide de kendisinin de izlendiği hissini yaratmaktadır. Farkında olarak veya çok ta farkında olmadan izlenen seyirciler, bilinçli olarak yapmak için geldikleri izleme eyleminin yanı sıra isteyerek veya istemeyerek kendilerini aynı hayatta olduğu gibi izlenir konumda bulacaklardır.

Diğer yandan sol odada gazetelerin üçüncü sayfa haberlerinden yapılmış olan manken ve sol arka duvar dibinde duran ve devamlı yanıp sönen kırmızı ışığın oluşturduğu kayıta olan kamera çağrışımı bize intiharında izlenme olgusuyla bağlantısı olduğunu düşündürmektedir.

Genel itibari ile tezin yazılı aşamasında da sahneleme aşamasında da üzerinde durulan izleme – izlenme, burjuva ahlakı ve getirdiği ahlaki dengesizlik, geçmiş ve geleceğe olan bağlarımız (ki bu bağlar bizi sosyal yaşamımız içinde duygu ve düşünceler ile bağlarken elektronik ortamda internet ve her ne şekilde olursa olsun bıraktığımız dijital izlerimizle de bağlamaktadır) ele alınmaya çalışılmış ve bunun bireyler üzerindeki etkisi yansıtılmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER : İzleme, İzlenme, Panopticon, Mario Fratti, Porno, Gözetim, Gözetleme, Ahlak

SUMMARY

The Main theme while staging the theatrical presentation of Mario Fratti's "Porno" is the state of being watched and watching individuals. It shows the inevitability of the case and the moral imbalance caused by it.

While the lives of humans are getting unworthy as a result of this moral imbalance, the reflection of this situation is taking place on the third pages of newspapers as ordinary news and meanwhile the bonds of people to their past and their inability to escape from these bonds are emphasized.

On the written part of the worksheet, the first ages up to our date, the actions of:

watching, being watched and spying had been taken in terms of individuals, governments

and sovereign powers. Especially the active role of governments and sovereign powers

making the world smaller by the technologic power in their hands and the similar behaviors of

individuals on their small communities are also mentioned.

On the stage phase, all of the notations mentioned above are used in detail to explain the situation.

The ropes between the characters used on the stage are actually their bonds to their past which they can never release themselves. Additionally the lady mammequin built of the third pages of newspapers, located in the middle of a room also covered by the third pages of newspapers, symbolizes the moral inquisition.

This moral inquisition comes up in many parts of the play, such as in scenes taken from “the dog of Endulus“ continuously being screened in the right room or in conversations in which Paul is blaming Dorine. Showing women worthless because of moral inquisitions can be seen almost in every part of the play.

Another aspect that is also emphasized on the stage phase is the stage of being watched and watching which is the main theme of the play, the camera that is working continuously in front of the audience gives audience the feeling of being a part of a “big brother” as the watchers. On the other hand the reflections in the large mirror in Dorine and Pauls’ living room during the show, make the audience both feel like a part of the show and also give them the feeling of being watched. The audience being watched consciously or unconsciously who actually came to watch the play consciously will find themselves watched exactly as it happens in their daily life.

Futhermore, the lady mammaquin in the left room built of the third pages of newspapers and the camera in the corner of left room with the flashing red light of the recording, make us think that there is a relationship between suicide and being chased.

In general, both in the written phase or the stage phase of the thesis, watching-being watched statement, bougeois morality and its moral imbalance, and our bonds to our past and future, are analysed. And here, our bonds to our past and to our future includes both our feelings and thoughts in our social lifes and even our digital imprints as well.

KEYWORDS: Watching, Being watched, Panopticon, Mario Fratti, Porno, Surveillance, Spying on, Moralis

GİRİŞ

Birbiriyle iç içe fakat birbirinden bağımsız ama birbiriyle ilişkili üç oda... Tıpkı “1984” te olduğu gibi dışarıdan birilerinin devamlı izlediği ve içerdekilerin de birbirini izlediği izleme ve izlenme olgusu üzerine oturtulmuş Burjuva ahlakı ve getirdiklerini anlatının merkezine oturtan, detaylara inildiğinde pek çok göndermesi ve alt metni olan bir sahneleme yapılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmaya başlarken öncelikle oyunun yazarı hakkında yapılan araştırmanın ve verilen bilginin ardından oyunun adı olan ve aynı zamanda da oyunun öyküsünün çıkış noktası olan “Porno” üzerinde de durulacaktır.

MARIO FRATTI

Mario Fratti, 1927 yılında doğmuştur. Dünyaca tanınmış bir oyun yazarı ve tiyatro eleştirmeni olan Mario Fratti, 1963’ te İtalya’ dan ayrılıp Amerika’ ya yerleşmiştir. 33 oyunu 19 dilde yayımlanmış ve yaklaşık 600 tiyatrodah sahnelenmiştir. Mario Fratti, özgün bir üsluba, çoğu kez sürprizlerle gelişen dramatik bir kurguya sahip ve zaman zaman absürd öğelerin ağırlıklı olduğu metinler yazmış çağdaş bir yazardır. Anti-emperyalist bir dünya görüşüne sahip olan yazarın oyunlarında, anti-Amerikan ve küreselleşme karşıtı görüşler öne çıkar. Amerika’ nın Irak’ ı işgalini, “Körlük” adlı oyunuyla protesto eden Mario Fratti, bu oyununu tüm dünya ülkelerine, telif hakkı istemeden oynanmak üzere armağan etmiştir. “Körlük”, 15 temmuz 2004’ te Tokyo’ da ve 6 ağustos 2004’ te Barselona’ da dünya prömiyerini yapmıştır. Fratti’ nin “Kafes” adlı oyunu, dünyada 57 yerde, “Kurban” adlı oyunu ise 18 yerde sahnelenmiştir. Yazarın son oyunu, Arthur Kopit’ in hikayesinden uyarlanan ve Fellini’ nin 8.5 Hafta adlı filminden hareketle yazılmış “Dokuz” adlı müzikaldir. Bu oyun New York’ ta 2004-2005 sezonunda sahnelenmeye başlamış; dört Tony Ödülü, O’ Neill Selection Ödülü, Richard Rodgers Ödülü ve The Outher Critics Ödülü kazanmıştır. Yazarın bir diğer bilinen oyunu “Altı Tutkulu Kadın” ise, “Dokuz” un müzikal olmayan versiyonu olarak sahnelenmektedir. Halen Amerika’ da bir tiyatro okulunda ve bir üniversitenin

İtalyan Dili Bölümü 'nde profesör olarak çalışmakta olan yazar, Avrupa' da üç gazetenin tiyatro eleştirmenliğini de sürdürmektedir.

Mario Fratti 'nin, Türkiye'de sahnelenen ilk oyunu "Kafes" dışında, "Che Guavera", "Altı Tutkulu Kadın" ve "Kurban" adlı oyunları da dilimize çevrilmiştir. Oyunlarından bazıları; Dönüş (1963), İntihar (1964), İspanyolca On Bir Oyun (1977), Buzdolapları (1977), Eleanor Duse (1982), Doğum Günü, Üç Kız Kardeş, Yataklar, Genç Refika.

PORNOGRAFI

Pornografi ya da kısaca porno, amacı cinsel dürtülere yönelik olan, ahlaki değerlere aykırı düşen, cinsel anlamda tahrik etmek amacıyla insan vücudunu veya cinselliğin mahremini yansıtmaya verilen addır. Pornografi; film, fotoğraf, çizim, yazı, resim, animasyon veya ses gibi iletişim araçlarından herhangi birini kullanabilir. Pornografi sözcüğü Yunanca kökenli olup, (pornographos) sözcüğü, porne (fahişe) ya da (porneia) zina ve graphein (yazmak) sözcüklerinin birleşiminden oluşur ve "fahişelerle ilgili yazılar" anlamına gelmektedir.

Cinsel içerikli sanatın tarihi, sanat tarihi ile yaşıttır. Mahrem fotoğraflar, fotoğraf makinesinin başlangıcından beri vardır ve ilk filmlerde de çıplaklık ve cinsellik oldukça yaygındır. Yontma Taş Devri sanatında çıplaklığı ve cinselliği gösteren sahneler meydana getirilmiştir. Fakat bu görüntülerin insanı tahrik etme amacından çok ruhani önemi belirttiği düşünülür. Pompeii 'deki harabe Roma yapılarının duvarlarında birçok pornografik görüntüye rastlanmıştır. En ilginçlerinden biri de her kapısının üstü cinsel fresklerle donanmış bir genelevdir. Ayrıca Pompeii 'de yol kenarlarına yapılmış genelevlere ve eğlence yerlerine giden

yolu gösteren testisler de görülebilir. Ayrıca Alman arkeologlar 4 Nisan 2005' te yaptıkları açıklamada 7200 yıllık pornografik kalıntılar bulduklarını açıklamışlardır.

Sümer tabletlerinde pornografik sayılabilecek anlatımlar mevcuttur. Eski Mısır buluntularında da cinsel ilişkinin resmedildiği görülmektedir. Ancak ilk net pornografik imajları Yunan ve Roma vazoları, kapları üzerinde ve heykellerinde görülmektedir. Daha sonraki yazılı metinlere örnek olarak 15. yüzyıl İtalyan yazarı Pietro Aratino, İngiliz romancı D.H. Lawrence örnek verilebilir. Birçok ressam da cinsel içerikli eserler vermişlerdir, ancak akademisyenlerin çoğunluğu bunları pornografik olarak değerlendirmemekte ve erotik olduklarını savunmaktadır.¹

1920' lerde çıkmaya başlayan pornografik çizgi romanlar ABD 'de yayınlanmaya başlamış ve artık bu yüzyılın ikinci yarısında Playboy ve Modern Man gibi erkek dergileri çıkmaya başlamıştır. Bu dergilerde çıplak veya yarı çıplak kadınların, kendilerini okşarkenki halleri bulunmakta, üreme organları görünmemektedir. Fakat 1960' ların sonunda Penthouse çıtayı yükseltmiş ve 1990' lara geldiğinde grup seks ve lezbiyenlik dahil porno birçok farklı tür yer almıştır.

20. yüzyıl pornografinin tam anlamıyla patladığı çağdır. Giderek gelişen ve bir endüstri haline gelen pornografi 70'li ve 80'li yıllardan itibaren daha kolay elde edilebilir hale gelmiştir. Önceleri basılı materyallerin üretim ve tüketimi, video, vcd ve dvd gibi araçların yaygınlaşp evlere girmesi, nihayetinde de internetin yaygınlaşmasıyla hayal edilemeyecek bir düzeye ulaşmıştır.² Pornografik görüntülere düşkünlük, erkeklerde kadınlardan daha yaygındır. Yapılan araştırmalar, erkeklerin "giyinik" insan resimlerine bakmak için ufak bir miktar para ödemeye razı olurken, kadınların ise ancak para karşılığında resimlere bakmaya razı olduklarını ortaya çıkarmıştır.

¹ PSİKİYATRİST DR. MEHMET DOĞAN

² PSİKİYATRİST DR. MEHMET DOĞAN www.konakterapi.com/pornografi.htm

Maymunların da pornografiye insana benzer tepkiler verdiği ortaya çıkmıştır. Erkek maymunlar, kendilerine gösterilen resimler arasında en çok karşı cinsin kaba etine ve gruptaki baskın erkeğin yüzüne ilgi göstermişlerdir.

Batı Avustralya Üniversitesi 'nde yürütülen araştırmada belli bir cinse (kadın veya erkek) spesifik pornografinin sperm üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmada bir gün heteroseksüel erkek deneklere üç kadının yer aldığı pornografik bir film izletilmiş, spermin erkekleri eylem üzerinde izledikleri zaman aktif hale geldiği gözlenmiştir. Çalışmanın lideri Leigh Simmons, iki erkek ve bir kadını izleyen deneklerde mastürbasyon ejakülasyonunda sperm hareketliliğinde artış görüldüğünü belirtmiştir. Simmons' a göre bunun sperm yarışıyla ilgisi vardır. Erkek türünün geçmişinde kadınların payına, belirli bir zaman diliminde birden fazla erkek düştüğü için en hızlı yüzen spermin yumurtayı dölleme şansına sahip olması doğal bir sonuçtur. Bilim adamları zaman içinde spermlerin bu türlü bir yarışta başarılı olmak için hızlarını artırdığını düşünmektedir. Böylece başka erkeklerin ilişki kurarkenki görüntülerini izleyen denekler karşılarında bir yarış olduğunu düşünüp spermlerine hız vermiş olabilirler.

Pornografik oyuncu ya da porno yıldızı pornografik filmlerde, canlı seks şovları ya da dikizleme şovlarında oynayan kişilere denir. Birçok aktör ve aktris çıplaklık içeren filmlerde rol alabilir, fakat pornografik aktör ya da aktris sayılabilmesi için şöhretini artıran veya tanınmasını sağlayan filmlerin önemli bir bölümünün pornografi içermesi gereklidir. Seks işçisi, cinsel hizmet sunarak para kazanan kişidir. Seks işçisi terimi zaman zaman fahişelik ile eş anlamlı kullanılsa da akademisyenler “seks işçisi” ni seks endüstrisinde yer alan (striptizciler, porno oyuncular, telefonla seks çalışanları) insanların bütününe kastedecek şekilde kullanır. Bu kavramı genelde feminist akademisyenler ve yazarlar da, erkek egemen toplumun fahişe sözcüğüne yüklediği kötü yan anlamlara tepki olarak, bu insanların emeğine saygılarını göstermek için “fahişe” yerine “seks işçisi” terimini kullanmaktadırlar.

Geniş kitleler tarafından bilinen ilk porno yıldızı 1972 yapımı Deep Throat filminde oynayan Linda Lovelace 'dır. Dünya çapında ünlenen ve milyonlarca dolar kazandıran bu filmin başarısı üzerine yeni filmler çekilmeye başlanmıştır ve Marilyn Chambers (Behind the Green Door), Gloria Leonard (The Opening of Misty Beethoven), Georgina Spelvin (The Devil in Miss Jones), Jeremy Cohen (The Speed Demon Of Porn), ve Bambi Woods (Debbie Dallas) gibi isimlerle pornografik oyuncuların sayısı çoğalmıştır.

1970 'lerin sonu "Pornonun Altın Çağı" olmuştur. John Holmes, Rocco Siffredi, Ginger Lynn Allen, Christy Canyon, Veronica Hart, Nina Hartley, Seka ve Hyapatia Lee bu alanda önemli bir şöhrete erişebilen isimler olmuşlardır. DVD egemenliğinde geçen 1990 'ların sonundan günümüze kadar Jenna Jameson, Tera Patrick, Briana Banks, Nikki Benz, Ariana Jollee, Stacy Valentine, Asia Carrera ve Silvia Saint gibi isimler ön plana çıkmış ve dünya çapında tanınır olmuşlardır. Aynı şekilde gay porno yıldızları da eski yıllardan daha sağlıklı ve kaliteli ortamlarda film çekmeye başlamışlardır.

Birleşik Devletler 'de 1970 'li yıllarda sektörü geriletmek için porno yıldızları hakkında fahişelikten dava açılmış fakat bu davaların hepsi düşmüştür. Mahkeme para karşılığı cinsel ilişkiye giren kişiyle, para karşılığı cinsel ilişkiye giren kişiyi canlandıranı birbirinden ayrı tutmuş ve bu kişileri oyuncu kategorisine sokmuştur.

İnternet ve DVD sektörünün gelişmesiyle insanların kendi evlerinde porno film izlemesine olanak sağlanmış ve görmezlikten gelmenin mümkün olmadığı bir alan oluşmuştur. Kısa bir süre içerisinde kurulan firmalar ve çekilen porno film sayısı katlanarak artmıştır. Bunun sonucu olarak şu anda yüzlerce yetişkin film şirketi vardır ve bir yılda binlerce yeni film yayımlanmaktadır.

Modern pornonun efsane ismi, ilk uzun metrajlı porno filmi çeken Gerard Damiano 'un 1972 yılında 25 bin dolarlık bir bütçe ile çektiği porno film Amerika'da ilk kez normal sinemalarda gösterime girmiş ve büyük şok yaratmıştır. Başrollerini; Harry Reems ve Linda Lovelace' ın paylaştığı 80 dakikalık filmin adı Watergate skandalıyla ölümsüzleşmiştir. Film 83 ülkede vizyona girmiş toplam 600 milyon dolar hasılat yapmıştır. Damiano bu filmle büyük bir sansasyon yaratmıştır. Gerard Damiano tarafından senaryosu yazılıp, yönetilen ve gösterime girdiği dönemde büyük gürültü koparan Deep Throat (Derin Gırtlak) adlı film aradan geçen yıllara rağmen hala porno endüstrisinin en ünlü yapımı olma özelliğini korumaktadır. FBI 'ın porno sektörü ile ilgili araştırmalarının çok sonraları ortaya çıkardığı üzere; dünyanın en çok kişi tarafından izlenen üçüncü sinema filmi (yalnızca porno filmler değil tüm film türleri içinde) olduğu anlaşılan yine FBI tarafından 600 milyon dolar tahmin edilen (ki bu Star Wars' un gişe hasılatından fazladır) hasılatına sahip olan oral seks temalı 1972 yapımı kült seks filmi Deep Throat 'tur.

Osmanlı 'ya ilk porno filmin ne zaman girdiği tam olarak bilinmemektedir ama 1922 'de yabancı porno filmlerin Osmanlı'yı etkisi altına aldığı polis kayıtlarında belirtilmiştir. Himaye-i Etfal Cemiyeti Başkanı Dr. Besim Ömer Paşa' nın uyarısıyla harekete geçen İstanbul Polis Müdüriyeti, “gençleri zehirledikleri” gerekçesiyle yabancı porno filmleri gösteren Kadıköy ve Odeon sinemalarını kapatmıştır. TRT ' nin ulusal düzeyde de yaygınlık kazanmaya başladığı 1970' li yıllarda Yeşilçam' da başlayan seks filmleri furyasını başlatan yapıt ise Melih Gülgen' in 1972' de çektiği ve Behçet Nacar serisinin ilki olan “Parçala Behçet” dir. Film altı ay boyunca oynatan sinemalar bile olmuştur. Filmin Konya' daki galasına ise 7 bin kişi katılmıştır.³

³ ŞAFAK ALTUN, CENK SARIOĞLU, Türk Popüler Tarihinde İlkler

DEKOR ANALİZİ

Oyun, klasik, İtalyan Sahne diye adlandırılan dikdörtgen biçimindeki sahnede sahnelenecek, dekor geniş, düz bir alan üzerine oturtulacaktır.

Dekor temel olarak sahne üzerine kurulan üç küçük odacıktan oluşmaktadır. (Bkz. II D Sahne Resimleri). Bu odacıklar birbiriyle iç içe fakat birbirinden bağımsız ama aynı zamanda birbiriyle ilişkili odacıklardır. Bu odacıklar da fon perdesinin önüne, yan yüzeyleri seyirciye bakacak şekilde yan yana ikişer metrelik aralıklarla dizilmiş olan panolarla oluşturulmaktadır. Odacıklar ya da hücreler diye adlandırabileceğimiz bu küçük alanlar hem yaşamdaki farklı hayatları, farklı kareleri göstermekte hem de oyunu seyirciye birbirlerinin hayatlarını sürekli izleyerek ve dolayısıyla da izlenerek adeta hapishanelerdeki küçük hücrelere kapatılmış gibi mahkum hayatı süren bireylerin hayatlarını küçük ekranlar içerisine sıkıştırılmış biçimde göstermektedir.

İlk olarak ana dekoru oluşturan odaları ve içindekileri ele alarak incelemeye çalışacak olursak;

Ortadaki oda dışındaki odaların (sol oda ve sağ oda) ön yüzeyleri tamamıyla gazetelerin üçüncü sayfa haberleriyle kaplanmış durumdadır. Ancak oyun içerisinde oyuncuların gazeteleri parçalamasıyla bu odalar görünür hale gelecektir. Oyunun kilit noktalarında sağ ve sol odaların önündeki kaplamaların yırtılması seyircinin merakını cezp etmekle birlikte hem geçmişin karanlık kısımlarının aydınlanmasına hem de bilinçaltındaki gizli kapaklı duygulara göndermeler içermektedir. Gazeteyle kaplı bu odaların metindeki zamanlamalara uygun olarak açılmasıyla birlikte içlerinde olan tüm göstergeler üçüncü sayfa haberlerinin kazanmasıyla birlikte açığa çıkmış olacaktır. Kadına izlenme duygusu, hapishanedeymiş ya da otel odasında

izleniyormuş hissi ya da üçüncü sayfa haberleriyle kaplanmış bir gelecek gibi hissettirmektedir.

Soldaki odada bir sandalyenin üzerinde boynundan film şeridiyle tavana asılı duran ve kıyafetlerinin açıkta bıraktığı yerleri (elleri, ayakları, kafası vs.) tamamıyla gazeteden oluşan bir kadın ve arkasında da hem Dorine’ in geçmişte çektiği porno filmi çektiği anları hem de daha sonra bu filmin yayınlandığı ve oyunun erkek karakterleri tarafından izlendiği Dorine’ in de anlatılanlardan kafasında oluşturduğu oteli temsil eden bir yatak ve tarif edildiği üzere iki tane havlu bulunmaktadır. Aynı zamanda kahramanımız Dorine’ in oynadığı filmin merkezini oluşturan bu yatak Dorine için ahlaksızlık ve fahişeliği anlatırken, Paul içinse bir kaçamağı simgelemektedir. Üçüncü sayfa haberlerinden oluşan kahramanımızın hemen arkasında duran yatak aslında bize birkaç şey anlatmaktadır. Beyaz çarşaflarla örtülmüş bir yatak bize temizliği ve saflığı anlatmasının yanı sıra önünde sandalyenin üzerinde duran kadınla birleştiğinde “Büyük Günah” ahlaksızlığı çağrıştırmaktadır. Aynı zamanda kahramanımız Dorine’ in oynadığı filmin merkezini oluşturan bu yatak Dorine için ahlaksızlık ve fahişeliği anlatırken, Paul içinse bir kaçamağı simgelemektedir. Bu odada sürekli yanıp sönen kırmızı ışıkla ise sürekli kayıt halinde olan bir kameranın (bir gözün) varlığı ve kayıt altına alınarak izlendiğimiz anlatılmak istenmektedir.

Ortadaki oda Dorine ve Paul’ ün beraber yaşadıkları evi temsil etmektedir. Bu alan sahnenin merkezini oyunun kahramanlarının yaşam alanlarının önemli bir parçası olan oturma odalarını oluşturmaktadır. Arkada büyükçe bir ayna bulunmaktadır. Bu odada arkada bulunan ayna seyirciyi oyunun içine dahil eder. Oyuncularla seyirci sahne üzerinde aynı izdüşüm üzerinde buldukları noktada oyunun içine dahil olmuş olurlar. Dolayısıyla oyundan (sistemden) uzak durduklarını sanıp aslında oyunun tam göbeğindedirler. Arkada duran bu ayna Paul ile Dorine’ in birbirlerini izlerken kullandıkları bir araç iken aynı zamanda izleyiciyi de oyunun içine sokan bir araç olmuştur. İzleyici oyunu izlerken kendisini de izlemektedir.

Bağımsız olduğunu düşündüğü oyunun ve sistemin içine ister istemez girmektedir. Aynı zamanda kendisinin izlendiği izlenimine kapılmaktadır. Bir yandan her şeyi görüyor ve devamlı izliyor olmak Tanrısal bir güç bahsetse de kendisinin de bir yerlerden izlendiğini düşünüyor olmak durumu sıradanlaştırmaktadır.

Dorine ve Paul' ün sahneleri süresince ortadaki odaya (Dorine ve Paul' ün evlerini temsil eden oda) parçalanarak birbirine bağlanmış poşetlerle oluşturulmuş olan materyaller ve ipler yavaş yavaş dolmaktadır.

Sağdaki oda Dick' in kulübesi, karanlık geçmişin sembolü fakat her şeyi gün yüzüne çıkartan adam Dick' in sığınağıdır. Bir sandalye ve üzerinde bir televizyon bulunmaktadır. Dick' in arkasında duran televizyon Dick' in izleme ve izlenme isteğine göndermede bulunurken oyunun devamında da oyunlarıyla televizyona gösterdiği ilginin sebebi izleme arzusunun tutkusudur. Telefon konuşmasının ilerleyen aşamasında izlediği pornonun kahramanlarından olsun ya da olmasın Dorine' i yılar sonra arayıp tekrar arzuladığını ve ikinci sınıf bir otelde porno izleyerek beraber olmak istediğini belirten bu cinsel sapkınlığa sahip adama Dorine' in duyduğu tepki oyunun ilerleyen aşamalarında göreceğimiz “Endülüs Köpeği” filminden bir sahneyle anlatılmaya çalışılmaktadır. Bu sahneyle Dorine' in hem Ona hem de izlenme duygusuna tepkisi görülmektedir.

Seyircinin oturduğu bölümde kayıt halinde olan kameralar da farklı açılardan hem seyirciyi hem de oyunu çekmektedir.

Her odanın kendine ait farklı renkte bir ışığı vardır.

KOSTÜM

Paul:

Paul; temiz, düzgün bir takım elbise giyecektir. Saçları düzgün taranmıştır. Ancak oyun boyunca yavaş yavaş dağılacaktır. Oyunun sonunda kravatu, ceketi çıkmış, gömleği üstü başı dağılmış, saçları darmadağın olmuş bir adam haline gelecektir.

Dick:

Dick; salaş bir kostüm giymiştir. Çok temiz ve çok düzgün değildir. Dick karakteri için Paul 'de olduğu gibi düzgün bir kostümle başlayıp yavaş yavaş dağılma ve oyunun sonunda darmadağın olma gibi bir hal görmeyiz. Çünkü Dick Paul ' ün aksine oyunun başından sonuna kadar aynı çizgi üzerinde yanlış dahi olsa kendi doğrularıyla belki de bunların çokta farkında olmayarak hayatına devam eden tam da görüldüğü gibi olan bir adamdır.

Dorine:

Dorine, fazla abartılı, dekolteli, şaşalı olmayan düz sayılabilecek bir kostüm giymiştir. Saçı ve makyajı abartıdan uzak yapılmıştır.

KARAKTER ANALİZİ

Dorine:

Dorine gençlik yıllarının başında hayatını oyunculuk yaparak devam ettirmeye çalışmaktadır. Oyunculuk kariyeri küçük tiyatrolar, kulüpler ve okullarda

oyunan ve maddi getirisi de pek fazla olmayan birkaç piyesteki birkaç küçük rolden öteye geçemez. Zaman zaman restoranlarda garsonluk yaparak para kazanmaya çalışsa da bu paralarla hayatını idame ettirmesi çok zordur. Yine paraya sıkıştığı, kirasını dahi ödeyemediği bir dönemde 100 dolar karşılığında bir porno filmde (“Ateşli Dudaklar”) oynamayı kabul eder. Ancak bir süre sonra filmin yönetmeniyle konuşur ve filmin imha edilmesini ister. Yönetmen Japonya, Hong Kong ve Tayvan gibi Uzak Doğu’ daki birkaç kopyayı almanın imkansız olduğunu ama Dorine’ den alacağı 500 dolar karşılığında Amerika ’da tek bir kopya bile kalmayacağına dair söz verir.

Dorine tüm bunları bir kenara atıp hayatına devam eder ve Paul ’le tanışır. Paul Dorine ’in bir porno filmde oynadığını bilmemektedir. O dönemde ikisi içinde birbirlerinin geçmişlerinin bir önemi yoktur ve birbirlerine aşık olduklarında doğduklarına inanmaktadırlar. Evlenirler.

Artık Dorine geçmişteki her şeyi unutmuş ve kendine düzenli bir hayat kurmuştur.

Dick:

Dick porno film oyuncusudur. Dorine’ in aksine geçen yıllar Dick’ in hayatında pek fazla bir şey değiştirmemiştir. Yıllar önce oynadığı bir porno filmi sadece seks amaçlı gidilen, 24 saat boyunca porno filmlerin, bir televizyon ve bir vcd aracılığıyla peş peşe gösterildiği ve bu sayede atmosfer yaratılmaya çalışılan bir ortamda ekranda kendini ve filmdeki partnerini görüp etkilenerek aradan geçen yıllara ve kadının o anda nasıl bir konumda bulunduğu aldırmandan arayıp Onu arzuladığını ve beraber olmak istediğini söyleyebilecek hatta neredeyse tehditkar üslupla konuşabilecek yapıda bir adamdır. Oyundaki en statik karakter porno oyuncusu olan Dick’ tir. Dick izlenme bağımlısıdır ve aslında pornografinin tam da göbeğinde durmaktadır. Onun bağı izleme ve izlenme üzerine kurulu olduğundan diğer karakterlerin aksine Onun bağı olduğu ipler yoktur. Dick adeta geçmişte

yaşamaktadır, gelecekle pek bir bağı yoktur. Kendi küçük yaşam alanı içerisinde tek başına adeta geçmişe takılı bir biçimde yaşamaktadır. Aslında pornonun kendisi bu adamdır. Geçmişten kurtulamayan ve bir noktada çakılıp kalmış Dick izleme ve izlenme açısından diğer karakterlerden bir adım ötededir. Çünkü bundan zevk almaktadır.

Paul:

Dorine 'in kocasıdır. İlk bakışta düzgün, evi ve işi arasında belli bir denge kurmayı sağlamış bir adam gibi görünse de; sinirli hatta sinirini karısına şiddet uygulamaya kadar vardırabilen, ani çıkışlarda bulunabilen, kendi yanlışlarının farkına varmaktansa şiddetle karşısındakinin yanlışları üzerine giderek kendi hatalarını örtbas edip karşısındaki kişiyi suçlu konumuna getirmeye çalışan bir adamdır. Karşısındakini o derece suçlama yoluna gider ki kendi yaptığı hataların kendisi bile farkında değildir.

REJİ DEFTERİ

Birinci Sahne

Dorine ve Dick' in sahnesi Dorine' in telefonunun çalmasıyla birlikte başlar. Bu konuşmanın başlarında Dick' in yalnızca sesi duyulmaktadır. Dorine konuşmanın başlarında telefondaki adamı (Dick' i) tanımaz ve konuşma devam ettikçe gelişen bu bilinmezlik Dorine' i tedirgin etmeye ve sinirlendirmeye başlar.

Dick garip bir biçimde konuşmakta neredeyse on yıl önceki bir olayı Dorine' e hatırlatmaya çalışmaktadır. Konuşması kesik kesik biraz mekanik ve tedirgin edicidir.

Dick' in "82' de...54. Sokak...3. Kat...asansör yoktu..." repliğiyle birlikte Dorine' in kafasında bir şeyler oluşmaya ve hatırlamaya başlar.Dorine, "3. Kat" dediğinde bir şeyleri hatırlamaya başladığı anlaşılır.Ancak tam olarak hatırlayıp hatırlayamadığından emin olamadığımız noktada evli ve mutlu olduğunu söyleyerek konuyu ve telefonu kapatmaya çalışır.

Dick ise ısrarcı davranmaktadır. Telefonu kapatmadan önce Dorine' den arayanın kim olduğunu ve birlikte ne yaptıklarını hatırladığını ispat etmesini ister. Dick tuhaf şeylerden bahsetmekte ve Dorine' i asla unutamadığını söylemektedir. Bu konuşma sırasında Dick' in sesinden ve tavırlarından kademe kademe yükselerek Dorine' i arzuladığını hatta şehvetle Onu istediğini anlarız.

Dorine bir gariplik olduğunu sezmiş ve yavaş yavaş huzursuz olmaya başlamıştır. Bu yüzden konuşmayı daha fazla uzatmadan telefonu kapatmaya çalışır.

Dick' in "si-ne-ma yaptık, film çevirdik birlikte" repliğiyle birlikte Dorine her şeyi anlar, hatırlar ve ne yapacağını bilemez ve odaların önünü kaplayan gazeteleri yırtmaya başlar. İlk olarak Dick' in "Birlikte si-ne-ma yaptık, film çevirdik birlikte!" repliğiyle birlikte sol odacıktan bir parça gazeteyi yırtar. Sol oda için gazeteler öncelikle odanın alt bölümünden başlanarak yırtılacaktır. Böylelikle odanın içindeki gazeteden kadının öncelikle sadece ayakları ve üzerinde durduğu sandalye görünürken, sahnenin sonuna gelindiğinde odayı kaplayan tüm gazeteler yırtılmış olacaktır.

Dick' in filmi bugün izlediğini öğrendikten sonra Dorine' in "Nerede gördün? Bana filmi imha edeceklerini söylemişlerdi" repliğiyle beraber Dorine' in

endişesinin ve kızgınlığının da artmasıyla birlikte yine sol odacıktaki gazeteleri yırttığını görürüz.

Dorine bu sahneyi tamamıyla ön sahne olarak adlandırdığımız (odacıkların ön tarafında kalan bölümde) oynayacaktır. Dick ise bu sahnenin tümünü sağ odacıktaki oynayacaktır. Bulunduğu odanın önündeki gazeteler Dick ve Dorine tarafından küçük küçük parçalar halinde yırtıldıkça (üçüncü sayfa haberleri kanıtlandııkça, kazındıkça) Dick yavaş yavaş, parça parça görünmeye başlayacaktır.

Dorine, telaşla Dick' ten filmi nerede, ne zaman izlediğine dair bilgileri öğrenmeye çalışır. Aynı zamanda filmin yayınlanmaması için neler yaptığını anlatarak kendini rahatlatmaya çalışır. Dorine, filmin bütün haklarını satın aldığı filmi imha edildiğini ve Uzakdoğu' daki birkaç kopya dışında kopyası bulunmadığını dolayısıyla da Amerika' da yayınlanmasının mümkün olmadığını sanmaktadır.

Bu sırada Dick Dorine' in anlattıklarıyla ilgilenmekten çok film çekimi sırasında aldığı zevk ve otelde filmi izlediği an da aldığı hazdan başka bir şey düşünmemektedir. Dick Dorine 'in sorularını yanıtlar. Ona filmi izlediği yerden bahseder. Ama bu soruları yanıtlarken aklından geçen Dorine ile tekrar sevişip sevişemeyeceğidir.

Dick sonunda arama amacını açıklar; Dorine ile birlikte bir gece geçirmek istemektedir. Hatta bu gecenin kendi filmlerinin yayınlandığı otelde, televizyon ekranından kendi filmlerinin görüntülerini izleyerek (kendi kendilerini gözetleyerek) gerçekleşmesini ister.

Dorine ise geçmişi tamamıyla silmeye çalışmaktadır. Dick’ ten de geçmişi unutmasını istediği gibi içinde bulunduğu çaresiz durumdan bir an önce kurtulabilmek için, Ondan yardım dahi ister.

Dick’ in “24 saat boyunca süren bir kayıt arasında.20 filmi arka arkaya gösteriyorlar, kesintisiz.” repliğiyle birlikte Dorine sağ odacığın önündeki gazeteleri yırtmaya başlar. Dick’ in filmi izlediği yeri anlattığı bölümde de Dorine bu alandaki gazeteleri yırtmaya devam etmektedir. Böylece Dorine hem Dick’ le hemde aynı alan içerisinde bulunan televizyon ile yüzleşir.

Dorine Dick’ in bu tutumuna daha fazla tahammül edemeyip, biraz önce öğrendiği ve şok geçirdiği geçmişindeki bu olayı zaman kaybetmeden tekrar silbilmek için zm bulmaya çalışmaktadır. Dorine kocasının geldiğini söyleyerek telefonu kapatır. Dick sahnesi bittiğinde çıkar. O çekildiğinde arkasındaki televizyon görünür.

Kadın (Dorine) sol el bileğinin içinde, kan damarlarının geçtiği yere yapılmış olan kadını simgeleyen dövmeyi özellikle Dick ile konuştuğu sahnede “porno’ yu” duyduğu andan itibaren eliyle silmeye çalışmakta, bedenindeki kadın damgasını yok etmeye çalışmaktadır. Cemaat toplumlarında izlemeyi kolaylaştıran, işsiz ve aylakları ayırt edebilmek, denetleyebilmek için kullanılan damgalama yöntemi bu reji de günümüzde de sıkça karşılaştığımız haliyle kadına yalnızca kadın olduğu için farklı muamele yapma, ahlaki olarak kadına başka anlamlar yükleyerek farklı ahlaki yaptırımlar ya da baskı yöntemleri uygulama şeklinde karşımıza çıkmakta adeta cemaat toplumlarında serserilere uygulanan bu damgalama yönteminde olduğu gibi bu kez ise kadınlara ikinci sınıf vatandaş, ikinci sınıf insan olduğunu belirtmek için sembolik olarak bu damgalama yönteminin uygulandığı anlatılmak istenmektedir. Oyundaki tek kadın karakter olan Dorine adeta bedenine dağlanmış bu damgayı ne yaparsa yapsın silmeyi başaramayacaktır.

İkinci Sahne

Dorine ve Paul' ün sahnesi tamamıyla ortadaki odacıkta oynanacaktır. Yerlerde duran ve odanın çeşitli yerlerinden sarkan parçalanmış poşetlerin birbirine bağlanmasıyla oluşturulmuş olan ipler insanların hem geçmişleriyle hem de birbirleriyle olan ilişkileri boyutunda bağlı oldukları ipleri temsil etmektedir. Ama ne kadar bağlı ya da bağımlı olunursa olunsun, ipler ne kadar uzun ya da ne kadar kısa tutulursa tutulsun akış her an değişebilir. İpin uzunluğu, kısalığı ya da zamanla oyun içinde bunun değişkenliği de bu izleme halini anlatan göstergelerden biridir. Pornografinin göbeğinde duran Dick bir izlenme bağımlısıdır ve Onun bağı tamamen izleme ve izlenme üzerine kurulu olduğundan Onun ipi yoktur. Paul ve Doine' in iple kurdukları oyun birbirlerini iple bağlamaya, düğüm olmaya kadar götürür.

Dorine ve Paul' ün sahnelerinde Dorine' in “Ne oldu? Neyin var senin? Yoksa işine son mu verdiler ? ” sorusuyla başlayan ve buna karşılık Paul' ün “Ya, tabi! Böylelikle sen de açlıktan öleceksin! Bunu hak ediyorsun! Repliğiyle devam eden diyaloglarının ilk bölümünde Paul sürekli olarak Dorine' in üzerine gitmektedir.Sahne başlar başlamaz Paul' ün daha ilk cümlede yaptığı sert girişin altında güçlü olanın (ki burada güç “para” dır ve bu maddi güce sahip olan da adamdır;zayıf olan üzerinde uyguladığı şiddet ve saldırı açıkça görülmektedir. Bu sahne boyunca erkek birçok kez sahip olduğu maddi güç üzerinden kadını ezmeye çalışmaktadır. Paul' ün “Oyunculuk yaptığın zamanlar - Off,off şeyde...seni bulma şansızlığını yakaladığım o yerlerde. Sana paramı ödemediklerini söylemiştin. Gerçek açlık çektiğini!” repliğiyle de asıl gelmek istediği konuya gelmeye çalışmaktadır.

Paul' ün ironik bir biçimde söylediği “Çok yazık! iyi filmler yapman için fırsat yaratabilirdi” repliğiyle birlikte uzun bir sessizlik olur. Birbirlerinin gözlerinin içine bakarlar. Dorine' in kırılma noktalarından birisi burasıdır.

Paul' ün “Kaç tane film çevirdin” repliğinden sonra başlayan diyalog peşpeşe, seri bir biçimde sorulan ve aynı serilikte cevaplanan cümlelerle devam eder.

Paul yavaş yavaş dağılmaktadır. Oyunun sonunda ceketi çıkmış, kravatı yamulmuş, saçları dağılmış bir hale gelecektir.

Paul Dorine' e kaç filmde oynadığını sormaktadır. Dorine ise önemsiz tek bir filmde oynadığını onunda imha edildiğini, hiç kopyası olmadığını söyler. Paul' ün “Öyle filmlerin binlerce kopyasını çıkarırlar” repliğiyle birlikte yine bir sessizlik olur ve yine göz göze gelip, birbirlerinin gözünün içine bakarlar. Paul sinirle Dorine' in yüzüne haykırırçasına bağırarak Porno ve çevirdiğini niçin itiraf etmiyorsun? Sizin birlikte o şeyi yaptığımız adam üç sevgiliden birimiydi?” repliğinin ardından yine bir sessizlik olur.

Dorine sakindir kocasının filmi izlediğini anlamıştır. Dorine “Hiçbir şeyi itiraf etmiş değilim. Filmi seninle birlikte seyretmek istiyorum” repliğiyle başlayan diyalogda Paul başlarda pek te farkında olmayarak verdiği cevaplarla yavaş yavaş kendisi köşeye sıkışmaktadır.

Dorine, “Beni tanıdığını düşündüğün porno filmi...” repliğiyle birlikte ortadaki odada bulunan poşetlerden oluşmuş iplerden birini çeker ve Dorine ‘ in bu hareketiyle birlikte sağ odacıkta bulunan sandalyenin üzerinde duran televizyon çalışmaya başlar ve ekrana “Endülüs Köpeği” filminin ilk sahnesinden başlayarak kahramanın usturayı bilemesiyle başlayıp kadının gözünü kestiği plana kadar devam eden süre devamlı suretle oynatılır. Buradaki usturayla kadının gözünü kesen adam Dick' i temsil eder. Gözün kesilme planı kadının izleme ve izlenmeye duyduğu tiksintiyi ve tepkiyi de temsil etmektedir. Filmin ilk sahnesinde bir bulutun ayı ikiye bölerek üzerinden geçmesiyle, bir kadının gözünün usturayla kesilmesi koşturkurguyla verilmektedir. Şiddet ve romantizm iç içe geçmiştir. Williams bu ilk sahnenin cinsel ilişkiyi betimlediğini söylerken⁴ Drugnat ilk sahneden itibaren tüm öykünün dolunayla birlikte canavarlaşan bir seks düşkününün hikayesi olarak

⁴ Williams, L., (1981), Figures of Desire A Theory and Analysis of Surrealist Film, University of Illinois Press, Urbana, sf: 118

okunabileceğini iddia eder. Ona göre filmdeki erkek karakterler aynı kişinin farklı görünümüdür⁵. Bir başka analizde, Liebman' dan gelmiştir. Liebman filmi senaryonun yazıldığı dil olan Fransızca' dan yola çıkarak inceler. La lune (ay) Freudyen anlamda kadın kalçasıyla ilişkilendirilir ve göz de kalçanın ortasındaki anüs' ü sembolize eder⁶. Yorumlardan çıkarak bizim oyunumuzda da yaratılan sapık Dick sembolize etmektedir yazar Mario Fratti' nin de adama Dick (İngilizce: Penis) adını vermiş olması kendisinin de bu noktada farklı düşünmediğini de göstermektedir. Kesilen göz Dorine' in izleme ve izlenme olgusuna duyduğu tepkiyi gösterirken, Liebman' ın okuyuşu ve Freudyen tavırla düşünüldüğünde geçmişte yaşadığı ve tüm geleceğini etkileyen porno filmde yaşadığı seksten duyduğu tiksintiyi de anlatır. Peşpeşe ekrana gelen bu sahnede kesilen bu gözlerin her biri bizim bilincimizi, rahatsız olan, izlenmek istemeyen yanımızı temsil etmekte ve an gelip o gözü kesip atma isteğimize dayanmaktadır.

Dorine' in “Tek başımıza izleyeceğiz, sen ve ben, özel olarak” repliğinden sonra kısa süreli bir sessizlik olur. Köşeye sıkışan Paul ne diyeceğini bilememektedir. Bu sıkışmışlık ve ne yapacağını bilememe durumu Onu daha da öfkelenirir. Paul' ün “O sensin” repliğiyle yaptığı suçlamayla Dorine' in üzerine oynayarak bu sayede de kendi hatalarının üzerini kapatmaya çalışmaktadır.

Dorine' in “Eğer bana benziyorsa filmi satın alırız” repliğine karşılık Paul' ün “Bakalım ben o filmi satın alacak mıyım” demesi de yine maddi güç bende ve ancak ben istersem alırım anlamına gelmektedir ki bu da ekonomik özgürlüğü (gücü) olmayan kadına uygulanan şiddetin boyutunu bir kez daha göstermektedir. Ancak kadın burada babasından kalan miras sayesinde dava açabileceğini, hakkını arayabileceğini ve satın alabileceğini söyler ki bu da artık benim de maddi gücüm var ve beni artık bunlarla ezemezsin anlamına gelmektedir.

⁵ Durgnant, R, (1990), Theory of Theory: Buñuel The Joker, Film Quartely, sf:32-48

⁶ Aktaran, (1997), Gerçeküstüçülük, Sinema Akımları içinde, Der: Deniz Derman, Serhat Günaydın, Ahmet İnam, Oğuz Onaran, Med Campus Proje Yayınları, Ankara, sf:73

Dorine ise artık her şeyin farkında olduğundan güçlü ya da haklı olan konumuna gelmiştir. Sakin ve kendinden emin bir şekilde konuşmaktadır. Dorine' in “Filmi satar ya da dava ederiz. Artık babamın mirasına sahibim dava açabilirim, hakkımı arayabilirim, satın alabilirim” şeklinde kurduğu cümlelerle kadının artık gücünün farkında olduğunu ve aslında bu cümlelerde geçen şeylerin geçerli olduğunu da ifade etmeye çalışmaktadır.

Para günümüzde önemli bir güç aracıdır. Dorine' in porno filmde oynaması da sadece para amaçlıdır. Daha sonra Dorine ve kocası Paul' ün diyaloglarında geçen cümlelerden anlaşılacağı üzere para bu iki karakterin ilişkileri üzerinde önemli bir yer tutmaktadır.

Paul, Dorine' in bu tutumuna hiçbir anlam verememektedir. Paul' ün beklentisi, Dorine' in üzülüp, utanıp, ağlayarak af dilemesidir. Paul Dorine kadar her şeyin farkında değildir. Evet, Dorine' in oynadığı filmi izlemiştir ama bu filmi görmesini sağlayan durumun ve eşini suçladığı yanlışın göbeğinde kendisinin bulunduğu farkında değildir.

Dorine “Ben mi ne için” diyerek aslında Paul' e asıl suçlu sensin demek istemektedir. Dorine filmin yayınlandığı yere gitmekte ısrar etmektedir. Paul ise Dorine' den gelen soruları tereddütlü bir şekilde kaçamak yanıtlar vermektedir. Dorine ısrarcıdır ve Paul ile ironik bir biçimde konuşmaktadır. Paul; “Utandım, kendimi bir suçlu gibi hissettim! Oysa, yanlış yapan sendin! Suçlu olan sendin!” replikleriyle yine Dorine' i suçlamaya ve Onun üzerine oynamaya başlar.

Dorine sakinliğini bozmadan devam etmektedir. Dorine' in “Neden söz ettiğini çok iyi biliyorum” repliğiyle Paul' ün kafası iyice karışmıştır. Paul filmin

gösterildiği yere gitmek istemediğinden, sürekli olarak Dorine' e o filmde oynadığını itiraf ettirmeye çalışmaktadır. Dorine' in sorularına aldığı cevaplar filmin gösterildiği yer hakkında bilgi vermektedir. Dorine bu bilgilere dayanarak ve Paul' ü zor durumda bırakmak için beraberce filmi izlemeye gitmeleri konusunda ısrar etmektedir.

Paul iyice köşeye sıkışmıştır ve filmin yayınlandığı yere gitme fikrini önlemeye çalışarak bu kez daha sakın bir biçimde Dorine' e eğer o filmde olduğunu... itiraf edersen, utandığını ve üzgün olduğunu söylersen... diyerek cümlesini bitirmeye çalıştığı sırada Dorine kararlı, güçlü bir biçimde “Hiçbir şeyi itiraf etmiyorum. Utanmıyorum. Üzgün değilim. Önce gerçeği istiyorum. Olguları inceleyelim” der. Bunun üzerine Paul yine öfkelenerek Dorine' e saldırmaya başlar ve “Seni öldüreceğim! Siz kadınlar inanılmazsınız! Suçlu bile olsanız, elleriniz kasanın içinde de yakalansanız, ya da şimdi olduğu gibi biriyle -Neyse boşver- Siz kadınlar her zaman paçayı kurtararsınız. Şimdi sanık benim!” repliğiyle Paul' e göre asıl suçlu olan Dorine kocasını suçlu durumuna düşürmektedir.

Dorine' in; “Kesinlikle” repliği ile her şeyin farkında ve bilincinde olan kadının olaya tamamıyla hakim olarak durumu değerlendirdiğini göstermektedir. Paul, Dorine' in ne demeye çalıştığını anlayamayarak üzerine gider. Ancak Dorine yine filme gitmekte ısrar etmeye başlayınca Paul “Yapamam, yapamam...” der ve o görüntüleri bir kez daha izleyemeyeceğini, çünkü bunun Ona çok acı çektirdiğini, bununla birlikte de Dorine' i affetmeye hazır olduğunu söyler. Paul bu konuşmalar sırasında yine yumuşamıştır. Ancak Dorine “Beni ne için affedeceksin?” sorusunu sorduğunda yine siniri had safhaya ulaşır. Dorine' in katı, kendine güvenen tavrı karşısında şaşırılmış, gerçekten böyle düşünüyor olmasına inanmamıştır.

Bu kez de Dorine “Özür dile, samimi olduğuna inanırsam belki seni affederim, seni bağışlamaya hazırım” der.

Dorine ve Dick bu sahne boyunca adeta sürekli olarak yer değiştirmektedirler. Güç” sanki sihirli bir değnek dokunmuş gibi bir karakterden diğerine geçmekte ve yaşanan olaylarla ilgili parçalar birleştirildikçe, kendini haklı gören, farklı karakterler olmalarından kaynaklı olarak birebir aynı olmasa da sanki aynı karakterin farklı zamanlardaki tutumuymuşçasına benzer tepkiler, benzer cevaplar, benzer tutumlar sergilemektedirler.

Oyun içerisindeki güç dengesi değiştikçe, yalnızca karakterlerin birbirlerine söyledikleri cümleler değil, tavırlar ve hareketler de değişmektedir. Örneğin oyunun başında Paul’ ün Dorine’ in üzerine geldiği, Onu sıkıştırdığı zamanlarda Paul Dorine’ i bağlar, iplere dolar, düğümler atarken güç dengesinin değişmesiyle birlikte bu aksiyon tersine dönecek ve bu kez de benzer şeyleri Dorine Paul’ e yapar hale gelecektir. Zaman zaman ise Paul kendi kendine iplere dolanıp, düğüm olacaktır.

Temelini feodal sistemden alan burjuva ahlakıyla pekişen ahlak anlayışının kadına yüklediği sorumluluk ve her gün yüzlerce asılan, ezilen, dövülen ve hor görülen kadını gazetelerin üçüncü sayfalarından çıkartıp oyunun tam ortasına koyar. Paul’ ün aynı sistem, terbiye ve ekolün etkisiyle kendi ahlak anlayışınca ters bulduğu ve kendisini aldattığını düşündüğü karısına aslında yapmak istediği tam da bu sandalyeyi altından çekip, boynunu kırıp, ciğerlerini nefessizlikten iflas edene kadar boğmak ve üçüncü sayfa haberlerinde bir köşe daha oluşturmaktır. Paul’ ün Dorine’ e şiddet uygulama noktasına geldiği bir anda Paul ortadaki odada bulunan poşetlerden oluşmuş iplerden birini çeker (ipin bir ucu sol odacıktaki sandalyenin ayağına bağlı olduğundan) Paul’ ün bu hareketiyle birlikte, soldaki odada sandalyenin üzerinde boynuna film şeridi geçirilmiş şekilde duran (gazetelerden oluşmuş) kadın asılır. Burada ise kadının metalaştırılması, kadına karşı uygulanan şiddet anlatılmakla birlikte kadının ruh hali de yansıtılmaya çalışılmaktadır. Asılan kadın, erkeğin kadına uyguladığı bireysel şiddet ya da bunun ülkemizdeki karşılığı

töre cinayetleri ya da dünyadaki karşılığı olarak ta bunalıma girip intihar eden kadın tablosunu göstermektedir.

Oyunun sonuna doğru gelindikçe gittikçe artan ipler ve birbirine bağlanarak ipeleştirilmiş poşetler yavaş yavaş evin içine dolmakta ve her ikisini de düğüm etmektedir. Böylece Paul ve Dorine adeta birbirlerine ve kendi kendilerine ördükleri kozanın içinde kalmış gibi olurlar. Ancak oyunun sonunda Dorine tüm bu düğümlerden kurtulur. Dorine adeta kozasını yırtar ve bu ip yığını tümüyle Paul'ün üzerine bırakarak çıkıp gider. Paul ise boğazına kadar gelmiş iplerin, düğümlerin içerisinde kaybolur.

Oyunun başında soldaki odacıkta, yatağın önünde asılı duran gazeteden yapılmış kadın bize namus cinayetlerine gönderme yapmanın yanı sıra Dorine tüm bu olanlara ve gerçekleşen olaylara inat asılı olduğu odaya girer Onu “ipten alır” ve odanın içinde bulunan yatağın arkasına yatırır ve kendisi de yatağa uzanır. Artık odanın içerisinde gördüğümüz tek şey bembeyaz çarşaf örtülmüş bir yatak ve üzerinde huzur içinde yatan bir kadındır. Burada anlatılmak istenen şey; Dorine' in oyun içinde yaşadığı tüm haksız suçlamalardan ve olumsuzluklardan kurtulup yeni, temiz bir geleceğe uzanmış olmasıdır. Burada da beyaz çarşaf serili bir yatak ve önünde asılı duran bir kadın varken bize ihaneti, kirlenmişliği (namussuzluğu) ifade ederken; tamamen beyaz çarşaf serili bir yatağın bulunduğu boş bir oda ise bize temizliği, saflığı ve sadakati ifade etmektedir. Sonuç olarak yatağa baktığımız nokta hem hayat, hem sistem içinde değişkenlik göstermektedir. Paul ise kalkıp televizyonun olduğu odaya gider ve televizyonu kucağına alıp oturur. Dick' in oyunları televizyona gösterdiği ilginin sebebi izleme arzusuna olan tutkusundan kaynaklanmaktadır.

Seyirci her şeyi tıpkı “1984” adlı romanda olduğu gibi “Big Brother” olarak “Tanrı” gibi dışarıdan izlerken oyuncular tarafından da ortadaki odada bulunan

aynadan, soldaki odada yanıp sönen kamera ışığından ve seyircilerin oturdukları bölümde bulunan hem sahneyi hem de seyircileri oyunun başından sonuna kadar sürekli olarak çeken kameralardan izlenebilir olduklarını fark ettikleri noktada Tanrılık meziyetleri ellerinden alınıp basitleştirilmiş olurlar. Tıpkı sistemin diğer oyuncularını gibi. Aslında izlenmekten kaçamazlar.

GÖZETİM TOPLUMU

Özel hayat, bireylerin tüm dış etkilerden ve baskılardan uzak olarak; kendi başına özgürce bir takım faaliyetlerini sürdürdüğü ve dokunulmazlığı bulunan yaşamsal alandır. Toplumsal bir varlık olan insan, birçok faaliyette toplumla birlikte hareket etse de, her bireye kendi kişiliğini tüm saflığı ile yansıtabileceği bir alanı, anayasal özgürlük⁷ olarak tanımak temel insan haklarının da gereğidir.⁸

Modern hayatın vazgeçilmezleri diyebileceğimiz bilgisayarlar, banka hesapları, e-mail, alış-veriş merkezlerinde, stadyum duvarlarında, okulda, işte, sokakta neredeyse her köşe başında asılı duran kameralar, ipotek ve emeklilik fonları, sağlık sigortaları, canlı bir tanıktan daha etkili bir biçimde nereye, ne zaman, ne için kullanıldığını belirten kredi kartları, internet, ulaşım kartları, işe geliş-gidiş zamanlarını hatta hangi departmanlar arasında gezildiğini dahi kaydeden işyeri kimlik kartları, kimin, nereden, ne zaman arandığını gösteren cep telefonu veya diğer telefon kayıtları, vs. şehir hayatında bize sıradan görünen tüm bu işler hayatımızı büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır. Geçmiş yüzyıllarda yaşamış atalarımızdan çok daha konforlu ve çok daha rahat bir hayat yaşadığımız ortadadır.

⁷ T.C. Anayasası, Madde 20-21

⁸ B.M. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Madde 12

Ancak gelişen teknolojinin getirdiği bu yenilikler bir yandan hayatımızı kolaylaştırırken bir yandan da insanların yaşamında girilmemiş en küçük bir alan bile bırakmamıştır. Neredeyse yazdığımız her kelime, yaptığımız her hareket hatta her konuşma bu sistemler yüzünden büyük bir gözetim ağının denetimi altındadır.

Örneğin bankalar arasındaki bilgi paylaşımı aracılığıyla bir banka bir kişinin diğer bir bankada ne kadar parası ya da ne kadar borcu olduğunu kolay bir şekilde öğrenebilmektedir. Bu şekilde bireylerin ekonomik faaliyetleri denetlenmiş olur. Ayrıca büyük marketlerde alışveriş öncesi, kasadan geçirilerek kullanılan indirim kartları sayesinde kişilerin alışveriş tercihleri ve alışkanlıkları takip edilebilmekte ve kimin, ne zaman, ne aldığı kayıt altında tutulabilmektedir.

Foucault 'nun da dediği gibi; her birimizin biyografisinden, okul dosyasına, kimlik kartından pasaportuna kadar herhangi bir yerde, her zaman belgelenen bir geçmişi vardır. Herhangi bir anda her birimize kim olduğumuzu söyleyebilecek bir yönetim organizması her zaman vardır ve devlet, istediğinde tüm geçmişimizi bir uçtan diğerine kat edebilir.⁹

Bilgi teknolojilerini birçok kişi ve kurumun kullandığını göz önüne aldığımızda, bu teknolojilerin farklı kurum ve örgütlerin elinde insanlığın aleyhine de kullanılabileceğini görebilmekteyiz. Örneğin, bilgi toplumunun sunmuş olduğu imkan ve kolaylıklar vatandaşların özel hayatlarını denetim altına almak, sivil toplumu bastırmak isteyen hükümetlere de, suç işlemek üzere bilgi toplamak isteyen suç örgütlerine de benzer imkanları sunmaktadır. Sonuçta kişi hem sistemin gücü ile özdeşleşme hem de onun tarafından araçsallaştırma baskısına boyun eğmektedir.¹⁰

⁹ MİCHEL FOUCAULT, Hapishanenin Doğuşu, Çev. M.A. Kılıçbay, s. 282

¹⁰ ERHAN ATİKER, Modernizm ve Kitle Toplumu, S. 56

Gözetim kavramı sadece içinde bulunduğumuz döneme ait bir kavram değildir. İnsanlar tarih boyunca, ne yaptıklarını kontrol etmek, kaydettikleri ilerlemeyi görmek ve daha önemlisi toplumsal örgütlenme ve koruma amacıyla diğerlerine bakmışlar, onları gözetlemişlerdir. Gözetleme ve gözetleyerek denetim altında tutma fikri o kadar eski dönemlere dayanmaktadır ki mitolojiye bile konu olmuştur. Mitolojik bir karakter olan Argos Panoptis; Yunan mitolojisinde nemf İo'nun kardeşi, yüz gözlü bir canavardır. Panoptis sıfatı “her şeyi gören” anlamını taşır ve etkin bir gözetmen olduğunu gösterir, zira uykudayken bile birkaç gözü açıktır. Argos' la ilgili olarak geçen “Prometheus ile Io ” adlı bir mitolojik öykü vardır ki bu öykünün konusu dört yüz elli yıl ara ile yaşayan iki şairden Aiskhylos ve Ovidius' tan alınmıştır. Öyküye göre;

İnsanlara ateşi verdiği için cezalandırılan Prometheus, kayasında oturduğu günlerin birinde garip bir yaratığa rastladı. Taşları, yamaçları tırmanarak kaçan bu yaratık bir inekti, ama genç bir kızın sesiyle konuşuyordu. Prometheus' u görünce durdu, ona kendisinin aslında bir kız olduğunu söyledi.

Bilirim seni, Inakhos' un kızı Io' sun sen:

Tanrının yüreğini aşkla ısıttın, Hera nefret ediyor senden.

Seni bu çılgın kaçışa da sürükleyen Hera' dır.

Io şaşırıp kaldı. Bu ıssız yerde adını bilen birisi vardı. Ona kim olduğunu sordu.

Ölümlülere ateş veren Prometheus, cevabını alınca, o da karşısındakini tanıdı. Birbirleriyle rahatça konuştular. Io, kendisini bu kılığa sokan tanrıçanın Hera, ama asıl sebebinin Zeus olduğunu anlattı. Tanrılar Tanrısı, Io' ya tutulmuştu. Ama Hera'nın korkusu, sevgisinden daha büyüktü. Seviştiklerinin farkına varılmasın diye kalın, karanlık bir bulutla kapladı dünyayı; böylece Io da, kendisi de görülmeyecekti.

Kurnaz Hera, gün ortasında ansızın gece olduğunu görünce kocasından kuşkulandı; onu göklerde de arayıp bulamayınca dünyaya indi, koyu bulutların çekilmelerini buyurdu. Zeus da tez davrandı. Beyaz, sevimli bir inek yapıverdi Io'yu. Hera'ya da yeminler etti, ineğin topraktan o anda çıkıverdiğini, daha önce onu görmediğini söyledi. Hera, o yalanlara inanmadı. İneğin çok güzel olduğunu, onu kendisine armağan etmesini söyledi Zeus'a. Zeus ineği karısına verdi.

Kimbilir, belki Io'yu karısına verirken, günün birinde yine sevgilisine kavuşabileceğini, onu Hera'nın elinden kurtarabileceğini umuyordu. Ama ne bilsin ki, karısı ineğin başına yüz gözlü Argos'u bekçi koyacak... Argos, gözlerinin bazılarıyla uyurken geri kalanlarıyla Io'yu gözetliyor, kolluyordu. Zeus, bir şey yapamayınca Hermes'e gitti, ona Argos'u öldürmenin bir yolunu bulmasını söyledi.. Tanrıların habercisi yüce Zeus'un oğlu Hermes, ölümsüzlerin en kurnazlarından biriydi. Yeryüzüne indi, üstündeki bütün Tanrılık belirtilerini bir yana bırakarak köylüler gibi giyindi, eline de sazlardan yapılmış bir kaval alarak Argos'un yanına vardı. Argos, çalgıdan çok hoşlandı, yanına çağırdı onu "Gel şöyle otur da bana kaval çal biraz," dedi. "Buranın gölgesi tam çobanlara göre..." Hermes keyifle yanına çöktü Argos'un, Ona öyküler, masallar anlattı, çalgı çaldı. Argos'un uykusu geldi, ama doksan dokuz gözü uyusa bir gözü açık kalıyordu hep. Sonunda, Pan'la Syrinks'in öyküsüne sıra gelince, dayanamadı. Aslında o öykü kimsenin uykusunu getirmemişti o zamana kadar; ama bekçiye sıkıcı geldi işte. Yüz gözü de uykuya daldı. Hermes de fırsatı kaçırmayıp hemen öldürdü onu. Bir süre sonra Hera, Argos'un gözlerini alıp sevdiği hayvanın, tavusun kuyruğuna yerleştirmiştir.¹¹ Bu mitolojik öyküde olduğu gibi Devlette Argos gibi gözetlemektedir. Ama bir gün Hermes gelip Argos'u bir masalla uyutabilir. İnsanlık ve bireysel haklar galip gelip insanlık onurunu ve doğuştan kazandığı özgürce yaşayabilme hakkını devletlerin ve küresel güçlerin ellerinden alarak tekrar elde edebilir ve böylece bu röntgenci sistemin sonu da gelebilir.

¹¹ EDITH HAMILTON, Mitologya, Çev. Ülkü Tamer, S. 53-54

Antik dönem yöneticileri, Mısır’ da olduğu gibi vergi, askerlik hizmeti ve göç gibi amaçlarla nüfus kayıtlarını tutmuşlardır. İsrail ’in göçebe halkında bile, M.Ö. 15. yy. ’da topluluğa ilişkin ayrıntıları kaydetmek üzere birden fazla nüfus sayımı yapıldığı görülmektedir.

Ancak bu dönemde söz konusu gözetim, sadece bu kısıtlı faaliyetlerden ibaretti. Askerlik hizmetini düzene koymak, vergileri düzgün olarak toplama amaçları dışında etkin bir gözetimin varlığından söz etmek mümkün değildi.

Devletin toplum ve ülkesi üzerindeki gözetimi, etkin bir şekilde modernizmin erken dönemleriyle birlikte ortaya çıkmıştır. Modern öncesi cemaat toplumlarında bireylerin güvenliğini sağlama adına etkin bir devlet gözetimi olmadığı için, bu dönemdeki insanların güvenliklerini sağlamak ve tehlikeye karşı savaşmak için kullanmayı öğrendikleri tek silah kendi yoğun sosyallikleriydi. Bir köy ya da kasabanın sakinleri, bu yoğun sosyalleşme nedeniyle, birbirlerini rahatlıkla ve yakından tanıyabiliyorlardı. Çünkü birbirlerini yaşamın değişik koşullarında ve çok farklı durumlarda izleme olanağına sahiptiler. Bu bağlamda söz konusu küçük yerleşim alanlarında inanılmaz bir şeffaflık söz konusuydu. Ancak şeffaflığın sağladığı bu güvenlik hissi de, sadece birbirini tanıyan bireylerin oluşturduğu bu küçük yerleşim alanlarının içerisiyle sınırlıydı.¹²

Modern öncesi insanın bu küçük güvenli dünyası için 16. yüzyılla birlikte tehlike çanları çalmaya başlamıştır. Hızla artan nüfus ile birlikte herkesin birbirini tanıdığı küçük yerleşim yerlerinin yerini, birbirini daha az tanıyan insanların oluşturduğu nispeten büyük şehirler almaya başladı. Yine bu nüfus artışıyla birlikte yersiz-yurtsuz insanlara rastlanır oldu. “Efendisiz insanlar-aylaklar” diye adlandırılan bu kişiler dönemin şartları itibariyle önceki dönemlerdeki kadar iyi

¹² ZYGMUNT BAUMAN, Yasa Koyucular ile Yorumcular, Çev. Kemal Atakay, S. 51

gözetlenemediklerinden toplum için tehlike olarak görülmeye başladılar. Çünkü eskiden sorunsuz işleyen “ben seni gözetliyorum, sen beni gözetliyorsun” sistemi uygulanamıyordu. Bu nedenle toplumsal iktidarın rolünün yeniden düzenlenmesi gerekiyordu.

Bu dönemde İngiltere’de çıkartılan 1531 tarihli bir kanun aylağı şu şekilde tanımlıyordu: “bedensel eksikliği ve özrü bulunmayan, çalışmaya muktedir, toprağı ve efendisi olmayan, geçimini sağlayabileceğı yasal herhangi bir malı, zanaatı ya da hikmeti olmayan kadın ve erkekler”. Bu kanundaki tanım, bir mülke ya da efendiye sahip olmayı, cezalandırılmaz, normal bir davranışın ön koşulu gibi kabul etmekteydi. Bu tanım içinde aynı zamanda aylaklıktan kurtuluşun formülü de verilmekteydi: bir mülke olmuyorsa efendiye sahip olmak. Bu bağlamda söz konusu kanunu ve buna benzer diğerlerini ihdas edenler, aylaklık sorununun ortadan kaldırılması için, efendileri, toprak ya da zanaat atölyelerini çözüm olarak görmekteydiler. Nitekim bunlar o dönemden anımsanan geçmiş boyunca insanları, cemaatin baskısı, gözetimi ve dolayısıyla denetimi altında tutulan steril ortama bağlayan kayışlar olmuşlardır. Zaten aylaklığa karşı kullanabilecekleri başka bir yöntem de bilmiyorlardı.

Bu dönemde kanun koyucular, efendisiz ve aylakları daha görünür kılmak ve böylelikle gözetlenebilirliklerini arttırmak için değişik araçlara yöneldiler. En basit yöntem hemen her sığır yetiştiricisinin bildiğı damgalama yöntemi idi. Bu dönemde sığırları ayırmak ve başıboş sığırları belirlemek için kullanılan bu yöntemin uygulanması, başıboş insanları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 1604 tarihli kanun damgayla ilgili şu talimatı vermekteydi: “deriye ve ete o şekilde dağlanıp işlenmeli ki, “R” (Rogue-Serseri) harfi görülsün ve böyle bir serserinin üzerinde yaşam boyunca sürekli bir işaret olarak kalsın”. İşaret sayesinde en azından tehlikeli insanların ayırt edilip, yakın gözetim altına alınabileceğı ve böylece bu kimselerin sürekli yer değiştirmeleri sebebiyle tanınmamalarının doğurabileceğı tehlikenin

ortadan kalkacağı umuluyordu.¹³ Damgalama yoluyla bedene konulan bu büyük “R” harfi bu kişinin üzerine toplumun diğer bireylerinin daha fazla dikkatini çekiyor, sıklıkla yer değiştirse bile onu ve tehlikeliliğini daha tanınır, önlem alınabilir kılıyordu.

Görünmez efendisiz-aylakları daha görünür kılmak ve rahat gözetleyebilmek için alınan tedbirlerin arasında en önemli sonuç doğuran ise zorunlu kapatılma olmuştur. Foucault ’un “büyük kapatılma” olarak ifade ettiği bu olaylar zinciri, 17. yüzyılda, bu efendisiz aylaklarla birlikte, toplumda onlar gibi başıboş dolaşan veya tehlike arzeden suçlu, deli, sarhoş ve hastalıklıların (cüzamlı ve vebalı gibi) da kapalı mekanlarda zoraki olarak gözetim altında tutulmalarını ifade etmektedir.¹⁴ Bu dönemde efendisiz-aylakları gözetleme amacıyla, eskiye dönük arayışların olumlu netice vermemesi sonucunda fark edilmişti ki, gözetim, ancak amaçlı olarak ve yapay bir biçimde oluşturulan kapalı alanlarda mümkün olabiliyordu. Nitekim efendisiz-aylakların onları sürekli denetleyecek komşuları yoktu. Bu tehlikeli grup üzerinde yapılan tüm kolektif denetim çalışmaları geçici bir süre etkisini göstermiş, onlar bir süre sonra her türlü kolektif gözetimden bir şekilde kaçmanın yolunu bulmuşlardı. Bu nedenle tehlikeli grup dahilinde sayılanlar zorla belirli kapalı alanlara konulursa, her an denetlenebilecekler, herhangi bir şekilde gözetimden kaçamayacaklar, böylelikle de küçük cemaat toplumundaki şeffaflık tekrardan onlar bakımından da sağlanabilecekti.¹⁵ Bu fikrin oluşmasında vebalı bölgelere uygulanan gözetimin önemli etkisi olmuştur. Nitekim bir kentte veba salgını çıktığı zaman uygulanacak bazı kurallar oluşturulmuş, bunlara uymama da çok ağır yaptırımlara bağlanmıştı. Kurallara uyulup uyulmadığı sıkı bir şekilde görevliler tarafından denetlenmekteydi. Bu sistemde teftişler sürekli, bakışlar her yerdeydi.¹⁶ Böylelikle vebalı kentler için getirilen bu uygulamalar sayesinde fark edildi ki, bireyleri sabit bir yere kapatmak, bütün hareketlerin denetlendiği, iktidarın hiyerarşik ve sürekli bir biçimde icra edildiği, her bireyin kapalı mekan içerisindeki hemen tüm noktalarda gözetlendiği

¹³ ZYGMUNT,BAUMAN,Yasa Koyucular ile Yorumcular,Çev. Kemal Atakay,S.51-59

¹⁴ MİCHEL FOUCAULT,Deliliğin Tarihi,Çev. Mehmet Ali Kılıçbay,83

¹⁵ ZYGMUNT,BAUMAN,Yasa Koyucular ile Yorumcular,Çev. Kemal Atakay,S.58

¹⁶ MİCHEL FOUCAULT,Hapishanenin Doğuşu,Çev. M.A. Kılıçbay S.289

disiplinsel bir modeli oluşturmaya imkan vermekteydi. Başta vebalı kentler için düşünülen bu model, zamanla efendisiz-aylakları, delileri, tehlikeli hastaları gözaltında tutmak için de uygulanmaya başlandı ve sonuçta “büyük kapatılma” olarak ifade edilen tarihsel süreç ortaya çıktı*.¹⁷ Amaç sadece düşkünlere bakmak, suçluları cezalandırmak ya da delileri tedavi etmek değildi. Bundan daha önemli olanı, toplumsal iktidar alanlarının gerçekten temelinden sarsılması ve bunun yeniden teminine yönelik olarak toplumsal denetim mekanizmasının yeniden düzenlenmesiydi.*¹⁸ Bu dönemde belirli bir kapalı mekanda gözetimin gerçekleştirilmesi ve bunun en az maliyetle en etkin şekilde yapılması konusunda, Bentham ’ın ortaya koyduğu “Panopticon” projesi, çok önemli ipuçları vermektedir.¹⁹

Çok eski tarihlerden beri toplum üzerinde iktidarın bir yansıması olarak gözetim söz konusuydu; ancak klasik gözetleme yöntemlerinin gelişen süreçte işleyemez duruma gelmesi, gözetimin farklı şekillerde ortaya konmasını gerektirmiştir.^{20*}

Cemaat toplumundan modern topluma geçiş sürecinde en önemli değişiklik, gözetimin karşılıklı oluşunun sona ermesiydi. Nitekim bu yeni dönemle birlikte gözetim, artık bu işi meslek edinenler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Cemaat toplumundaki karşılıklı gözetimin devrini doldurmasıyla birlikte, iktidar adına bu işi yapacak, gözetim üzerine uzmanlaşmış kimselerden oluşan yeni bir meslek grubu da ortaya çıkmıştır. Söz konusu görev sıradan değildir ve görevlide nitelik olarak kaba

¹⁷ MİCHEL FOUCAULT, Hapishanenin Doğuşu, Çev. M.A. Kılıçbay S. 292

¹⁸ ZYMUNT Bauman, Yasa Koyucular ile Yorumcular, Çev. Kemal Atakay, Metis Yayınevi, İstanbul, 1996, s.59

¹⁹ MİCHEL Foucault, Hapishanenin Doğuşu, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 295

²⁰ ZYMUNT Bauman, Yasa Koyucular ile Yorumcular, Çev. Kemal Atakay, Metis Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 55

güç kullanımından çok daha fazlasını; gözetime ilişkin becerilere sahip olmayı, uzmanlaşmayı ve bir insan davranışı mühendisi olmayı gerektirmektedir.^{21*}

İnsanlık tarihinin modernliğe denk gelen bölümü boyunca devlet, egemenliği altındaki insanları, koyduğu yasalarla uyumlu bireylerden oluşan bir toplum haline getirmeyi kendine misyon edinmiştir. Akla dayalı, rasyonel şekilde oluşturulan böyle bir toplum, modern devletin nihai amacı olarak görülmekteydi^{22*}

Modern devlet, rasyonel toplumu oluşturmak için sosyal hayatın büyük bir bölümüne müdahale ederken ve toplumu istediği şekilde yönlendirmek için kurallar koyarken, bir taraftan da bunlara uyulup uyulmadığını denetlemek ve kendi öngördüğü toplum düzenine karşı gizli bir takım faaliyetler yürütülüp yürütülmediğinin bilgisine sahip olmak ister. Ayrıca toplumda baş gösteren rahatsızlıklar ve sosyal gerilimler de ancak iyi bir gözetimle önceden öngörülebilecektir. Bu nedenle modernizmin getirdiği tüm teknolojik imkanları kullanarak, toplum içerisindeki gözetimi sürekli kılabilmek, modern devlette görülen en güçlü eğilimlerdenidir.

Bilgi toplumu olgusu artık yerkürenin her yeri için tek kader haline gelmiştir. Buna göre pek çok toplum kuramcısı bilginin tüm dünyada patlama noktasına ulaştığına işaret eder. Toffler, insanlığın tarım toplumundan, sanayileşmeye oradan da iletişim ve bilgi toplumuna geçilen bir sürecin varlığına işaret etmektedir. Bu anlamda sadece gündelik yaşamımızın genel akışına bakmak bile bize bunun ipuçlarını vermektedir.²³

²¹ ZYMUNT Bauman, Yasa Koyucular ile Yorumcular, Çev. Kemal Atakay, Metis Yayınevi, İstanbul,1996,s. 59

²² ZYGMUNT Bauman, Modernlik ve Müphemlik, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul,2003,s.24

²³ ERHAN ATİKER, Modernizm ve Kitle Toplumu, 56

İktidarla bilgi arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Çoğunlukla ifade edildiğine göre her iktidar bilgiye gereksinim duyar. Bilgi, iktidara meşruluk ve etkinlik kazandırır. Bilgiye sahip olmak iktidar olmaktır.²⁴

Bu nedenle iktidarlar toplumu kontrol etmek için onu daha çok tanımak ve bilmek ihtiyacı içindedirler. Bunun için de ellerinde olan imkanlar dahilinde toplumu gözetlerler. Bu bağlamda iktidarla bilgi arasında sıkı bir ilişki vardır.

Foucault 'a göre, bu iki kavram arasındaki ilişki sadece tek yönlü değildir. Bilgi ya da bilmek iktidarın varlığı ve devamlılığı için zorunluyken; iktidarın da bilgi ürettiği görülmektedir.

Bunun yanında iktidarın tek gözetleme sebebi bilgi edinmek değildir, aynı zamanda iktidar, gözetlemek suretiyle kendi öngördüğü sınırlar dahilinde hareket eden ve koyduğu kurallara uygun bireyler oluşturmak için gözetlemeyi bir terbiye aracı olarak ta kullanır. İktidarın gözetimle bilgi edinmesi, çoğu kez gözetilenin terbiye edilmesi ile eş zamanlı olarak gerçekleşir. Bu konuda Bentham 'ın ünlü tasarımı "Panopticon" hapisanesinin simgesel bir önemi vardır. Çünkü bu projede Bentham, hem mahkumları gözetleyerek bilgilenmeyi hem de onları ıslah etmeyi amaçlamıştır. Ayrıca bunları az sayıda personelle ve az maliyetle yapacaktır. Bu proje hiç gerçekleşememiş olmasına karşın Bentham' dan sonra özellikle 19. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen hemen tüm hapishaneler bir şekilde Bentham' ın bu projesine atfen, Onun bazı uygulamalarını örnek almak suretiyle yapılmışlardır*²⁵. Dolayısıyla Bentham' ın bu projesi hem tam anlamıyla hiçbir zaman gerçekleşmemiş hem de bir yönüyle defalarca uygulanmış bir proje olarak kabul edilebilir.

²⁴ ZYGMUNT Bauman, Modernlik ve Müphemlik, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul,2003,s. 62

²⁵ FOUCAULT, İktidarın Gözü, s.86

Viktorya Dönemi' nde korkulan şey ise kamunun politikacılar veya zenginler gibi insanların özel hayatlarına yakışsız biçimde girebilmesiydi. Ancak elektronik gözetimle birlikte denge tersine dönmüştür. Yaygın ve güçlü kurumlardan kaynaklanan riskin altında olan sıradan vatandaşın hayatıdır. Gerçekten de bilgisayarların eşleştirme ve ilişkilendirme gücü yoksullar, savunmasızlar ve azınlıkların büyük bürokratik güçler karşısında belirgin şekilde olumsuz bir konuma yerleşmelerine sebep olmaktadır.

Geçmiş yüzyılın önemli filozoflarından biri olan Michel Foucault ' a göre iktidar sadece, toplumun üstünde var olan ve zor mekanizmaları ile bireylerin disiplinini sağlayan ve fiziksel olarak doğrudan bireyi muhatap alan kompakt yapıdaki üstyapı kurumları değildir. Foucault' a göre iktidar; mikrolaşmış, şekilsiz, iç içe geçmiş karmaşık şebekelerden oluşan çok boyutlu bir yapıya sahiptir ve üstelik modernleşmeyle birlikte toplumun sosyal, zihinsel ve bedensel tüm ilişkilerine kadar sirayet etmiştir. Ve iktidar kendisini, ancak özneleş[tiril]miş “özgür” bireyler yaratarak mümkün kılmaktadır. İrrasyonel ya da anormal olma potansiyeline sahip bireyi ise okul, aile, kışla, mahkeme, tımarhane, hastane gibi rasyonel kurumlar aracılığıyla normalleştirmeye çalışarak bir disiplin toplumu var etmektedir. Fakat bu disiplinler kurum ve teknikler, iktidarlar için kendilerini yeniden üretmede yeterli görülmemektedir; o nedenle mevcut yapının sürekliliğine ve bekasına tehdit unsuru oluşturabilecek marjinal/muhafif öğelerin öncelikle gözetlenerek tespit edilmesi ve ardından kontrol altına alınması için bir denetim-gözetim toplumunun tesisine ihtiyaç duyulmaktadır²⁶

Milyonlarca insanı internet ya da telefon aracılığıyla dinlemek, gözlemek, banka hesaplarına el koymak, bilgisayarlardaki tüm verileri ele geçirmek, internet

²⁶ M. BİRKAN Sarıfakıoğlu-bilgisayar mühendisi-mehmet.birkan@emo.org.tr Elektrik mühendisliği,436. sayı,haziran 2009,syf. 29

hackerlığı gibi kavramlar günümüzde sıklıkla tanık olduğumuz sıradan olgular haline gelmiştir.

Kişisel yaşamımızın hassas ayrıntıları her gün büyük şirketlere ve devlet dairelerine ait dev bilgisayar veri tabanları içinde toplanıyor, saklanıyor, çağrılıyor ve işleniyor. İşte böylesi bir “gözetim toplumu” nda yaşıyoruz. Artık bilgisayarlarda her birimizin bir kopyası var. Bize sorulmadan bize rağmen toplanmış bilgilerle oluşturulan bu “sanal kişilikler” e göre toplumsal ve ekonomik yerimiz belirlenmekte. “Onlar” bize ilişkin şeyleri biliyor ama biz çoğu kez kimlerin, ne için, ne bildiğini ya da bu bilgileri kimlerle paylaştıklarını bilmiyoruz.²⁷

İstedikleri anda bütün hayatımız, kişiliğimiz, ilişkilerimiz hakkındaki en mahrem bilgileri bile ortaya çıkarıyorlar. Özellikle son yıllarda dünyayı saran terör korkusu, devletlerin hem birbirlerini hem de bütün insanları izlemelerini meşrulaştırdı. Her türlü haberleşme anında kayıtlara geçiriliyor. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra bütün dünyada özgürlüklerin teröristlere çok fazla imkan tanıdığı görüşünden hareketle çeşitli anti-terör yasaları çıkarıldı ve kişilerin sürekli izlenmelerinin yolu daha da açıldı.²⁸

Gözetim konusunda en çarpıcı ve etraflı analiz, postmodern teorinin en önemli isimlerinden Michel Foucault ’dan gelmiştir. Foucault, gözetimi sadece örgütler açısından değil, toplumun genelinde, daha geniş bir disiplin bağlamında ele almıştır. Foucault, modern toplumun kendisinin disipliner bir toplum olduğunu savunur. İktidar teknikleri ve stratejileri bu toplumun temellerini oluşturur^{29*}

²⁷ ELEKTRONİK GÖZ GÖZETİM TOPLUMUNUN YÜKSELİŞİ, DAVID LYON,SARMAL YAYINEVİ,FESEFE/SOSYOLOJİ DİZİSİ

²⁸ UĞUR DOLGUN İLE RÖPORTAJ,”ARTIK HEPİMİZ HER AN İZLENİYORUZ”,01.05.2006,Radikal

²⁹ MİCHEL FOUCAULT, HAPİSHANENİN DOĞUŞU,ÇEV. M. A. KILIÇBAY

Ordular, hapishaneler ve fabrikalar gibi belli kurumlar içinde gelişmeler bile, etkileri sosyal hayatın dokusuna kazınmıştır.³⁰

Gözetleme, sistemin egemenliğinin bir aracıdır. Sistem kendisini ne sadece baskı araçlarıyla ne de gözetleme mekanizmalarıyla koruyabilir. En önemlisi, sistemin kitleleri kazanma gücü, yani ideolojik hegemonyasıdır. İnsanlar, sistem tarafından gözetlenmeye ikna edilirler, hatta gönüllü olarak gözetlenmek isterler. Gözetleme eyleminde huzur, güven vardır Big Brother gece gündüz onları tehlikelerden korumaya çalışmaktadır. Gelişen teknoloji elbette gözetimi kolaylaştırmaktadır. Ama sistemin asıl gücü gözetim teknolojilerinin gelişmişliğinden çok buradadır. Yani sorun esas olarak teknik bir sorun değil, bir ideolojik hegemonya sorunudur. Panopticon 'un mantığı da budur. Belki de orada bir gözetleyen bile yoktur; sadece mahkumların beynine gözetlenme şüphesi şırınga edilmiştir. İnsanlar aslında kendi kendilerini gözetlerler. Sistem insanların içine işlemiştir. Herkes en başta kendi kendinin Big Brother 'ı olmuştur. Dinamizmlerini yitiren, toplumu ilerletemeyen, kitleleri kaybetmeye başlayan hakim sınıflar, ister istemez gözetim mekanizmalarını devreye sokarlar.³¹

Klasik biçimiyle özel hayat “bireyin yalnız bırakılma hakkı” olarak tanımlanabilir. Günümüzde birçok kurum evin en gizli hallerini bile izleyebilecek duruma gelmiştir. Transistörün icat edildiği 1948 yılında Birleşmiş Milletler, “hiç kimsenin özel hayatında, evinde veya haberleşmelerinde keyfi müdahaleye maruz bırakılmayacağını insan hakkı olarak ilan etmiştir. Buradaki keyfi kelimesinin yasal ile karşıtlık kurmayı amaçladığı açıktır.

³⁰ ELEKTRONİK GÖZ, DAVID LYON, SARMAL YAYINEVİ, ÇEV DİLEK HATTATOĞLU

³¹ BİLİM VE GELECEK DERGİSİ, KASIM 2004, 9. SAYI, "PARANTEZ" KÖŞESİ, ENDER HELVACIOĞLU

Günümüzde insanların özel yaşamlarına olan müdahalenin boyutunun her geçen gün daha da artarak derinleşmiş olması zaman zaman birçok insanda geleneksel ve ilkel kabile yaşamının mahremiyet anlayışlarına karşı bir özenti durumu oluşturmaktadır. Paul Feyerabend “Akla Veda” da bir dostunun anlattığı şu yaşanmış anektodu aktarır: Orta Afrika’ da kabile üyesi bir hastasını muayene eden bir hekim hastasının rahatsızlığını tam olarak teşhis etmek için röntgen filmi çekmek ister. Ancak hasta bunu özel alanına müdahale olarak değerlendirerek reddeder. Hekime bu işi başka bir yöntemle yapmasını söyler: “Benim içimde neler olup bittiği kimseyi ilgilendirmez” der³² Elbette bu da işin başka bir uç noktasıdır. Günümüzde birçok insanın beklentisi bu hikayedeki kabile insanının tutumu kadar keskin bir anlayışı benimsemek olmasa da, neredeyse her dakika koşulsuz, şartsız gözetleniyor olmakta işin diğer bir uç noktasını oluşturmaktadır.

Huxley, Modern teknolojilerin toplum üzerindeki etkileri ile ilgili olarak şunları belirtir: “Öyleyse modern teknolojinin bizi ekonomik ve politik iktidarın tek elde toplanmasına ve (totaliter devletler de insafsızca, demokrasilerde kibarca ve çaktırmadan) Büyük İş ve Büyük Hükümet tarafından yönetilen bir toplumun gelişmesine götürdüğünü görüyoruz. Ama toplumlar bireylerden oluşur ve ancak bireylere gizilgüçlerini fark etmekte ve mutlu verimli bir hayat sürmekte yardımcı oldukları sürece iyidirler.

Modern olarak adlandırılan toplumların özelliği, beraberinde güçlü bir gözetim boyutu getiren kapitalist ekonomik sistemdir. Aslında 16. yy. ’dan itibaren eğitim kurumlarında görülen yenilik “gözetim” ve buna bağlı olarak gelişen disiplin anlayışıdır. Ordular, hapisaneler, okullar ve atölyelerdeki yöntemlerin amacı; uslu, itaatli ve imanlı öğrenciler, erler ve işçiler yetiştirmektir.

---

³²

FEYERABREND,PAU,AKLA VEDA,ÇEV. ERTUĞRUL BAŞER,S. 36

Karl Marx 'a göre gözetim, işletmede ve kapitalist sistemde emek ve sermaye arasındaki mücadeleler içinde yer alıyordu. Daha önce işçileri koordineli olarak çalıştırabilmek için kullanılan araçlar zorlama içerirken; kapitalizm altında emek artık zorlanmıyor, biçimsel olarak işçi özgür hale geliyordu. Ancak işçiler üzerinde denetimin sürdürülebilmesi de gerekliydi. Bu nedenle işçileri gözetlemek ve disiplin altına alınmış bir güç olarak boyun eğmelerini sağlamak üzere günümüzde “yönetim” olarak bilinen kavram gelişmiştir.

Gözetimle ilgili ilk dönem analizcileri içinde en ünlüsü olan Max Weber ise kapitalist işletmede gözetimin rolünü kabul ederken, gözetimin sınıf ilişkileri bağlamıyla sınırlandırılmasını reddederek, bürokrasi ile sınırlı olduğunu ileri sürmüştür. Weber 'e göre kapitalist işletmeler bürokrasinin bir türünden başka bir şey değildir; rasyonel yönetim, bilgi ve disiplinin kaynaşmasından ibarettir.

Michel Foucault ise çalışmalarında bürokrasinin ötesini göstermektedir. Ona göre gözetim sadece örgütlere değil tüm toplumdaki daha geniş bir disiplin bağlamında ele alınmalıdır. Gerçekten Foucault 'tan beri gözetim sosyal analizde merkezi bir konuma yerleşmiştir. Foucault 'a göre modern toplumun kendisi “disipliner” bir toplumdur. Bu toplumda iktidar teknikleri ve stratejileri daima varolmuştur. Bu teknikler başlangıçta ordular, hapisaneler, fabrikalar gibi belirli kurumlar için gelişeler de, etkileri sosyal hayatın dokusuna nüfuz etmiştir. Modern toplumlarda insanlar, toplumsal normlara boyun eğmeleri için giderek daha fazla gözetlenirler, faaliyetleri belgelenir ve sınıflandırılır. Önemli noktalardan biri, devletin müdahale alanını vatandaşların özel hayatları aleyhine geliştirme arzusudur. Günümüzde ise yaygın terör endişesi gözetimin meşruluğu için bir bahane olarak ileri sürülmektedir.

Bilişim teknolojileri ve internetle ilgili karamsar bakışların aksine, gelişen bilgi iletişim teknolojilerinin tam ters bir etki yapacağı kanaati de aslında oldukça yaygındır. Örneğin, Lester Thurow, gözetim ve denetim kapsamında, modern haberleşme teknolojilerinin düşünce üzerinde bir baskı uygulamaya yol açacağı endişelerinin tam tersinin gerçekleşmekte olduğunu vurgulamaktadır. Modern elektronik teknolojileri radikal bir bireyciliği özendirirken, ulusal liderler kitle kültürünü kontrol edeceğine, kitle kültürü ulusal liderleri kontrol etmektedir. Elektronik medya değerleri değiştirirken, değerler de toplumun doğasını değiştirmektedirler. Kablolü köyde, dünya kaçınılmaz bir şekilde temsili demokrasiler yerine daha doğrudan bir biçimde yönetilecektir.³³

Kant 'ın teorisinde özerklik, insan olmanın temel bir değeridir. Eğer mahremiyet, özerklik için esassa ve hatta özerklik, mahremiyet olmadan anlaşılamazsa o halde mahremiyeti yitirmek, en temel değerlerimiz için bir tehdit olacaktır³⁴

James Rachels 'e göre, diğer insanlarla istenildiği gibi kurulan sosyal ilişkilerde çeşitliliği sağlayabilmek için mahremiyet zorunludur. Çünkü; diğer insanlarla kurulan sosyal ilişkilerin niteliğini kişilere verilen özel bilginin içeriği ve derinliği belirler. Arkadaş, iş arkadaşı, ebeveyn-çocuk, eş, hasta-doktor,...ilişkileri farklı sevgi, sorumluluk, sadakat, görev,...niteliklerini barındırır ve bu ilişkilerin her birinde tarafların birbirine aktardığı kişisel bilginin niteliği ve niceliği birbirinden farklıdır. Rachels 'e göre; eğer verilen bu bilgiler arasında bir farklılık kalmazsa, ilişkiler arasındaki çeşitlilik de sağlanamaz.^{35*}

³³ BİLİM VE GELECEK DERGİSİ,KASIM 2004,9. SAYI,BİG BROTHER DEN ELEKTRONİK TANRIYA İSİMLİ KAPAK DOSYASI

³⁴ JOHNSON,Deborah G. Computer Ethics,Prentice-Hall,Inc.,2001,s. 121

³⁵ RACHELS,James,Why Privacy Is Important,ed.Ermann,M. David-Williams Mary B.-Shauf Michele S.;Computers,Ethics,and Society,Oxford University Pres,Inc. 1997,s. 69-76

Charles Fried 'ın işaret ettiği nokta ise sosyal ilişkilerin kurulabilmesi için de mahremiyete gereksinim olduğudur. Çünkü Ona göre, Panopticon benzeri, bireylerin gözetlendiği bir toplumda dostluk, samimiyet ve güven ilişkileri gelişemez.³⁶

Dorothy Nelkin; gözetlemenin toplum yaşamının içine olağan bir şeymiş gibi yerleşmesine ilişkin; kitle iletişim aracı izleyicilerinin ünlü kişilerin özel yaşamlarına müdahale edilmesinden adeta keyif aldığını ve inanılmaz ölçüde insanların kamu önünde özel sorunlarını konuştuklarını yazmaktadır.³⁷

Kişilerin kendi istekleri doğrultusunda veya rızaları olmadan televizyon ya da internet aracılığıyla özel hayatları gözetlenebilmektedir. Güvenliği sağlamanın tek yolu kameralar ya da gözetleme olmamalıdır. Kameraların sayısını arttırarak ta tamamen güvenli bir ortam sağlanılamayacağı açıktır. Bugün ya da bugün olmasa bile gelecekte bu kameraların başında kim ya da kimlerin olduğu ya da kimlerin geçeceği ve bu kişilerin niyetlerinin ne olduğu ve nasıl bir amaç taşıdıkları da bilinmeyecektir.

Birçok birey güven içerisinde bir yaşam isteğiyle izlenmeyi normal karşılayıp kabullenmekte hatta bu durumdan mutluluk dahi duymaktadır. Ancak bireyin izlenme isteği salt güvenli bir yaşam isteğinden kaynaklanmamaktadır. Bireyler birçok zaman izlenmek bu sayede de kendilerini gösterebilmek, beğenilmek, onaylanmak isterler. Bu nedenle de hayatları boyunca yaptıkları ya da yaşadıkları hemen hemen her şeyi başka bireylere göstermek isterler. Kendi hayatlarını başkalarının seyrine sundukça diğer bireylerin hayatlarını da izleme hakkı görürler kendilerinde. Başkalarının hayatlarını izledikçe de kendi hayatlarını başka bireylerin hayatlarıyla karşılaştırmaya başlarlar.

³⁶ JOHNSON,Deborah G. Computer Ethics,Prentice-Hall,Inc.,2001,s.120

³⁷ Nelkin,Dorothy,Information Technology Could Threaten Privacy,Freedom,and Democracy ed.Ermann,M. David-Williams Mary B.-Shauf Michele S. Computers,Ethics,and Society,Oxford University Pres,Inc. 1997,s. 20-26

Adeta herkes öncelikle kendi kendinin Big Brother 'ı haline gelmiştir. Önce kendi kendini gözetler, sonra da başkalarının Onu gözetlemesini ister, bunun için de kendiyile ilgili neredeyse her şeyi bile, isteye göstermeye çalışır. Bireyin kendi kendini izleyen bu gözü aynı zamanda başka insanları da gözetlemeye devam etmektedir. Ve zamanla kendisini başkalarının doğru bulduğu, onayladığı, görmek istediği biçime göre değiştirir ya da değiştiremese bile kendini mümkün olduğunca öyleymiş gibi göstermeye çalışır. Artık bu durumda kişi kendisi olmaktan uzaklaşmıştır. Böyle olunca birey engelleyemediği izlenme halinden ve birçok insanın hatta belki kendisinin bile eleştirdiği izleme eylemini yapmaktan kendisini alıkoyamaz. Bununla birlikte sürekli gözetlenme psikolojisine sahip bir toplumun sağlıklı gelişmesi de pek mümkün değildir.

İzleme ve izlenme haline seyirci-oyuncu ilişkisi açısından bakacak olursak; birçok oyuncu prova sırasında ya da kendi başınayken çalıştığı, yapabildiği pek çok şeyi seyirci karşısına çıktığında yapamayabilmektedir. Çünkü izlendiği bilinci oyuncuyu hata yapma, beğenilmeme, onaylanmama gibi kaygılar ve korkular içerisinde bırakarak farklı bir otokontrolle hareket etmesine ve çalıştığı süreçte çıkardığı oyundan farklı ya da eksik bir oyunla seyirci karşısına çıkmasıyla sonuçlanabilir.

Rupert Sheldrake' in araştırmalarına göre 10 kişiden 7 si arkadan kendisine bakıldığını hisseder. Aynı şekilde birçok insan, bir kişiye arkasından bakarak onu en azından huzursuz edebileceğini iddia etmektedir.³⁸

Bilindiği gibi tüm devletler çeşitli istihbarat teşkilatları aracılığı ile yurttaşlarını denetim altında tutarlar. İnternet ortamında sistemlerin ve iletişimin

---

³⁸

RUPERT Sheldrake, Çev. Orhan Düz, Kaknüs Yayınları, "Biri Beni Gözetliyor

izlenebiliyor olması George Orwell 'ın 1984 romanındaki “düşünce polisi” ni akla getirmektedir. Orwell 'in romanında devlet yurttaşlarını evlerine yerleştirdiği bir aygıtla kontrol altında tutarken günümüzde ise bu denetim internetin sağladığı imkanlarla çok daha kolay bir hale gelebilmektedir. Tüm bu durumlar modern devletin kamusal alan olarak tanımladığı alanın karşı kutbunda yer alan özel alan' ın her geçen gün daha da daralmasını gündeme getirmektedir. Toplumsal ilişkilerde, uyum ve birlikteliği sağlayacak normlar ve mekanizmalar bir zorunluluk olarak ortaya çıkmış, iktidarlar tarafından düzenin sağlanabilmesi için de tarih boyunca gözetim etkinliklerinin ve enformasyon tekniklerinin gelişmesine yol açmıştır. Buna bağlı olarak, gündelik yaşam ve toplumsal ilişkiler, elektronik gözler veya popüler deyimle “Büyük Ağabey” tarafından sürekli izlenir hale gelmiştir. Bentham' ın hayalini kurduğu, Foucault 'un kurumsallaştırdığı ve Orwell 'in karşı-ütopya şeklinde tahayyül ettiği panoptik toplum, 20. yüzyılın sonlarından itibaren dünyayı baştanbaşa saran elektronik ağlar sayesinde mümkün hale gelmiştir.

Postmodern bir özgürlükler çağı olması beklenen günümüzde, tüm ibreler giderek gözetim toplumundan yana kayarken; kamusal ve özel yaşamda beliren özgürlük/mahremiyet ihlalleri paralelinde, teknoloji temelli yeni iktidar yapıları ortaya çıkmaktadır. Bu durum, insanların neredeyse tümünün kayıt altına alındığı, her hareketlerinin ve iletişimlerinin sürekli izlenmeye başlandığı günümüz için, ütopyanın karşı-ütopyaya dönüşmesi anlamına gelmektedir.³⁹ Tarihteki en büyük ve en etkili Big Brother, Tanrı 'dır. Aslında Tanrı da zaman içinde Big Brother 'laşmıştır. “Tanrı sevgisi” nin, “Tanrı korkusu” na dönüşmesi; Tanrı'nın Big Brother 'laşma sürecidir. Eski Ortaçağ Tanrı 'nın panopticonuydu; yeni Ortaçağ ise teknolojinin Panopticon 'udur.⁴⁰

³⁹ ŞEFFAF HAPİSHANE YAHUT GÖZETİM TOPLUMU, DR. UĞUR DOLGUN, ÖTÜKEN NEŞRİYAT

⁴⁰ ENDER HELVACIOĞLU, Bilim ve Gelecek Dergisi

Son dönemde neredeyse mümkün olan her yere yerleştirilen MOBESE (Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu) kameraları sayesinde ise birçok suçun çözümü ve faillerin yakalanması sağlanmıştır. Herhangi bir kanuni düzenlemeye dayandırılmaksızın her köşeye yerleştirilen MOBESE kameralarının sayısı temel hak ve özgürlüklere müdahale oluşturmadığı (çünkü konut ve işyeri gibi özel hayatın söz konusu olduğu bireysel alanları değil sadece kamusal alanları gözetlediği gerekçesiyle) her geçen gün artmaktadır. Ancak park, plaj gibi kamusal alanlarda da bireylerin gizli kalmasını istediği faaliyetleri olabilir. Birçok insan için sürekli kameraların gözetimi altında olduğunu bilmek suç işlemeyi engelleyici ya da caydırıcı bir sebeptir. Ancak yaptığı her hareketi, attığı her adımı takip eden ve kayıt altında tutan ve sürekli gözetlendiğini bilen bir bireyin bu durumdan psikolojisinin ne kadar etkilendiği dolayısıyla tüm yaşamının ne kadar etkilendiği ve ne derece özgür olduğunu düşünmek gerekir.

Suçta karışmış olsun veya olmasın insanların her an “dinleniyor ya da izleniyor olabilirim” paranoyası içerisinde yaşamlarına devam ediyor olmaları bile psikolojilerini altüst eden, güvende olmayı umarken tedirgin olan, yoğun gözetim ve denetimden dolayı ne yapacağını bilemeyerek neredeyse kendi olmaktan çıkmış bireyler haline dönüşmelerine neden olur.

İzleme ve izlenme haliyle ilgili olarak hayvanlar üzerinde yapılan deneylerin de gösterdiği gibi izleme ve dolayısıyla izlenme kaçınılmazdır. Lorenz ve Tinbergen’in hayvanlar üzerinde yaptıkları deneylerden biri olan bu kaz deneyi de kaçınılmaz olan izleme-izlenme halinin gerçekliğini bir kez daha kanıtlamaktadır.

Hayvan psikolojisinde içgüdüsel bir ihtiyacın amacı gibi görünen ilk nesneye önüne geçilmez şekilde saplanma vardır. Saplanmanın konusu, nesnenin algılanabilir yanlarıdır. Bu yanlar daha sonra, anlamlı bir yapı, bir biçim meydana getirir. Lorenz

ve Tinbergen 'in nesnel etoloji okuluna göre izlenme, bir hatırlayıcının, içgüdüsel bir davranış ortaya çıkarma yeteneğini açıklar⁴¹

Konrad Lorenz, yumurtadan yeni çıkan kaz yavrularının nasıl olup da hemen hangi kazın anneleri olduğunu bilerek, onu takip etmeye koyulduklarını ve onların çağrılarına cevap verdiklerini inceledi. Lorenz, ortaya koydu ki, kaz yavruları bu becerileri, deneyim yoluyla ancak çok özel bir biçimde öğrenmektedirler. Kaz yavruları, anne diye ilk gördükleri orta boylu ve hareket halindeki şeyin peşi sıra gitmektedirler ve zaten normalde de bu orta boylu ve hareket halindeki şey anne olmakta, böylelikle bu konudaki içgüdüsel bilgi de yavrular için bir avantaj oluşturmaktadır. Lorenz' in deneyinde de kaz yavruları kuluçka makinesinden çıkar çıkmaz gördükleri ilk hareket eden nesne olarak araştırmacı Lorenz' i anneleri kabul edip onu takip etmeye başlamışlardır. Lorenz' i anneleri olarak belleyen yavrular, araştırmacının sonradan ortama getirdiği gerçek anneleriyle hiç ilgilenmemişlerdir. Daha sonra yapılan araştırmalarda da yavru kazlara doğru boyutta ve hareket halinde her nesneyle etkilenim yaptırılabilceği ortaya çıkmıştır. Bir grup yavru kaz, ipe çekilen büyük bir balonu bile anneleri olarak kabul etmişlerdir. Ancak bu özel etkilenimin oluşabilmesi için doğru uyarının uygun zamanda verilmesi gerekmektedir. Kaz yavruları yumurtadan çıktıktan sonra birkaç saat içerisinde karşılarında bir ana kaz bulurlarsa sözü geçen olay meydana gelmez. Doğdukları günlerde çevrelerinde uygun boyutta hareket halinde bir cismin hareket etmemesi halinde, yavru kazlar, hiçbir şeyi anneleri olarak kabul etmeyeceklerdir. Her içgüdü, özellikle cinsel içgüdü izlenme yoluyla farklılaşır. İzlenme teorisi, özellikle psikanaliz açısından insanoğluna da uygulanmıştır (insanda izlenme, psikanalizin saplanma kavramına yakındır. İnsanoğlunun içgüdüsel istekleri daha az farklılaşma gösterir ve bunun sonucu olarak, izlenme olayı insanda daha önemli bir yer tutar.⁴²

⁴¹ MEYDAN LAROUSSE,cilt 10,syf. 217

⁴² MEYDAN Larousse,cilt 10,syf. 217

Son dönemlerde bu gözetlenme haliyle ilgili olarak tartışılan, insanlar üzerinde gözetim toplumu korkusunu artıran diğer bir konuda ABD’ de sağlık gerekçesiyle vücuda yerleştirilen mikroçiplerdir. Mikroçip tartışmaları, ABD’de hastalara çip takılması fikriyle alevlenmiştir. İlk bakışta insanlara çip takılması mükemmel bir fikir gibi görünmüştü. Çünkü; sağlık görevlileri çipler sayesinde kişinin tıbbi geçmişini rahatlıkla tespit edebilecek, kaybolan Alzheimer hastaları da kolayca bulunabilecekti. Ancak sivil toplum kuruluşları çip teknolojisinin, İngiliz yazar George Orwell’ in “1984” isimli kitabında tasvir ettiği gibi, toplumun sürekli gözlem altında tutulması anlamına geldiği görüşündedirler. ABD’ li sivil toplum kuruluşları, Alzheimer hastaları için ve güvenlik gerekçesiyle başlayan çip takmanın suçlu ve yabancılara kadar uzanabileceğini ve bir gün Amerikan halkının büyük bir bölümünün çiple sürekli gözetlenebileceğini ileri sürmektedirler. CityWatcher.com isimli gözetleme ekipmanları satan bir şirketin, şirket verilerinin güvenliği nedeniyle iki elemanına çip takıldığıнын ortaya çıkması konuya duyarlı ABD’ lileri “İnsanları damgalamayın” sloganlarıyla sokaklara döktü. Elektronik çip, ilk defa 30 yıl önce ineklerin kulaklarına takılmıştı. Amaç, hayvanların üreme ve yeme alışkanlıklarını izlemektir. 1990’ lara gelindiğinde çiftlik hayvanlarından balıklara, evcil hayvanlardan yarış atlarına milyonlarca hayvana çip takıldı. Çipler bugün kütüphane kitaplarından kredi kartlarına pek çok yerde kullanılmaktadır. Ancak, City Watcher çalışanları evcil hayvan ya da kitap değil, devletin gözetlediği insanlar olacaktır... Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği Teknoloji ve Özgürlük Programı yöneticisi Barry Steinhardt, “Gözetim toplumu yaratılıyor. Yakında her hareketimiz ve düşüncemiz kaydedilecek” demiştir. Çipin tasarımı ise son derece basittir: Cam bir kapsülün içinde silikon bir bilgisayar çipi, bir anten ve içindeki bilgileri aktaran bir “kapasitör” bulunmaktadır. Çipin vücuda yerleştirilmesi de çok kolaydır Lokal Anesteziden sonra iğneyle, omuzla dirseğin arasına yerleştirilir. Beth Israel Deaconess Tıp Merkezi’ nden Dr. John Halamka iki yıldır “çipli” olarak hayatına devam etmektedir ve “Eğer bir kaza sonucu baygın bir halde hastaneye getirilsem çip sayesinde beni kolayca tanıyabilir ve tıbbi geçmişime ulaşabilirler” açıklamasını yapmıştır. Fakat Halamka da çip taktırmanın olumsuz sonuçlarının farkındadır: “Arkadaşlarım hayatım boyunca damgalandığımı ve bağımsızlığımı kaybettiğimi söylüyor. Dürüst olmak gerekirse haklı olduklarını düşünüyorum!” demiştir.

İnsanların vücutlarına yerleştirilen çipler herhalde izlenmenin, gözetimin ve bu sayede de denetimin geldiği son noktadır.⁴³

Gizli servislerin normal görünümlü bilgisayar programlarını nasıl birer Truva atı olarak kullandıkları ve bu çerçevede gelişen olaylar, terörist veya kötü niyetli devlet memurlarının söz konusu teknolojiler aracılığıyla toplumu yönlendirmeye çalışması, pek çok roman, film ve belgesele de konu olmuştur.⁴⁴ Bilişim teknolojileri aracılığıyla gözetimin sağlanmasıyla ilgili olarak yazılan romanlardan biri: “Robert Ludlum’ a aittir. “Prometheus ’un İhaneti” adlı kitabında, bireylerin mahremiyet haklarına daha fazla müdahale edebilmek için büyük bir bilgi ve iletişim teknolojisi şirketi liderliğinde dünya çapında bir örgüt kurulması ve bu örgüte karşı mücadele eden bir gizli servis ajanının hikayesi anlatılmaktadır. Dan Brown ’ın “Dijital Kale” adlı kitabı da ABD Ulusal Güvenlik Birimi NSA ile ilgili benzer bir konuyu ele almaktadır. Ama elbette bu konuda yazılmış en önemli roman George Orwell’ ın yazdığı “1984” adlı romandır. Daha sonra aynı roman filme de çekilmiştir.

Kitle iletişim araçları ve teknoloji aracılığıyla yönlendirme olgusu, özellikle bilgi çağının temelini oluşturan bilişim teknolojileri göz önüne alındığında çeşitli düşünürler tarafından ihtiyatla karşılanmıştır. 1984, totaliter yapıdaki liderlerin teknoloji yardımıyla dünyayı kontrol edebilecekleri bir yapıya dönüştürmeleri temasını işler. Orwell, devletin her şeyi denetim altında tuttuğu, en küçük bir aykırılığa ve bireyselliğe izin vermediği, resmi ideolojinin bütün tarih ve dili kendine göre kurguladığı bir toplum ütopyasından bahseder. Romanda, insanları sürekli gözetleyip baskı ve denetim altında tutan “Ağabey” adında bir merkezi güç bulunmaktadır. Romanda sürekli denetimin sağlanmasında aracı olan “tele ekran” adlı bir teknoloji de bulunmaktadır. Hatıra defterine farkına varmadan “Kahrolsun Ağabey” yazan Winston yazmış olduklarını yırtıp bu işten tamamen vazgeçmeyi

⁴³ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=227679>

⁴⁴ BİLİM VE GELECEK DERGİSİ, ‘BİG BROTHER DEN ELEKTRONİK TANRIYA İSİMLİ KAPAK DOSYASI

düşünür, ancak bu artık imkansızdır : “...hiç fark etmezdi. Düşünce Polisi nasıl olsa yakalayacaktı onu. Çünkü bütün diğer suçları da içine alan en büyük cürümü işlemiştir; “düşünme suçu” dedikleri şeyi.” Orwell sistemin ideal adamı Tom Parsons ve ailesini şöyle tanımlar : “...Şişmanca, fakat çevik bir adamdı. Son derece aptal, bön, işlerin iç yüzünü katiyen merak etmeyen ve Partiye düşünce polisinden bile daha fazla dayanak teşkil eden sadık kölelerden biri... Bu çocuklar kadıncağıza hayatı zehir ediyor olmalı, diye düşündü Winston. Birkaç yıl sonra da inançsızlık belirtileri yakalamak için annelerini gece gündüz gözetlemeye başlayacaklardı....” Toplumsal hafızaya yapılan müdahale ise şu şekilde yer almaktadır : “...Hem ondan başka herkes Partinin yalanlarını kabul ettikten ve bütün kayıtlar da aynı şeyi doğruladıktan sonra yalan tarihe geçiyor ve “gerçek” haline gelmiyor muydu? Parti sloganı “geçmişe hükmeden geleceğe de hükmeder; bugüne hükmeden geçmişe de hükmeder” diyordu. Ama buna rağmen geçmiş hiçbir zaman değişikliğe uğramış değildi. Çünkü bugün doğru olan her zaman için doğrudu zaten. Çok basitti bu: Bütün gereken hafızaya hakim olmaktan ibaretti. Buna “gerçeğe hükmetme” deniyordu...” Nitekim Winston’ da çeşitli zamanlarda istatistikler başkanının yaptığı konuşmaları “düzeltme” ile ilgili bir görevde bulunmaktadır.

Orwell’in kendi deneyim ve gözlemleri her şeyden önce İspanya İç Savaşından, Stalin dönemi Sovyetler Birliği ve Mussolini İtalya’sına ait idi. Orwell’in 1984’ü yazarken sadece bu totaliter rejimleri öne çıkardığı düşünülebilir. Ancak kendisinin kitabının kapsamını daha geniş tutmayı düşündüğü de kuvvetle muhtemeldir. Demokratik ve liberter bir sosyalist olarak Orwell kapitalist toplumlar içindeki belirli otoriter eğilimlerin farkındaydı. Öngörememiş olduğu şey demokratik süreçler hala yerinde dururken yeni teknolojilerin sonunda totalitarizme yönelme eğilimindeki gözetime izin verebileceğiydi. Yani kadife eldiven her zaman demir yumruğu saklayabilirdi. Orwell’ in zamanından bu yana elektronik teknolojilerin dikkate değer ölçüde artması Orwell’ in yaklaşımının biraz güncelleştirilmeye

ihtiyacı olduğu anlamına gelir, ama onu geçersiz kılmaz.⁴⁵

Gelişen teknoloji elbette ki izleme, gözetleme eylemini kolaylaştırmaktadır. Çeşitli güçler, devletler ve ülkeler de denetim altında tutabilmek, yönlendirebilmek gibi çeşitli nedenlerle toplumları ya da bireyleri izlemektedir. Ancak durumu genelden özele inerek değerlendirmeye çalışırsak işin özünün bireyin bireyi izleme hali olduğunu görürüz.

İzleme birçok şeyi öğrenmeyi kolaylaştırıcı bir yöntem olarak kullanıldığı gibi bireylerin birbirlerini denetleme hatta yönetme biçimi olarak ta karşımıza çıkmaktadır. Henüz birey olarak değerlendiremeyeceğimiz yeni doğmuş bir bebek bile çevresinde olan şeyleri izler ve bu sayede birçok şeyi öğrenerek birey olmayı başarır. Ancak özellikle kadın-erkek ilişkilerinde bu izleme hali zaman zaman izleme boyutunu aşarak gözetleme ve denetleme haline dönüşür. Bu da erkek egemen toplumlarda kadın üzerinde kurulan hakimiyet ve bu sayede erkeğin kadını kendi istediği şekilde davranmak, hareket etmek hatta düşünmek zorunda bırakması şeklinde sonuçlanır. Aynı mantık doğrultusunda devletler de bireylerini sürekli izleyerek denetim altında tutmaya çalışırlar.

Tüm bunlardan da anlaşıldığı üzere bireyler isteselerde istemeselerde izlenmektedirler ve bu izlenme hali de bireyler üzerinde bazı etkiler ortaya çıkarmaktadır. İzlenildiğini bilen birey ister istemez hareketlerini kontrol altında tutmaya çalışmakta ve mümkün olduğunca doğru olarak adledilen tavırları takınarak, toplumun ya da bireyi izleyen güç her kimse Onların doğrularına uygun biçimde hareket etmeye çalışmaktadır. Böyle olunca da kişi zamanla kendi doğrularından uzaklaşmakta zamanla kendi olmaktan çıkarak Onu izleyenlerin adeta kuklası haline

---

⁴⁵ TELLİOĞLU, Emrah Özkan, Enformasyon Toplumuna Geçişte Telekomünikasyon Sistemlerinin Gelişmesi ve Yayılmasının Rolü Enformasyon Toplumu Teknolojileri Ne Yaratıyor? Daha Özgür Bireyler mi? Yeni Nesil Köleler mi?, (2005), Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul

dönüşmektedir. Bentham'ın tasarladığı hapishane modeli olan Panopticon² da olduğu gibi hücreye kapatılan ve gözetleme kulesinden gözetlenip gözetlenmediğini bilmeyen bireyler için de durum farksızdır. Çünkü ne zaman izlenip, ne zaman izlenmediğini bilmeyen bireyler de hareketlerini, davranışlarını sürekli olarak kontrol altında tutmaya çalışmaktadırlar.

Bentham'ın tasarladığı hapishane modeli olan Panopticon'daki izleme-izlenme-denetleme mantığıyla günümüzde yaşadığımız izleme-izlenme-denetleme mantığı arasında aslında pek fazla fark yoktur. Buradan yola çıkarak Bentham'ın tasarladığı hapishane modeli olan Panopticon'un doğuşuna ve izlenme mantığına değinecek olursak:

Avrupa'da 17. yüzyıla kadar bugünkü hapishanelere benzer kurumlar yoktu. Mahkumlar, deliler, hastalar aynı yere kapatılıyordu. Sonra bir ekonomik krizin ardından ayaklanma korkusuyla hapishane kurumunun temelleri atıldı. Burada hem suçlular ıslah edilecek hem de kapitalizmin ihtiyaç duyduğu ucuz ve itaatkar işgücü üretilecekti. Ancak baskı ve şiddetle bunu gerçekleştirmeye çalışan hapishane amacına ulaşamadı; üstelik ciddi bir direnişle karşılaştı.⁴⁶

Bunun üzerine İngiliz Mimar Jeremy Bentham 1785 yılında, temelinde gözetleyebilme ama görülmeme prensibi olan hapishane modeli Panopticon'u tasarladı. Panopticon; bütünü (pan-) , gözlemlemek (-opticon) anlamına gelmektedir. Bu hapishane modelinde şiddet ve bedensel zorlama yerine, itaat ve disiplinin gönüllü olarak benimsetilmesi amaçlanmaktaydı.

Projeye göre; çevrede halka halinde bir bina, merkezde bir kule ve bu kulenin, halkanın iç cephesine bakan geniş pencereleri vardır. Çevrede bina hücrelere bölünmüştür; bunlardan her biri binanın tüm kalınlığını kat etmektedir. Bunların biri içeri bakan ve kuleninkilere karşı gelen, diğeri de dışarı bakan ve ışığın hücreye girmesine olanak veren ikişer pencereleri vardır. Bu durumda merkezi kulede tek bir

⁴⁶

www.candundar.com.tr/index.php?Did=1373 yayın tarihi 26.04.2001

gözetmen ve her bir hücreye tek bir mahkum, bir hasta, bir işçi, bir deli veya bir ilkokul çocuğu kapatmak yeterlidir. Geriden gelen ışık sayesinde, çevre binaların içindeki küçük silüetleri olduğu gibi kavramak mümkündür. Burada her oyuncu tek başınadır, tamamen bireyselleşmiştir ve sürekli olarak görülebilir durumdadır. Zaten Panopticon 'un temelinde yatan ilke, tek odalı hücrenin içindeki bireye saklanacak hiçbir yer bırakmaması, buna karşılık dış cephedeki duvarın penceresinden gelen dış ışığın kuledeki nöbetçilere mahkumun her hareketinin iyi aydınlatılmış bir silüetini izleme olanağını sağlamasıdır. Sonuç olarak, hücre ilkesi tersine döndürülmekte veya daha doğrusu onun üç işlevi -kapatmak, ışıktan yoksun bırakmak ve saklamak- ters yüz edilmektedir. Bunlardan yalnızca birincisi korunmakta ve diğer ikisi kaldırılmaktadır. Tam ışık altında olma ve bir gözetmenin bakışı, aslında koruyucu olan karanlıktan daha fazla yakalayıcıdır. Hücredekiler, kuledekileri tam olarak göremedikleri için ne zaman, kim tarafından gözetlendiklerini hatta gözetlenip gözetlenmediklerini bilemeyeceklerdi.

Bentham 'ın yaklaşımına göre, gözlemlenen her yanlış davranışının ceza getireceğini bilen ama davranışlarının aslında ne zaman gözlemlendiğini bilmeyen mahkumun, aklını başına toplayarak her zaman izleniyormuşçasına davranmaktan başka seçeneği yoktu. Böylece mahkum bizzat kendi hareketlerini kollamak durumunda kalacaktı. Böylece arzulanan disiplin demir parmaklıklara ve kelepçelere gerek kalmadan ve zor kullanılmadan içselleştirilmiş olacak ve hücrede kimse olmasa bile istenen itaat sağlanabilecekti.

Panopticon daha sonra 1975 yılında Michel Foucault tarafından tekrar gündeme getirilmiştir. Bentham ve Foucault, gözetlemenin insan davranışı üzerindeki gücünü kabul ederler. Panopticon ' da gardiyan her dakika yerinde olmak zorunda da değildir çünkü bireyler gözetlendiklerine inandıkları zaman kendilerini, gözetleyenin gözünden değerlendirmeye doğru bir eğilim taşımaktadırlar. Bu durum, bireylerin gözetlendikleri zaman niçin farklı davrandıklarını açıklamaktadır. Düzenli

olarak gözetlenen bireyler demokrasinin işlenmesi için esas olan bağımsız olarak düşünebilmeyi gerçekleştiremeyeceklerdir.

Bentham 'ın panopticon adını verdiği hapisane aslında hiçbir zaman inşa edilmemiş olsa da sonuçta Bentham 'ın hayali olan model Batı modernliğinde evrensel bir çizgiye dönüşme imkanını yakalamıştır. Bu model aslında burjuvazinin hayalidir. Bentham bu hayali gerçeğe dönüştüren kişidir. Foucault ise bunu: “Zihin için zihin üzerinde iktidar uygulama biçimi” olarak yorumlamıştır.⁴⁷

Panopticon'un etkisinin kökeninde, tutuklunun iktidarın kendisini sürekli olarak görülebilirlik durumunda tuttuğunun bilincinde olması yatmaktadır. Bentham, iktidarın görünür ve bu varlığının kanıtlanamaz olmasını bir ilke haline getirmiştir. İktidar görünürdür. Tutuklu gözünün önünde sürekli olarak gözlendiği merkez kulenin silüetini bulacak ama o anda kendisine bakılıp bakılmadığını asla bilemeyecek ancak bunun her an olabileceğinden de kuşku duymayacaktır.⁴⁸

Panoptic iktidarla birlikte artık soruşturma evresinden gözetleme aşamasına geçilmiştir. Bireyler üzerinde bir iktidar uygulayan ve iktidar uyguladıkça hem gözetleme hem de gözetledikleri üzerinde, onlar hakkında bilgi imkanına sahip olan kişiler tarafından bireylerin sürekli olarak gözetimi öne çıkar. Bu süreçle artık bir şeyin olup olmadığı değil, bireyin gerektiği gibi davranıp davranmadığını, kurala uygun olup olmadığını, gelişme gösterip göstermediğini belirleyecek bir bilgi türü önem kazanır.⁴⁹

⁴⁷ MİCHEL FOUCAULT, BÜYÜK KAPATILMA, ÇEV., I. ERGÜDEN, F. KESKİN, S 135

⁴⁸ MİCHEL FOUCAULT, HAPİSHANENİN DOĞUŞU, ÇEV. M. A. KILIÇBAY, S. 297.

⁴⁹ MİCHEL FOUCAULT, BÜYÜK KAPATILMA, ÇEV., I. ERGÜDEN, F. KESKİN, S 225 .

Jeremy Bentham 'ın Panopticon modeli ile çağımızın Panopticon 'u arasındaki en önemli fark; Bentham 'ın modelinde suçluların ve akıl hastalarının gözetim altına alınması iken internet ve diğer tekno-iktidar aygıtları aracılığı ile kurulan modelde tüm toplumun gözetim altına alınmış olmasıdır. Yani yeni Panopticon modelinin iktidarı geçmişle kıyaslandığında çok daha hücresele bir yoğunluğa sahiptir.

Bilişim teknolojisinin hakim sınıflara sunduğu olanaklar, bütün dünyayı bir "Küresel Panopticon" a dönüştürmüştür. Bu insanı ürküten, paranoyaya sürükleyen bir durumdur.⁵⁰

Gözleyen denetleyen, mahkumlar hakkında her şeyi bilirken, denetlenenler denetlendiklerini bilmenin ötesinde hiçbir şey bilmezler. Denetçinin nerede olduğu ve nasıl eylemler içinde olduğu da bilinmez. Dolayısıyla görülmediği için öngörülemez de. Bunun yanında mahkum ya da diğer gözetim nesnelere yaptıkları her şey kesintisiz bir incelemeye ve ıslah edici eyleme sürekli açıktır. Denetimin sürekli olmuş olması kapatılanları yalnızca özgürlüklerinden mahrum bırakmakla kalmaz aynı zamanda etkili oldukları durumlarda bile bu gözetim nesnelere özgür olmayacaklarına, kendi eylemlerini seçip yönetemeyeceklerine ve kendi yaşamlarını kurup yönetemeyeceklerine de onları ikna eder.⁵¹ Mahkum için saklanacak ve özel alan olarak ifade edilebilecek hiçbir yer bulunmayan Panopticon da izlenip izlenmediğini, kulenin içerisini göremediği için bilemeyen ama orada izlemek için birilerinin var bulunduğunu varsaymak durumunda olan mahkum açısından tek mantıklı seçenek itaat etmektir.

Panopticon modeli çerçevesinde yapılan gözetim aslında bir toplum ve iktidar türünün ütopyasıdır. Daha doğrusu gerçekleşmiş bir ütopyadır. Nitekim modern

---

⁵⁰ BİLİM VE GELECEK DERGİSİ, ENDER HELVACIOĞLU
⁵¹ ZYGMUNT BAUMAN, ÖZGÜRLÜK, ÇEV. V. ERENUS, S.25.

toplumun hakim olduğu her yerde bu ütopyanın yani panoptizmin egemenliği söz konusudur.⁵²

Küresel kapitalizm yeni teknolojileri özellikle de iletişim teknolojilerini kullanarak toplumsal denetimi sağlamaktadır. “Gözün iktidarı küreselleşmekte ve toplumsal özgürlükleri yok ederek, baskıcı gözetim toplumunu yerel iktidarların yardımıyla yeniden biçimlendirmektedir. Küresel Panopticon, yeni emperyal iktidarın “yeni dünya düzeni” dir. Toplumlar, küreselleşme süreci ile birlikte, “gözün iktidarı” tarafından teslim alınmıştır, başka bir deyişle herkes “gözaltına” alınmıştır. Küresel iktidarın teknolojik gözü toplumları tehdit olarak tanımlamakta ve tüm dünya yeni iletişim ve savaş teknolojilerinin kullanımıyla yüksek güvenliqli bir hapisaneye dönüştürülmektedir. Küresel Panopticon, iktidarın toplumları mahkum ettiği kara ütopyadır, “göz” iktidardan arınıp özgürlük ve eşitlikçi bir toplumun düşünüyü görmedikçe, iktidarın organı olarak özgürlüğü tehdit etmeye devam edecektir.⁵³ Foucault; “Eski Yunan’dan beri beden içinde hapsediği düşünölen ruh, modernleşmeyle beraber vücudun terbiye edildiği bir beden hapisanesi haline gelmiştir” demiştir.⁵⁴ Foucault ’a göre görünürlük bir tuzaktır. Panopticon ’da mahkum, görölmekte ama görememektedir. Panopticon ’un büyük etkisi de buradan kaynaklanmaktadır; tutukluda iktidarın otomatik işleyişini sağlayan bilinçli ve sürekli bir görünebilirlik hali yaratarak.

Mahkumu iyi davranmaya, okul çocuğunu özenli olmaya, hastayı tedaviye uymaya zorlamak için güç kullanmaya gerek kalmamaktadır. Artık demir parmaklıklara ve kocaman kilitlere gerek yoktur.

⁵² MICHEL FOUCAULT, BÜYÜK KAPATILMA, ÇEV. İ. ERGÜDEN, F. KESKİN, S. 224 .

⁵³ PANOPTİKON GÖZÜN İKTİDARI, CATHERİNE PEASE WATKİN, JEREMY BENTHAM, SİMON WERRET, ÇEV. BARIŞ ÇOBAN, ZEYNEP ÖZARSLAN

⁵⁴ VARLIK DERGİSİ, Ekim, 2000 , S. 45 .

Garry T. Marx 'a göre gözetim toplumu, bilgisayar teknolojisiyle, bütünsel denetimin önündeki engellerin yıkıldığı bir durumu ifade etmektedir. Yeni teknolojiler, gözetim potansiyelini sürekli artırmaktadır. Marx' a göre içinde yaşadığımız gözetim toplumunda artık hepimizin gizliliği tehdit altındadır.⁵⁵ *

Yaşamımızın her anının, teknolojinin getirdiği elektronik aygıtlar aracılığıyla izlenmesi ve toplanan veriler sayesinde bireylerin takip edilebilmesi artık bir elektronik Panopticon' un içerisinde yaşadığımız anlamına da gelmektedir.

Büyük ölçüde Cesare Beccaria (1738-94) ve İskoç filozof David Hume' un (1711-76) eserlerinden etkilenen Bentham ' ın planları gereğince Panopticon, özel sözleşmeciler tarafından işletilecekti. Bentham, hükümet tarafından ödenen küçük ücretlerden ve verimli mahkum emeğinden büyük karlar elde etmeyi ummuştu.*⁵⁶ Hem kolay gözetleme olanağı hem de mahkum üzerinde oluşturduğu “sürekli gözetleniyorum” hissi nedeniyle, bu hapishanenin çok sayıda gardiyana ihtiyacı yoktur.⁵⁷ Bu da işletim maliyetini son derece düşürmektedir. Panopticon her ne kadar bir hapishane şeklinde dizayn edilse de ondaki mantık, akıl hastanelerinden askeri kışlalara, okullardan fabrikalara gözetilmek istenen her yerde uygulanabilecek türdendir. Dolayısıyla panopticon sadece bir hapishane değil, bir iktidar teknolojisi, bir gözetim projesidir.⁵⁸

Bu bağlamda içinde bulunduğumuz dönemde de, gelişen teknoloji ve gözetleme imkanları sayesinde gezegenimizin büyük bir Panopticon olma yolunda

⁵⁵ www.odevimage.odevlik.com/521/doc-pages/521 “GÖZETİM TOPLUMU VE İNTERNET bozkurt@uludag.edu.tr

⁵⁶ T.C. MALİYE BAKANLIĞI STRATEJİ GELİŞTİRME BAKANLIĞI YAYIN NO: 2009/397 “Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi Kapsamında Cezaevi Hizmetlerinin Özelleştirilmesi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Hilal Görkem, Ankara, 2009

⁵⁷ MİCHEL FOUCAULT, HAPİSHANENİN DOĞUŞU, ÇEV. M. A. KILIÇBAY, İMGE YAYINLARI, ANKARA, 2000, s. 297

⁵⁸ FOUCAULT, İktidarın Gözü, s. 87

ilerlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim görmediğimiz ama var olduğunu bildiğimiz gözler sokakta bizi izlemekte, maillerimizi, telefon konuşmalarımızı, banka hesap detaylarımızı, harcama alışkanlıklarımızı gözetlemektedir. Ancak şanslıyız ki, bizim hareket alanımız Panopticon ’dakilerden daha geniştir. Bununla birlikte gözetimin rahatsız ediciliğinin yanında, birçok insan için güven içerisinde yaşamının ön koşulu olarak algılandığını da söylemek yanlış olmayacaktır.

Bentham ’ ın fikirleri reddedilmiş olmasına rağmen, bazı planları Thames üzerindeki Milbank’ ta (1817) inşa edilen ilk İngiliz ulusal cezaevinde ve daha sonra Pentonville’ de (1842) kullanılmıştır. Bununla birlikte sonuçlar sağlıksızdır. Panopticon çeşitleri ABD ’de de denenmiştir. İlki 1826 ’da Pittsburgh ’de Batı Eyalet Cezaevi’ nin açılmasıdır. Münferit bir hapsedme sistemi özelliği gösteren cezaevi Panopticon’ un bazı mimari unsurlarını taşımaktaydı. Planın uygulanamazlığı yüzünden 10 yıl içinde cezaevi tekrar tasarlanmıştır. 1916 ile 1924 yılları arasında inşa edilen Stateville’ de bir Illinois eyalet hapisanesi, Bentham’ ın tasarım unsurlarını kullanmıştır. Bu tasarım da hızla terk edilmiş ve kullanışsız olduğuna hükmedilmiştir.⁵⁹

Günümüzde yaşadığımız toplumda adeta Panopticon’ dan farksız duruma gelmiştir. Gözle görülür bir hapisane olmadığı için birçok birey çoğu zaman bu izlenimin çok ta farkında değildir. Farkında olarak veya olmayarak “gözetleme bilgisi” bireylerin kafalarında vardır ve böylece ister istemez davranışlarını “erk’ in” gözüne göre biçimlendirmek zorunda kalmaktadırlar. Böyle bir otokontrolle ve bu yoğun stres altında iken yaşamlarına devam etmeye çalışan bireyler zaman zaman hayat içerisinde rutin şekilde yaptıkları şeyleri bile yapamamakta hatta neredeyse gündelik insani ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak hale gelmektedirler.

⁵⁹ T.C. MALİYE BAKANLIĞI STRATEJİ GELİŞTİRME BAKANLIĞI YAYIN NO: 2009/397 “Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi Kapsamında Cezaevi Hizmetlerinin Özelleştirilmesi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Hilal Görkem, Ankara, 2009

NASIL VE HANGİ TEKNİKLERLE İZLENİYORUZ

Neredeyse her köşeye iliştirilen kameralar sayesinde birçok suçun ve suçlunun tespiti kolaylaşmış ve hızlanmış, dinleme ve izleme teknikleri sayesinde birçok olay aydınlatılmıştır.

Genel olarak “belirli bir obje fiziksel mekan veya konu hakkında, belirli bir mesafeden onunla herhangi bir temas olmaksızın, algılayıcı, kayıt edici ve görüntüleyici araçlar vasıtası ile veri toplama işlemi uzaktan algılama olarak tanımlanır”. Algılayıcılar yeryüzü özelliklerini, oradan yansıyan radyasyonu kayıt ederek işlenmemiş veri elde ederler. Bu veriler CBS formatına uygun sınıflandırılmış görüntü veya veri şekline dönüştürülürler. Uzaktan algılama ilk insandan bu yana merak konusu olmuş, bir amaç doğrultusunda en iyi stratejilerin belirlenmesinde ön fikir elde etmek için araştırmacılar çeşitli çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu çalışmaların hepsi uzaktan algılamanın ilk adımlarıdır.

Çağlar geçtikçe, teknolojik gelişmelere paralel olarak uzaktan algılamada da gelişmeler olmuştur. İlk fotoğraf kamerası ortaya çıkmıştır ve uzaktan algılamanın gelişimi hava fotogrametrisi ile başlamıştır.1960’lı yıllarda uzaktan algılama alanı o kadar geliştirilmiştir ki, dünya yörüngeli uydular bilgisayar destekli görüntü işleme teknikleri ve ardından meydana gelen dijital görüntüler (Image Processing) bu gelişmelere sırasıyla örnektir.

Kısacası son 30 yıldır birileri bizi ve herkesi bahsettiğimiz teknikleri ve gerekçeleri kullanarak gözetliyor. Uydular çepeçevre dünyamızın etrafında dolaşıyor ve gözetleniyoruz”.⁶⁰

⁶⁰

TUROĞLU,H.,COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİNİN TEMEL ESASLARI,S.118-119

Amerika’da, internet üzerinden yapılan her türlü yazışmanın, e-mail ’lerin bir yıl süreyle saklanması kanunen zorunlu kılındı. Ayrıca cep telefonlarıyla yapılan mesajlaşmalara da istenildiği anda ulaşılabilir. Çünkü bu yazışmalar da cep telefonu hizmeti veren şirketlerce saklanmaktadır. Bilgisayarlarda “arka kapılar”, denilen teknolojik olarak zayıf bırakılmış sistemler vardır. Bir kez internete girildiğinde Windows sistemi otomatik olarak çalışır ve bu arka kapılar yoluyla bilgisayarı ele geçirir. Ondan sonra bir daha internete girilirse bile bilgisayarda tüm yazılanlar izlenebilir. Aynı şey cep telefonları için de geçerlidir. Dinlemeyi engellemenin tek yolu ise pili ayırmaktır.

Bu arka kapılar yoluyla bilgisayar sistem tarafından ele geçirilir ve kendi uygulamalarını bilgisayara kurar, sonrasında da uydular aracılığıyla halleder. Bundan korunmanın tek yoluysa; çift bilgisayara sahip olmak ve özel yazıları internete hiç bağlanılmayan bilgisayar üzerinden yapmaktır.

Rusya, Çin, Fransa, Almanya Microsoft ’u devlet dairelerinde ve orduda yasaklamış durumdadır. Devletler kendilerini bu şekilde savunmaktadır ama vatandaşlar bu kez de Windows yerine başka bir sistemle gözetlenmeye başlayacaklardır.

Amerika’nın dünyanın en gelişmiş istihbarat örgütü olan NSA diye bir ulusal güvenlik ajansı vardır. Bu ajans yabancı diplomatları ve askeri ataşeleri dinlemek için kurulmuştu ama NSA bugün yeryüzünde telefon, faks, bilgisayar, internet dahil her türlü yazışmayı ve konuşmayı izleyebilmektedir. Bunun için Promis ve Echelon sistemlerini kullanmaktadır. Bu sistemler her gün uydulara 50’ den fazla anahtar kelime, kavram yükler. İçinde bu kelimelerin geçtiği her türlü konuşma otomatik olarak izlenmeye alınır. Sonra insansı yargılar yapabilen akıllı bilgisayar sistemleri devreye girer ve bu konuşmaları ayıklar. Önemsiz görülenler imha edilir. En

önemliler analizciler tarafından raporlaştırılıp ilgililere sunulur. NSA ' da her gün 40 ton civarında evrak atılmaktadır.

Amerika, İngiltere ve İsrail dünyadaki bütün haberleşmeleri kontrol etmektedirler. Çünkü uydularla bilgisayarları birlikte kullanan Promis ve Echelon sistemini yaratanlar onlardır. Diğer ülkelerin istihbarat örgütleri ellerindeki teknoloji yeterli olmadığı için dünyadaki bütün haberleşmeleri kontrol edememekte

Echelon ve Promis' te kişinin konuşması uduya yüklenir. Sonra uydular konuşmaları uzaydan alır ve bilgisayara gönderir. Bilgisayar da kişinin koordinatlarını saptar.

Rusya, Japonya, Almanya, Türkiye dahil bütün ülkelere bu programların eski teknolojisi satıldı. Arka kapılarla da bu ülkelerin istihbarat örgütlerindeki bütün bilgiler Amerika'nın eline geçti. Amerika, bu yolla diğer ülkelerin istihbarat örgütlerini izledi. O ülkelerin planlarını, komşu devletlerle ilişkilerini, yöneticilerin konuşmalarını gözetledi. Yani Amerika ve İsrail yarattıkları bu programlarla bütün dünyayı izleyebilmektedir.

Bunu engelleyecek bir program bulunabilir ama şifreleme programı şifre kırıcılar tarafından her zaman aşılır. Uydular varolduğundan beri her şey, her kişi çok rahat kontrol edilebilmektedir. Çünkü her türlü yazışma ve doküman artık bilgisayarlarda bulunmaktadır. Bilgisayarların uydularla korelasyonu olduğu için elektronik ortamda her kişi, her ülke artık kontrol edilebilmektedir. Ülkeler sistemlerini değiştirseler bile girilemeyecek bir sistem yoktur.

Dünyada internet üzerinden yapılan tüm yazışmalar, e-mailler Amerika'da "root server" denilen 13 tane kök bilgisayardan geçmektedir. Tüm interneti Amerika

'daki bu 13 kök bilgisayar yönetmektedir. Ayrıca Amerika, 11 Eylül' den sonra getirdiği anti-terör yasalarıyla, tüm internet servis sağlayıcılarının kendilerindeki yazışmaları 1 yıl süreyle saklamalarını ve istendiği takdirde bunları Emniyet ve İstihbarat örgütlerine vermelerini zorunlu kılmıştır. Yani, bilgisayar üzerinden yapılan her haberleşme kayıtlara geçmekte ve mahremiyetine bakılmaksızın istenildiğinde de aleyhte kullanılabilir. Türkiye' de de internete servis sağlayıcılar üzerinden bağlanılmaktadır, ne kadar süreyle olduğu bilinmemekle birlikte bütün yazışmalar ve e-mailler (eğer kişi e-mail' lerini özel olarak şifrelemiyorsa) bunlarda saklanmaktadır.

Bazı şirketler rakip şirketin bilgisayarına girerek, bilgileri alabilmektedir. Şirketler için olduğu gibi, kişiler hakkında da böyle bilgi edinilebilir. Günümüz bilgi toplumunun en büyük sorunu kişilerin mahremiyetine ve özgürlüklerine yönelik tecavüzlerdir. Bu tecavüzü de istihbarat örgütleri, özel şirketler veya kişiler yapmaktadır. İnternette yapılan her işlem, ziyaret edilen siteye kadar her şey bazı servis sağlayıcılarca gözetlenmektedir. Bu bilgiler istihbarat servislerine sağlanabildiği gibi büyük şirketlere de pazarlanabilmektedir. Böyle olunca da mahremiyetler ve bireysel özgürlükler elektronik gözetimle ortadan kalkmaktadır.

Amerika' da 11 Eylül' den sonra çıkarılan anti-terör yasaları şu gerekçeye dayandırılmış: "Şimdi savaş durumu var. Kişisel özgürlüklerden, mahremiyetlerden savaş koşullarına özgü olarak taviz verilebilir" denilmiş ve totaliter rejime dönük uygulamalar gündeme gelmiştir. İngiltere' de de terör kanunları yürürlüğe girmiştir. Dünyanın her yerinde insanlar terör korkusuyla öyle bir paranoya ortamına girdiler ki, gözetlenmeye bile razı olmuşlardır. Bunun hukuki altyapısı da anti-terör yasalarıyla oluşturulmaktadır.

Türkiye' de e-maillerin saklanmasına dair bir yasa yoktur ama sabit veya cep telefonlarının hepsi kaydedilmekte ve bütün bu kayıtlar saklanmaktadır. Türkiye' de

de elektronik gözetim gittikçe yoğunlaşmaktadır. EMASYA diye bir uygulama vardır ki buna göre artık her şehirdeki askeri karargahta istihbarat birimi kurulur. Ayrıca Emniyet' in, MİT' in, Askeriye' nin ve Jandarmanın da istihbarat birimleri vardır. Öte yandan derin devlet boyutuna giren bazı özel istihbarat birimleri de vardır.

Devletin, istihbarat örgütlerinin, derin devletin, illegal birimlerin, özel şirketlerin, tüketici profili üzerine çalışan pazarlama şirketlerinin sürekli gözetimi altındayız. Yani eğer teknoloji kullanılıyorsa gözetimin pençesinden kaçmak neredeyse imkansız gibi görünmektedir.

Devletlerin her zaman bir ulusal güvenlik kaygıları olmuştur. Zararlı ve tehlikeli gördükleri vatandaşlarını izlemişlerdir. Soğuk Savaş döneminde Amerika' nın Türkiye' de bilinen 13 üssü vardı. Doğu Blok' u çökünce, Amerika bu istasyonların bazılarını boşalttı ve buralarda kullandığı Promis sistemini Türkiye' ye hibe etti. Teknolojisi geride kaldığı için Türkiye bunu uluslararası istihbaratta kullanamamaktadır ama bu sistemle kendi vatandaşını, telefonları, faksları, bilgisayarları, interneti izleyebilmektedir.⁶¹

Promis 1

Bugüne kadar çeşitli ülkeler ve kurumlarca, onlarca istihbarat amaçlı bilgisayar yazılımı kullanılmıştır. Ancak bu yazılımlardan hiçbirisi “Promis” kadar, istihbarat örgütleri içinde sansasyon yaratmamıştır. ABD'nin National Security Agency (NSA, Ulusal Güvenlik Dairesi) ile İsrail' in Mossad' ı, en üst düzeyde bazı hükümet görevlilerinin yardımıyla küçük bir yazılım firmasından “Promis” isimli

⁶¹ UĞUR DOLGUN İLE RÖPORTAJ,”ARTIK HEPİMİZ HER AN İZLENİYORUZ”,01.05.2006

bilgisayar programını çalmışlardır. Bu yazılım; bankaların, holdinglerin ve devlet dairelerinin gizli veri bankalarına, fark edilmeden girme ve istenilen bilgiyi çalma imkanını tanımaktadır.⁶² İnsanlara ait bilgiler elektronik ortamda farklı yerlerde olur (nüfus, vergi ve doğalgaz idareleri ve işyerlerindeki kayıtlar gibi). Promis, bu farklı ortamları ve kişilere ait bölük pörçük bilgileri bir araya getirir, depolar ve bunlardan insansı yargılar çıkarır. Mesela hangi evlerde su kullanımının artıp, hangilerinde azaldığını saptar ve bundan şu evdeki insan, bu eve geçti gibi sonuçlar çıkarır. İsrail, Promis 'i Filistin' de çok kullanmıştır. İsrail su kullanımı artan hanelerde yoğun gözetime gitmiştir. Filistinli teröristler de eylem için bazı evlerde bir araya geldiklerinden, yerleri kolayca tespit edilebilmiştir. Yani Promis, bir istihbarat servisinin veya devletin hangi bilgilere ihtiyacı varsa hepsini sağlamaktadır.⁶³

Bu bilgisayar programı sayesinde, tüm dünyada hedef kişi ve kurumların mahrem bilgileri toplanarak, tüm dünyayı gizlice gözetimi altına almakta ve elde ettiği bilgilerle stratejilerine yön verebilmektedir. Zamanla Promis' in varlığının ortaya çıkması ve muhtemelen yeni başka teknolojilerin geliştirilmesinden sonra, mahkeme zabıtlarına girdiği kadarıyla Kıbrıs üzerinden DEA (Drug Enforcement Agency) eliyle Pakistan, Suriye, Kuveyt ve Türkiye' ye de pazarlanmıştır. Tabi bu yazılımın gizli bir arka kapısı vardır ve bu yazılımı kullanan ülkelerin birçok gizli belgesi, bilgisayar programının gizli kodlarına sahip olan güçlerin eline akmaktadır.⁶⁴

Echelon 2

Echelon, dünya üzerindeki her tür iletişimi deşifre etmek, kontrol etmek ve dinlemek üzere kurulmuş, geniş istihbarat ağının önemli bir parçasıdır. ABD birkaç

⁶² EGMONT R. KOCH ,JOCHEN SPERBER,BİLGİ MAFYASI,ÇEV. KAAAN ÖKTEN

⁶³ UĞUR DOLGUN İLE RÖPORTAJ,"ARTIK HEPİMİZ HER AN

İZLENİYORUZ",01.05.2006,Radikal

⁶⁴ ERSENAL NEDRET,SİBER İSTİHBARAT

müttefikleriyle birlikte yürüttüğü sinyal istihbarat sistemiyle, her gün dünyanın her tarafından milyonlarca mesajı, yasal olmayan yollarla zaptedip incelemektedir.⁶⁵

En gelişmiş izleme sistemi olan Echelon' un Türkiye dahil, dünyada birçok ülkede uydu trafiğini izleyen antenleri vardır. Bu programın sahipleri, Amerika, İsrail ve İngiltere' dir. Bu programda uydu-bilgisayar korelasyonu sayesinde görüntü istihbaratı da vardır. Uydularla yerini belirlediğiniz kişinin koordinatlarıyla görüntü alınabilmektedir. Amerikalı kuramcılar, gece saatinde siyah tenis topunun yerinin bile uydularla saptanabildiğini söylemektedirler.

Teknoloji sürekli ilerlediği ve yeni nesiller de teknolojiye daha bağımlı yaşadıkları için bu büyük gözaltı daha da artacaktır. Terör paranoyası insanların mahremiyetlerini ve özgürlüklerini yok ederek egemen güçlerin önündeki engelleri de kaldırmaktadır.⁶⁶

Kişiler hakkındaki verileri ticarete yönelik kullanmak isteyen bir sistemde, her bilgi para anlamına gelecektir. Bazı firmalar kredi kartları ile yapılan alışverişler, telefon konuşmaları, süpermarket kayıtları ve diğer finansal işlemler aracılığıyla sıradan vatandaşın bütün günlük yaşamına ilişkin verileri bilgisayarların hafızalarında depolamaktadır. Böylece alışveriş alışkanlıkları tespit edilen kişiler istenilen alışverişe yönlenebilmektedir. Kişiler bu yönlendirmeden habersiz olduğu için, haksız ticarete zorlanmış olacaktır.⁶⁷

⁶⁵ GÜRDİLEK RAŞİT, ECHELON, BİLİM TEKNİK DERGİSİ, EKİM, 2001, S. 36-37

⁶⁶ UĞUR DOLGUN İLE RÖPORTAJ, "ARTIK HEPİMİZ HER AN İZLENİYORUZ", 01.05.2006, Radikal

⁶⁷ ADALI EŞREF, KİŞİSEL BİLGİLERİN KORUNMASI, BİLİŞİM VE İNTERNET TEKNOLOJİLERİNİN CEZA HUKUKU AÇISINDAN DOĞURDUĞU YENİ SORUNLAR, S. 30-34

Carnivore

Carnivore, diğer gözetim yazılımlarından biraz farklı olarak bir e-posta izleyici sistemidir. Carnivore, FBI'ın Amerika'da internet Servis Sağlayıcılarına yükleyerek çalıştırdığı, tüm e-posta trafiğini kontrol eden bir sistemdir. Carnivore yazılımının görevi, bir ağ üzerinde geçen tüm e-posta paketlerini toplamak ve ne dönüp bittiğini takip etmektir. Bu sistem, gelen ve giden mesajların başlık kısmını okuyarak kimden geldiğini tespit etmektedir. Ancak burada sadece bireysel mahremiyetlerden öte, bireysel zan altında olma ihtimali de vardır. Örneğin, bir bilgisayar korsanı, masum bir vatandaşın e-posta hesabından tehdit veya şantaj içeren bir mesaj atabilir. FBI ise mesajı atan kişi yerine masum vatandaşı takip ederek, bu kişiyi mahkemeye kadar taşıyabilir. FBI, sistemin suçluları takip etmek için kullanıldığı görüşündedir ve Carnivore'un sadece önceden belirlenmiş kişilerin, şüphelilerin e-postalarını izleyebildiğini savunmaktadır.

KANUNDAN MADDELER

Konuyla ilgili olarak kanunda geçen maddelerden bazıları şöyledir:

Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar:

Haberleşmenin Gizliliğini İhlal

MADDE 132 - (1) Kişiler arasındaki haberleşmenin gizliliğini ihlal eden kimse, hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Bu gizlilik ihlali haberleşme içeriklerinin kaydı suretiyle gerçekleşirse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(4) Kişiler arasındaki haberleşmelerin içeriğinin basın ve yayın yolu ile yayımlanması halinde, ceza yarı oranında artırılır.

Kişiler Arasındaki Konuşmaların Dinlenmesi ve Kayda Alınması:

MADDE 133 – (1) Kişiler arasındaki aleni olmayan konuşmaları, taraflardan herhangi birinin rızası olmaksızın bir aletle dinleyen veya bunları bir ses alma cihazı ile kaydeden kişi hapis cezası ile cezalandırılır.

Özel Hayatın Gizliliğini İhlal

MADDE 134 – (1) Kişilerin özel hayatının gizliliğini ihlal eden kimse hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Gizliliğin görüntü veya seslerin kayda alınması suretiyle ihlal edilmesi halinde, cezanın alt sınırı bir yıldan az olamaz.

(2) Kişilerin özel hayatına ilişkin görüntü veya sesleri ifşa eden kimse hapis cezası ile cezalandırılır.

Ses veya Görüntülerin Kayda Alınması;

MADDE 286 –(1) Soruşturma ve kovuşturma işlemleri sırasındaki ses veya görüntüleri yetkisiz olarak kayda alan veya nakleden kişi hapis cezası ile cezalandırılır.

Bentham ’ın “Panopticon” eserinde de ifade ettiği gibi “her yurttaş bir gözetmen” olacaktır.⁶⁸

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’ nda geçen bazı maddeler ise şöyledir.

Parmak İzi ve Fotoğrafların Kayda Alınması;

Madde 5 ; Polis kanunda belirlenmiş bazı maddelere göre çeşitli nedenlerle kişilerin parmak izini alır.

⁶⁸ FOUCAULT, İktidarın Gözü, s.92

Birinci fıkraya göre alınan parmak izi, ait olduğu kişinin kimlik bilgileri ile birlikte, ne zaman ve kim tarafından alındığı belirtilmek suretiyle, bu amaca özgü sisteme kaydedilerek saklanır. Ancak, parmak izinin hangi sebeple alındığı sisteme kaydedilmez. Olay yerinden elde edilen ve kime ait olduğu henüz tespit edilemeyen parmak izleri, kime ait olduğu tespit edilinceye kadar, ilgili soruşturma dosya numarası ile birlikte sisteme kaydedilir. Bu sistemde yer alan bilgiler, kimlik tespiti, suçun önlenmesi veya yürütülmekte olan soruşturma ve kovuşturma kapsamında maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacıyla Mahkeme, Hakim, Cumhuriyet Savcısı ve Kolluk tarafından kullanılabilir.

Kolluk birimleri, kimlik tespiti yapmak ya da olay yerinden alınan parmak izini karşılaştırmak amacıyla doğrudan bu sistemle bağlantı kurabilir. Sistemde kayıtlı bilgilerin hangi kamu görevlisi tarafından ve ne amaçla kullanıldığının denetlenebilmesine imkan tanıyan bir güvenlik sistemi kurulur. Sistemde yer alan kayıtlar gizlidir; altıncı ve yedinci fıkralarda belirlenen amaçlar dışında kullanılamaz. Sisteme kayıtlı olan parmak izi ve fotoğraflar, kişinin ölümünden itibaren on yıl ve her halde kayıt tarihinden itibaren seksen yıl geçtikten sonra sistemden silinir. Zamanla toplumdaki her bireyin parmak izi polisin elinde olacaktır. Önceden suç işlemiş bireylerin parmak izlerinin saklanması güvenlik amaçlı olarak anlaşılabilir bir durumdur. Ancak hiçbir suça karışmamış olan bireylerin parmak izlerinin saklanması gözetimin bir başka boyutudur.

ADİL BİLGİ UYGULAMA KANUNLARI

1980 'lerden başlayarak kişisel verilerin korunmasına yönelik olarak bir takım ilkeler belirlenmiş, kanunlar hazırlanmıştır. 1980 yılında OECD tarafından belirlenen “Adil Bilgi Uygulama Kuralları” özünde: Bilgi toplanmasına belli kısıtlamalar getirerek, sadece gerekli bilgilerin toplanmasına izin verilmesini, mümkün olabilen durumlarda bilginin doğrudan kişinin kendisinden alınmasını, bilgi alınmasının sebebinin açıklanmasını ve neden bu bilgilere gereksinim duyulduğunun

açıklanmasını, toplanan bilginin sadece bildirilen neden için kullanılmasını, bilgi veren kişiye kişisel bilgilerine girme ve yanlış ise düzeltme olanağı verilmesini ister.⁶⁹

Kişisel verilerin ve mahremiyetin korunmasına yönelik yapılan çok sayıda çalışma arasında bir diğer uluslar arası yasal düzenleme Avrupa Birliği tarafından gerçekleştirilmiştir. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 1995 yılı tarihli 95/46/EC sayılı yönergesi kişisel verilerin işlenmesi ve bu verilerin serbestçe dolaşımına ilişkin bireylerin korunmasına yöneliktir.⁷⁰

Bu yönergeye göre veriler yasal çerçevede toplanabilir, verinin öznesi bilgilendirilir. Veriler, verinin öznesine açıktır, itiraz, düzeltme hakkı vardır. Verinin gizliliği ve güvenliğini koruma ilkesi güdülür. 2001 tarihli (CE) 45/2001 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin Topluluk kurum ve organlarına yönelik verilerin korunmasına ilişkin düzenlemesine göre de kişisel veriler:

- adil ve yasal olarak toplanmalı,
- belirlenen, açık ve yasal olan amaçlar için toplanmalı ve ancak bu amaçlar doğrultusunda kullanılmalı,
- toplanma amacıyla ilgili ve yeterli ölçüde olmalı, bu amacı aşan ölçüde olmamalı,
- doğru ve güncel olmalı (yanlış ya da eksik olan verinin silinmesi ya da düzeltilmesi için gereken yapılmalı),
- ancak amaca uygun olarak gerektiği sürece saklanmalıdır.

Türkiye ayrıca Anayasa'nın 8. maddesiyle herkesin özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesini hükme bağlayan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni 1954 yılında onaylamış; "Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması" na ilişkin 108 sayılı Avrupa

⁶⁹ Tapscott, Don, Dijital Ekonomi, Koç Sistem Yayınları, s. 258).

⁷⁰ EUROPA-Activities of the European Union-Information Society-Data Protection
www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l14012.htm

Konseyi Sözleşmesi'ni de 1981 yılında imzalamıştır. “Kişisel Verilerin Korunması Kanun Tasarısı Taslağı”,Sözleşme'nin ilke ve standartları ve 957EC sayılı yönerge göz önüne alınarak hazırlanmaktadır. Taslakta yer verilen ilkelere göre:

- * Kişisel veriler ancak özel bir maksatla toplanabilir ve başka amaçlarla kullanılamaz.
- * Veriler güncel, amaca uygun olmalı ve ancak gerektiği sürece muhafaza edilmelidir.
- * Hakkında veri toplanan kişi bunları öğrenme ve gerektiğinde yanlış olanlarını düzeltme hakkına sahiptir.
- * Kişilerin dini, siyasi inancı, genetik ve tıbbi özellikleri gibi özel niteliği olan hassas veriler özel yöntemlerle korunmalıdır.⁷¹

Bunun yanı sıra Türkiye, veri koruması ve sınır-ötesi bilgi akışı konusundaki OECD Yönlendirici İlkeleri' ni de imzalamıştır.⁷²

SON SÖZ

Ann Cavoukian ve Don Tapscott, “Büyük Birader’in sizi izlemesine gerek yok” dedikten sonra sorarlar: Veritabanlarına bu kadar bilgi nereden geliyor diye merak edebilirsiniz. Başkalarının özel yaşamınıza burnunu sokması için yeterli bilgi verdiğinizizi hiç hatırlamıyor musunuz?Peki son zamanlarda şunlardan herhangi birini hiç yapmadınız mı?Bir araba veya ev satın almak,bir giysi satın almak,bir kitap satın almak,süpermarketten sindirimi kolaylaştırmak için bir ilaç almak,bir otelde rezervasyon yaptırmak,posta kataloğu ile çalışan bir firmadan çamaşır siparişi yapmak,bir kitap kulübüne üye olmak,bir telefon kullanmak, telebankayı kullanmak,bir banka hesabı açmak,pizza ısmarlamak,video kaset kiralamak,bir ürün garanti belgesi doldurmak,bir dergiye abone olmak,bir hükümet programına

⁷¹ T.C.Başbakanlık Türkiye Bilişim Şurası Sonuç Raporu,2002,s. 454,455

⁷² Keyder, Virginia Brown,Fikri Mülkiyet Hakları ve Gümrük Birliği, ,Çeviren: Ayşe Berktaş Hacimirzaoğlu,s. 69

başvurmak,işe başvurmak,borç para almak için başvurmak,sigorta için başvurmak,bir elektronik posta göndermek,doğum yapmak için hastaneye gitmek,kan testi yaptırmak,bir reçete doldurmak;...resim çektirmek?"⁷³.

Evet, pek çok istasyondan kurumdan ve farklı kişiler tarafından pek çok teknolojik cihazla kişisel bilgilerimiz toplanıyor kayıt altına alınıyoruz ve pek çok zaman bu bizim rızamızla oluyor. Bu büyük güce direnmek imkânsız gibi gözüküyor, tıpkı Argos'a direnmenin imkansız olduğu gibi; Fakat bir gün Hermes'in çıkıp da Argosu uyutup yok ettiği şekilde insanlığında bu sistemin zayıf noktasını bulup yok edebilmesi hep olasılık dâhilinde olacaktır ve bunun bize ne kadar yakın olduğunu ne biz ne de Yeni Çağın Argos'u hiç bilemeyecek.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi hem sistem bireyleri hem bireyler sistemi hem de bireyler bireyleri devamlı olarak izlemekte aslında farkında olmadan herkes bu çarkın bir parçası olmaktadır.

Oyunu sahnelerken üzerinde durduğumuz izleme ve izlenme olgusunu açıklarken özellikle dikkat etmemiz gerekenlerin başında seyircinin önüne konulan bağımsız şekilde devamlı olarak kayıta olan kameradır. Bu kamera onu eline alanın elinde itaatkar bir kaydedici olarak görev yapmaktadır ve kayıt esnasında kullanıcı ister istemez "izleyici" olmaktadır.

Sahip, kamera ile istediği yere hükmeder ve kendini büyük birader gibi konumlandırırken sahnedekiler kaydedildiklerinin farkındadırlar fakat hangi noktada kayıtın tamamen onların üzerinde hangi noktada onlardan bağımsız olduğunu kestiremedikleri için devamlı izlendiklerini düşünmekte ve ona göre hareket etmektedirler.

---

⁷³

Tapscott,Don,Dijital Ekonomi,Koç Sistem Yayınları,1998;s. 257-258

Aslında seyirci de oyunun en başından itibaren fark etsin ya da etmesin bu izlenme olgusu ile evin salonunu temsil eden orta odanın duvarında duran aynanın konumu seyirci ile oyuncuların aynı plan içinde yer almasını sağladığı gibi oyuncuların zaman zaman seyirciyi fark ettirmeden izlemelerine de olanak vermektedir. Böylece seyirci gücü elinde bulunduran “Büyük Birader” durumundan izlenen durumuna düşmektedir.

Sol odada asılı duran 3. sayfa haberlerinden yapılmış mankenin odasının sol üst köşesinde devamlı yanıp sönen ışık bize orada da kayıta izleyen bir göz olduğunu anlatır ki oyunun bütünü içinde ele alındığında mankenin ahlaki açıdan bakıldığında “Büyük Günah” nedeniyle ipte asılı olduğunu ve izleyen gözün bundan haberdar olduğunu anlatır.

Sahnelemenin bütününe bakıldığında seyirci en geniş açıdan sahne üzerindeki her bir odacığa (kaldı ki her biri ayrı bir hayatı temsil etmektedir) tamamen hakim ve devamlı suretle izleyici konumundadır.

EK I

PORNO

(Tek Perdelik Oyun)

Yazan: Mario Fratti

Çeviren: Selda Öndül

Zaman : Günümüz

Yer : New York

Kişiler :

Dorine : Paul'ün karısı

Dick : Oyuncu

Paul : Koca

DORINE evde yalnızdır; televizyon izlemektedir. DICK'i bir telefon kulübesinde bir numara çevirirken görürüz; DORINE'nin dairesinde telefon çalar.

DORINE : *(ahizeyi kaldırırken)* Alo?

DICK : Dorine?

DORINE : Evet...

DICK : Yalnız mısın? Konuşabilir misin?

DORINE : Kimsiniz?

DICK : Benim, Dick.

DORINE : Dick mi, Dick ... kim?

DICK : Dick Raffert ... Hatırlamadın mı beni?

DORINE : *(kısa bir duraklamadan sonra)* Hayır, özür dilerim, hatırlayamadım.

DICK : Dick ... Hani Mayıs 1982 ...

DORINE : Özür dilerim ama ... 1982'de tanıştığım birini nasıl hatırlayabilirim? Hele ki adı Dick olan birini. En azından 10 ...

DICK : Ama en azından benim gibi olan bir başkası hiç olmamıştır, benim kadar yakın olduğun biri.

DORINE : Bakın, ben çok meşgulüm ve ...

DICK : *(keserek)* Numara yaptığımı biliyorum. Beni hatırladığına kalıbımı basarım...Benim Dick, şu tutkuyla ve cömertçe aşık olduğun Dick ...

DORINE : *(kuşkulu, ironik)* Ben mi? Tutkuyla ve cömertçe?

- DICK** : Şimdi inkar mı ediyorsun?
- DORINE** : Bakın, ya yanlış numarayı arıyorsunuz ya da şaka yapıyorsunuz. Beyefendi,lütfen bırakın ...
- DICK** : (*keserek*) Şimdi resmi olduk demek, onca şeyi ...
- DORINE** : Afedersiniz ama sizi tanımıyorum. Sizi hatırlamıyorum. Doğru söylüyorum!
- DICK** : 82' de ... 54. sokak ... 3. kat ... asansör yoktu ... (*bir sessizlik*)
- DORINE** : (*belki de şimdi hatırlarcasına*) 3. kat ...
- DICK** : Şimdi hatırlıyorsun? Dar, pis merdivenler ...
- DORINE** : (*belli belirsiz*) Belki, mümkün. Herşey mümkün. Bakın Dick. Artık evliyim.
Sevdiğim adamla. Mutluyuz. Aradığımız için teşekkürler, iyi geceler.
- DICK** : Hayır, hayır, bekle ... Önce kim olduğumu hatırlamalısın. Beni unutmuş olamazsın.
- DORINE** : (*konuşmayı kesmek için*) Bakın Dick, herşeyi hatırlıyorum. Harikaydınız! Siz... özelsiniz, eşiniz benzeriniz yok. Gerçek bir efendisiniz siz. Sizi tanımak büyük zevkti. Sizi keyifli anılarla hatırlıyorum, müthiş anılarla. İyi geceler!
- DICK** : Seni asla unutmadım.
- DORINE** : Çok sevindim. İltifatlarımız için teşekkürler. İyi geceler!
- DICK** : Hayır ... Önce, en azından birlikte ne yaptığımızı hatırladığını ispat etmelisin. Ne müthiş dakikalar ...
- DORINE** : Çılgın yıllardı. Yaptığımız her ne idiye muhtemelen aptalca bir şeydi.
- DICK** : Muhtemelen?
- DORINE** : Tabii! Elbette!
- DICK** : Ne yaptığımızı anlat bana.
- DORINE** : Ne istiyorsunuz? Bir liste mi? Kayıt tutmuyorum ben. Not almıyorum. Ayrıntıları hatırlamıyorum. Lütfen ...
- DICK** : Beni hatırladığına emin olmak için, birlikte yaptığımız şeyi bir kelimeyle söyle –üç heceli- bir, iki, üç ... Kolay, öyle değil mi?

- DORINE** : *(adamın ne demek istediğini anlamadan düşünerek)* Güzel. Onu da yapmış olabiliriz. Ne olmuş yani
- DICK** : Birlikte si-ne-ma yaptık. Film çevirdik birlikte!
- DORINE** : *(sonunda anlamış)* A. Sen o şey ... Bağışla beni. Bizi tanıştırmamışlardı. Adını hatırlayamadım. Bağışla beni.
- DICK** : “Ateşli Dudaklar” –hatırladın mı? Güzel küçük bir film. Neredeyse unutmuştum, ama bugün onu tekrar gördüm ve ... sen ve ben birlikte ...
- Dorine, senden daha ... seksi bir kadınla karşılaşmadım ... cömert, tutkulu, gerçek bir kadın ... Seni tekrar öyle görünce çok heyecanlandım ...
- DORINE** : *(adamın verdiği haberler üzerine endişelenip keserek)* Nerede gördün? Bana filmi imha edeceklerini söylemişlerdi!
- DICK** : Sen de o alçak yönetmene inandın?
- DORINE** : Yemin etmişti! Evet, Uzak Doğu'daki birkaç kopyayı almak imkansızdı. Japonya, Hong Kong ve Tayvan'dakileri. Ama Amerika'da tek bir kopya bile kalmayacaktı! Hepsi imha edilecekti!
- DICK** : Ben bir saat önce izledim filmi ve hevesim kabardı. Sen, müthişsin! Dünyanın en iyisi! Yalnızsan, oraya geleceğim ve ...
- DORINE** : Hayır, hayır! Mutlu bir evliliğim var benim. Kocam her an gelebilir! Lütfen. Her şey öyle iyi gidiyor ki. Mutluluğumuzu mahvetme ... *(tereddütlü eder; kararsızdır, kafası karışmıştır)* Nerede izledin? Söyle. Lütfen ...
- DICK** : Her saniyesinden zevk aldım, tutkum kabardı. Sen işe gerçek ihtiras katıyorsun. Kocan şanslı bir adam. Bana yaptığını ona da yapıyorsun, hani-
- DORINE** : *(keserek)* Nerede izledin? O ahlaksız herife para ödedim bir de. 500 dolar ödedim bütün kopyaları imha etsinler diye.
- DICK** : 500 ha! Film için bize yalnızca 100 Dolar vermişlerdi. En azından bana. Ve sen ... sana ne kadar verdiler?
- DORINE** : Bana da, yalnızca 100 Dolar. O zamanlar parasızdım. Kira ödemek

zorundaydım. Sonra işler düzeldi. Şimdi halim vaktim yerinde. Söyle nerede ... şimdi biraz param var. Filmi satın alabiliriz.

DICK : “Biz”? Birlikte? Yine birlikte?

DORINE : Hayır, lütfen ... Geçmiş geçmişte kaldı. Yaşlandım ve akıllandım.

DICK : Daha deneyimli, daha tutkulu. Gerçek bir kadın.

DORINE : Nerede? Adresi ver bana. Yarın oraya giderim ve satın almak istediğimi söylerim.

DICK : Ben oranın sorumlusu olan hanımefendiye teklif ettim bile.

DORINE : Hangi hanımefendi? Kim o hanımefendi?

DICK : Filmi izlediğim yerin sahibi. Kendim için bir kopya istedim. O kareleri yüzlerce kez izlemek için. Satmak istemedi.

DORINE : Neden? Kadın nerede? Bir sinemanın mı sahibi? Belki de birkaç gün gösterip sonra ...

DICK : Bana bir arada göstereceklerini söyledi.

DORINE : Nasıl bir arada?

DICK : 24 saat boyunca süren bir kayıt arasında. 20 filmi arka arkaya gösteriyorlar, kesintisiz.

DORINE : Nerede?

DICK : Orada!

DORINE : Nerede?

DICK : Hususi bir yerde.

DORINE : Nasıl bir yerde? Bir sinemada mı? Bir kulüpte mi?

DICK : Bir bakıma bir kulüp; çok hususi.

DORINE : Kim gidiyor oraya? Nasıl insanlar?

DICK : Erkekler, kadınlar ...

DORINE : Nasıl kadınlar? Neden öyle filmleri izlemek istesinler ki?

DICK : İzlemiyorlar aslında ... Bu filmler atmosfer yaratmaya yarıyor.

DORINE : Atmosfer?

DICK : Fon. Çiftler o arada ...

DORINE : Çiftler mi? Nasıl bir yer burası? Nerede?

DICK :40. Sokakta. Ben birkaç kez gittim. Ve farkettilim, bu kez farkettilim ... Kendimi bir kez daha gördüğümde –ekranda ...

- DORINE** : Hangi ekranda?
- DICK** : Televizyon, televizyon ekranında ... VCD. Ona söyledim (*tereddüit eder; gereksiz konuştuğu için pişman olmuştur.*)
- DORINE** : “Ona”? –kime?
- DICK** : ... yakın bir arkadaşına. Böyle yerlere yalnız başına gitmezsin. Ona söyledim: “Seyret, Dorine’i seyret. İzle ve öğren.” Ve doğruyu söylemeliyim. Siz kadınlarda rekabet ruhu var. Seni taklit etmeye çalıştı, elinden geleni yaptı, ama hiç kimse senin kadar iyi olamaz. Dorine. Sana hala Dorine mi diyorlar yoksa adını değiştirdin mi?
- DORINE** : (*duymazlıktan gelir*) O halde orası bir tür ... ?
- DICK** : “Şefkatli dostluklar” için bir ... otel.
- DORINE** : Bir randevu evi.
- DICK** : Geniş anlamıyla ... Orada kadınlar yok. Kadını kendin getiriyorsun ... Onlar yalnızca pembe ışıklar, bir yatak, iki havlu, sürekli olarak çalışan bir televizyon temin ediyorlar. Ve sen oradaydın, bir gül kadar taze, dişi bir kaplan gibi arzulu. Ama iniltilerin, gerçek miydi yoksa yönetmen için miydi? Seyirci için miydi? Anlayamadım. Biz erkekler siz kadınları asla anlayamayız.
- DORINE** : Nasıl bir yer? Hoş bir yer mi? Pahalı mı? Müşterileri ne tür insanlar?
- DICK** : Alçak gönüllü. Fiyatlar ortalama. Yöneticiler ile sekreterlerinin, olgun kadınlar ve genç sevgililerinin gittiği yerlerden. Bu tür çiftler görmek beni şaşırttı. Orta yaşlı kadınlar genç çocuklardan hoşlanıyor artık. Tabii, ödemeler odada yapılıyor. Kocan, kaç yaşında? Ben hala iyi durumdayım. 36 ımdayım. Benimle bir gece Dorine, kendini öylesine iyi hisse --
- DORINE** : (*keserek*) Adres tam olarak ne?
- DICK** : 50’ ler ile 30’ lar arasında. Bana bir fırsat daha ver Dorine, ve --
- DORINE** : Hayır. Bana tam adresi ver.
- DICK** : Görüştüğümüzde veririm. Bir fikrim var. Orada buluşalım, bir oda tutalım ve ... filmi tekrar yaratmaya çalışalım, aynı enerjiyi, aynı zevki. Orijinal bir deneyim olur, benzersiz bir deneyim. Canlı. Televizyonun önünde. Kaç kişinin tekrar etme şansı olur ki –videonun

karşısında- böylesine eşsiz bir Durumu. Bizim eşimiz benzerimiz yok.

Sen ve ben! İddiaya girerim kimse yapamaz! Kusursuz bir çiftiz biz!

DORINE : Geçmişini unut, lütfen, ve yardım et bana.

DICK : (*nazik*) Emrinizdeyim sevgilim!

DORINE : Dalga geçme. Geçmişin hatırı için, birlikte yaptığımız ve zevk aldığımız şeyler için --

DICK : Zevk aldığımız mı? O halde sen gerçekten orgazm oldun!

DORINE : Evet ... Gençtik. Güzel, sağlıklı bir deneyimdi.

DICK : Ama sen beni hemen görmezden geldin, hemen sonra, iş biter bitmez. Neden?

DORINE : Alışkanlık ... Büyük oyuncular gibi. Kamera karşısında öpüşürler. Sonra da "Çaav!" ...Hiç karşılaşmamışlar gibi. Perde hayatım ile gerçek hayatımı birbirinden ayrı tutmak istedim.

DICK : (*tutkuyla*) Gerçeğe dönelim. O filmi gördükten sonra seninle tekrar birlikte olmak zorundaydım. Sana ihtiyacım var. (*tutkuyla*) Dorine sana şimdiye kadar verdiklerimin en iyisini --

DORINE : (*keserek; kocası gelmiş gibi yaparak*) Kocam! Kapıda! Bana hemen numarayı ver! Seni yarın arayacağım!

DICK : (*emin olmayarak*) Ama ben ...

DORINE : Hemen! Kapıyı açıyor! Kapatıyorum şimdi!

DICK : (*aceleyle*) Ev numaram 242 33 17! (net olarak tekrarlayarak) 242 33 17.

DORINE telefonu kapatır. DICK, derin düşüncelere dalmıştır. Kısa bir karanlık zamanın geçtiğini imler.

Birkaç gün sonra.

DORINE öncekinden farklı bir elbise giymektedir. Kitap okumaktadır. PAUL, kocası, girer. Adımları yavaş ve hesaplıdır. Uzun uzadıya, nefretle karısına bakar.

DORINE : *(çekingen, şefkatli)* Bir fincan kahve ister misin?

Paul öne gelir, öfkelidir. Ona bakar. Kitabı alır. Başlığı okur. Kitabı fırlatır. Masaya vurur, öfkelidir. Kontrolsüz bir öfkeyle birkaç eşya parçasını kırar. DORINE korkmuştur.

DORINE : Ne oldu? Neyin var senin? Yoksa işine son mu verdiler?

PAUL : Ya, tabii! Böylelikle sen de açlıktan öleceksin! Bunu hak ediyorsun!

DORINE : Neden? Ne oldu? Ben ne yaptım?

PAUL : Sen buna alışkınsın, değil misin? Oyunculuk yaptığın zamanlar –off, off şeyde- seni bulmak şanssızlığını yakaladığım o yerlerde. Sana paranı ödemediklerini söylemiştin. Gerçek açlık çektiğini!

DORINE : Zor zamanlardı. Ama lütfen, sakın ol. Ne olduğunu anlat bana!

PAUL : Seni ilk kez gördüğümde, o oyunda ... Cafe'de ...

DORINE : Cafe La Mama ... “Madam Senatör”.

PAUL : Fahişelerden biriydin.

DORINE : Diğerleri gibi bir roldü. Gerçeğe uygun kostümler, hatırlıyor musun? Müzikaldi. Politik bir müzikal.

PAUL : Politik, evet. Bir sonraki çocuğu nasıl yapacağın hakkındaydı. Başka hangi oyunlarda ... rol aldın?

- DORINE** : (*çekmeceye doğru hızla gider ve açar*) Tüm broşürler burada.
(*çıkartır ve gösterir*) Off, off Broadway ... küçük tiyatrolar, klüpler, okullar ...
- PAUL** : Ve sana asla para ödemediler, hıh?
- DORINE** : Ara sıra. New York'ta oyunculara para ödenmez, bunu biliyorsun.
- PAUL** : Nasıl yaşadın? Faturalarını nasıl ödedin?
- DORINE** : Restoranlarda garsonluk yaparak, unuttun mu? “Üç Soyтары” ya gelmiştin ya ...
- PAUL** : Soyтары benim.
- DORINE** : Hesabı ödememiştin. Misafirdin ... Bana senin ara sıra orada para ödemediğini yediğini söylemişlerdi.
- PAUL** : Kim söylemişti?
- DORINE** : Sahibi.
- PAUL** : Arkadaşın mıydı? Yakın bir arkadaş mı? Bir sevgili mi?
- DORINE** : Yo hayır! İyi bir adamdı. Karısına aşık. Gerçekten aşık.
- PAUL** : Seni temsil eden biri var mıydı ... sahne işlerin için?
- DORINE** : Bir menajer bulmak zordur. Yalnızca ünlüysen bulabilirsin.
- PAUL** : (*ona dik dik bakarak, ironik*) Çok yazık! (*yavaşça*) İyi filmler yapman için fırsat yaratabilirdi. (*bir sessizlik; birbirlerinin gözünün içine bakarlar*) Kaç film çevirdin?
- DORINE** : (*belli belirsiz, emin olmayarak*) Tek bir tane ... aptal bir okul filmi.
- PAUL** : Hangi roldeydin?
- DORINE** : Öğrencilerden biriydim.
- PAUL** : Peki bu öğrenci ne yapıyordu? Öğretmeni ile yatağa mı giriyordu?
- DORINE** : Hayır! Altı ya da yedi kişiydik, bir partide.
- PAUL** : Nasıl bir parti?
- DORINE** : Aile arasında yapılan bir parti.
- PAUL** : Nasıl bir aile partisi! Oturak alemi mi?
- DORINE** : Hayır ... Fakat neden soruyorsun bütün bu soruları?
- PAUL** : ... Merak ediyorum senin ... “sinema kariyeri”ni.
- DORINE** : Aniden mi merak sardın?

- PAUL** : *(kontROLSÜZ bir öfke nöbeti ile bir başka eşya parçasını kırarak)* Evet, evet, aniden. Bana hiç anlatmadın. Bana hiçbir şey anlatmadın! Hayatında kaç erkek olduğunu! Bana hiç anlatmadın!
- DORINE** : Aptalca listeler tutmamaya karar vermiştik ya. Benim ve senin geçmişinin hükmü yoktu ya. Karşılaştığımızda, aşık olduğumuzda doğduk demiştik ya.
- PAUL** : Çok doğru en iyi dostum. *(düzelterek)* Fazlaca doğru, en iyi düşmanım!
- DORINE** : Genellikle erkeklerin geçmişi ... kalabalıktır. Eminim ki, hayatında pek çok kadın olmuştur. Biz, ise ..
- PAUL** : Biz kim?
- DORINE** : Biz kadınlar. İki ya da üç hata. Bizi kandıran, aldatan, terkeden sevgililer.
- PAUL** : Kaç kişi?
- DORINE** : Sana söylemişim ... Üç ... Fakat neden kapanmış defterleri açıyorsun şimdi?
- PAUL** : Çünkü bilmek istiyorum!
- DORINE** : Gerçekten mi? Aniden, öyle mi? Ne oldu? Kimi gördün sen?
- PAUL** : Kimseyi.
- DORINE** : Tuhaf ... Daha önce hiç bu kadar öfkeli eve gelmemiştin. Biriyle görüşmüş olmalısın. Bu öfkenin bir nedeni olmalı ...
- PAUL** : Bir nedeni var, ama önce ... önce gerçeği senden öğrenmek istiyorum! Gerçeği, tüm gerçeği.. gerçeği! Kaç film çevirdin?
- DORINE** : ... yalnızca o söylediğimi ... kocaman bir hiç olan o filmi.
- PAUL** : Nasıl oldu da bana o filmden hiç söz etmedin?
- DORINE** : İmha edildi, yakıldı. Hiç kopyası yok.
- PAUL** : Ya öyle mi? Emin misin? Demek hiç kopyası yok! Sen ne bilirsin ki? Öyle filmlerin binlerce kopyasını çıkarırlar! *(bir sessizlik; birbirlerinin gözünün içine bakarlar)* Bir şey söylemeyecek misin? Porno çevirdiğini niçin itiraf etmiyorsun? Seninle olan o adam, sizin birlikte ...o şeyi yaptığınız o adam, üç sevgiliden biri miydi? *(bir sessizlik)*

- DORINE** : *(onun gözünün içine bakarak)* Nerede seyrettin?
- PAUL** : Neyi?
- DORINE** : Beni tanıdığını düşündüğün o porno filmi ...
- PAUL** : *(öfkeli, keserek)* Tanımak? Ne kadar utanç verici! *(onu takip eder, ona vurmaya çalışır)* Sen oradaydın, her şey öyle ... açık, öyle açık seçikti ki – tüm açık saçıklığı ile!
- DORINE** : *(sakin; ama artık kocasının “kulüp”te filmi izlediğini anlamıştır)* Nerede seyrettin? Göster bana.
- PAUL** : Neden? Sen hiç görmedin mi? Çalışırken nasıl olduğunu hiç merak etmedin mi?
- DORINE** : Nerede seyrettin?
- PAUL** : “Nerede” olduğu önemli değil. Önemli olan filmin varlığı ve senin de o filmi çektiğini itiraf etmen, sen orada ... dayanılmaz bir pislik!
- DORINE** : Hiçbir şeyi itiraf etmiş değilim. Seninle birlikte seyretmek istiyorum.
- PAUL** : Aklını mı kaçırdın? Bu çok saçma. Seninle oraya nasıl giderim, karımla, ve birlikte seyredeceğiz ... o kadar şeyin arasında? ...
- DORINE** : O kadar neyin arasında?
- PAUL** : ... o tür şeyleri görmeye giden soysuzların ...
- DORINE** : Yalnızca sen ve ben. Tek başımıza izleyeceğiz, sen ve ben, özel olarak. *(kısa bir sessizlik; Paul ne diyeceğini bilemez)* Haydi gidelim. Bana benziyorsa ...
- PAUL** : *(yine öfkeli)* O sensin! Sen de bunu pekala biliyorsun!
- DORINE** : *(sakin, devam ederek)* Filmi satın alırız, satın alırız.
- PAUL** : Peki bu adamlar filmi sana satacaklar mı bakalım? Bakalım ben o filmi satın alacak mıyım, senin çektiğin ... o korkunç sahneleri?
- DORINE** : Hayır. Ben alacağım. Birlikte izledikten sonra, sahibine ... o yerin sahibine söyleyeceğiz ... Ya satar ya da dava ederiz.
- PAUL** : “Dava ederiz”?
- DORINE** : Artık babamın mirasına sahibim. Dava açabilirim, hakkımı arayabilirim, satın alabilirim.
- PAUL** : Yediğin şu halta bak! Ağlayacağın, utanacağın, üzüleceğin, başışlanmanı isteyeceğin yerde ...

- DORINE** : Ben mi? Ne için?
- PAUL** : Yaptıkların için! Rezil geçmişin için!
- DORINE** : (*sakin sakin ona bakarak*) Haydi gidelim ve şu filmi görelim önce. Sonra konuşuruz.
- PAUL** : (*tereddütle*) Berbat, pis bir batakane orası. Senin gibi kadınlar için uygun bir yer değil ...
- DORINE** : Sahi mi? (*ironik*) Erkeklerin et pazarını izlemek üzere yalnız başlarına gittiği şu karanlık, pis yerlerden mi?
- PAUL** : Et pazarı. Tam üstüne bastın! Neden söz ettiğimi biliyorsun. Karımı o korkunç şeyleri yaparken gördüğümde ... Seni öldürmek istedim!
- DORINE** : Kimseye söyledin mi?
- PAUL** : Kime söyleyecektim? Utandım, kendimi bir suçlu gibi hissettim! Oysa, yanlış yapan sendin! Suçlu olan sendin!
- DORINE** : (*sakin, belli belirsiz bir biçimde ironik*) O kişiye söyledin mi, arkadaşına birileri ile öyle filmlere giden arkadaşına ona söyledin mi, arkadaşına, kadının karına benzediğini söyledin mi?
- PAUL** : Tabii ki söylemedim! İnsan böyle bir şeyi kimseye söylemez!
- DORINE** : Arkadaşına da mı! Yakın arkadaşına da mı?
- PAUL** : Hayır.
- DORINE** : Kim o adam? Onu tanıyor muyum?
- PAUL** : Hayır! Senin tanıdığın biri değil!
- DORINE** : Daha iyi. Yoksa, o da aktristin bana benzediğini düşünebilirdi.
- PAUL** : Aktrist? Hangi aktrist? O bir fahişe! Nasıl da hoşuna gidiyordu, o fahişenin, o (*istemeyerek, öfkeyle*) şey ağzında (*yine ona vurmak ister*).
- DORINE** : (*sakin*) Haydi gidip şu filmi görelim. Merak ettirdin beni.
- PAUL** : Ne sinir var sende ama. Neden söz ettiğimi pekala biliyorsun ve numara yapıyorsun, sanki ...
- DORINE** : Numara filan yaptığım yok. Ama neden söz ettiğini çok iyi biliyorum.
- PAUL** : (*kafası karışmış*) O halde? ... itiraf ediyorsun?
- DORINE** : Önce seninle birlikte seyretmeliyim. Haydi gidelim.

- PAUL** : (“kulüp” e gitmek istemediği bellidir) Önce bana “Ateşli Dudaklar”da başrol oyuncusu olduğunu söylemelisin.
- DORINE** : Adımı jenerikte gördün mü?
- PAUL** : Hayır. Jeneriği kaçırdım. Zaten jenerikleri asla okumam.
- DORINE** : Başını tekrar izlemedin mi, şoktan sonra, sadece meraktan, aktristin adına bakmak için?
- PAUL** : Hayır ... burası filmlerin ...hemen bir kez daha gösterildiği yerlerden değil...Film 24 saat devam eden bir VCD’ de.
- DORINE** : (*şaşırmış gibi yaparak*) 24 saat mi? Saat kaçta izledin? Biz de o saatte gidelim ve başından başlayarak izleyelim. Jeneriği de ...
- PAUL** : Hatırlamıyorum ...
- DORINE** : Öğle yemeği vaktinde miydi? Sık sık bürodan birkaç saatliğine ...
- PAUL** : Belki ...
- DORINE** : O halde öğlen gidelim. (*gazeteyi alır; film saatlerine bakar*) Sinemanın adı neydi? Bürona yakın mı?
- PAUL** : Açık saçık yerler listede yer almaz.
- DORINE** : Adresi ne?
- PAUL** : (*belli belirsiz*) 3. Cadde’ye yakın bir ara sokak.
- DORINE** : 5.? 4.? 3.?
- PAUL** : (*belli belirsiz*) 5. ile 3. arasında.
- DORINE** : 4. civarında.
- PAUL** : Oralarda bir yerde.
- DORINE** : Güzel. Haydi oraya gidelim.
- PAUL** : (*önlemeye çalışarak*) Pekala. Eğer o filmde olduğunu ... itiraf edersen, utandığını ve üzgün olduğunu söylersen ...
- DORINE** : (kararlı) Hiçbir şeyi itiraf etmiyorum. Utanmıyorum. Üzgün değilim. Önce gerçeği istiyorum. Olguları inceleyelim.
- PAUL** : (*yine öfkeli*) Seni öldüreceğim! Siz kadınlar inanılmazsınız! Suçlu bile olsanız, elleriniz kasanın içinde de yakalansanız, ya da şimdi olduğu gibi biriyle –Neyse boş ver- Siz kadınlar her zaman paçayı kurtarırsınız. Şimdi sanık benim!
- DORINE** : Kesinlikle.

- PAUL** : Ne demek istiyorsun?
- DORINE** : Hiçbir şey ...
- PAUL** : Hayır, söyle.
- DORINE** : Yalnızca şunu demek istiyorum, elinde kanıt olmadan kimseyi suçlama.
- PAUL** : Bundan daha iyi kanıt nasıl olabilir? Benden daha iyi kanıtı olan kimse olamaz! Bu ... “görsel” kanıt. İnanılmaz ayrıntıları olan bir film; marazi, hastalıklı yakın çekimler. Kustum.
- DORINE** : Güzel. Haydi gidelim.
- PAUL** : (“acı çekiyor”muş gibi yaparak) Yapamam, yapamam ... Çok acı verecek ... Tiksindirici bir görüntü. Bir daha izleyemem ama seni affetmeye hazırım eğer sen ...
- DORINE** : Beni ne için affedeceksin?
- PAUL** : Rezil geçmişin için? Sana işkence yapmalıydım, dövmeliydin seni, öldürmeliydin, evden kovmalıydım, ama öyle yapacak yerde şimdi ben neredeyse ...
- DORINE** : Neredeyse ... ?
- PAUL** : ... neredeyse özür dileyeceğim.
- DORINE** : Eğer suçlayanın kanıtı yoksa özür dilemelidir.
- PAUL** : (*inanamayarak, şaşırılmış*) Sen ciddi misin? “Özür” dilemeli ve bağışlanmayı mı istemeliyim?
- DORINE** : Kesinlikle.
- PAUL** : Ne için?
- DORINE** : Biliyorsun.
- PAUL** : Sen neden söz ediyorsun?
- DORINE** : Özür dile, samimi olduğuna inanırsam belki seni affederim, seni bağışlamaya hazırım.
- PAUL** : Ölmeye hazırım diyorsun yani!
- DORINE** : (*sakin*) Dedim ya –seni affetmeye hazırım. Biz kadınlar anlayışlı olmasını ve affetmesini biliriz.
- PAUL** : (*patlar*) Orospu! Kaltak! Fahişe! Önce yapıyorsun, milyonlarca insanın gördüğü bir filmde. Senin ... olduğun sahneleri bütün dünya

izleyecek, sonsuza dek. Sonra da sen benim özür dilememi istiyorsun!

Bu da bardağı taşıran son damla! Defol! Defol evimden!

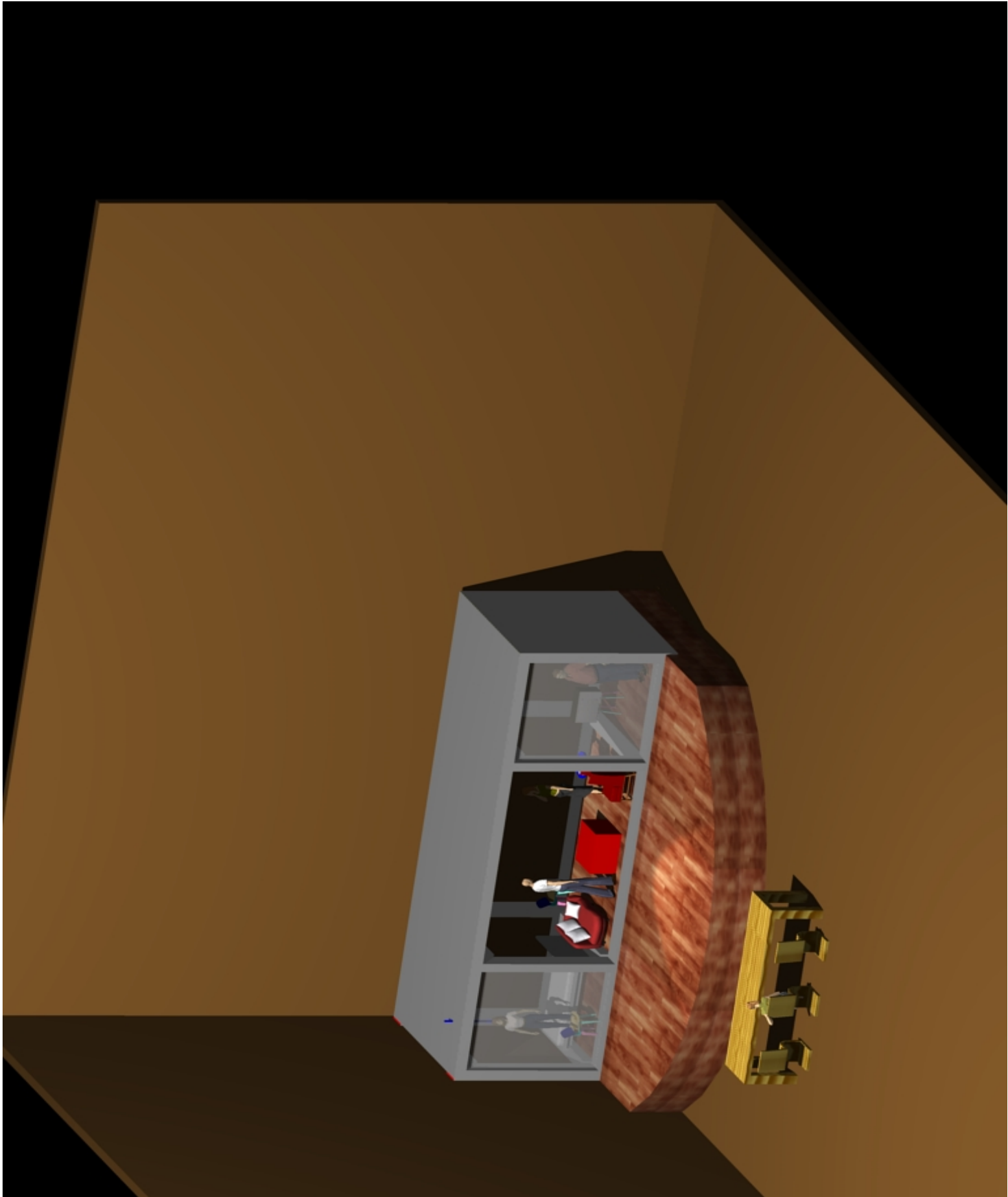
DORINE : *(çok sakın)* Tamam, gidiyorum. *(bir ceket giyer; çantasını alır, gitmeye hazırdır; yavaş yavaş konuşur, açık ve net olarak)* Ben ... seni “aldattım”, senin dediğin gibi, ama yıllar önce, sana rastlamadan önce. Oysa sen beni **bugün** ...aldattın. *(Çıkar, adam şaşırmıştır)*

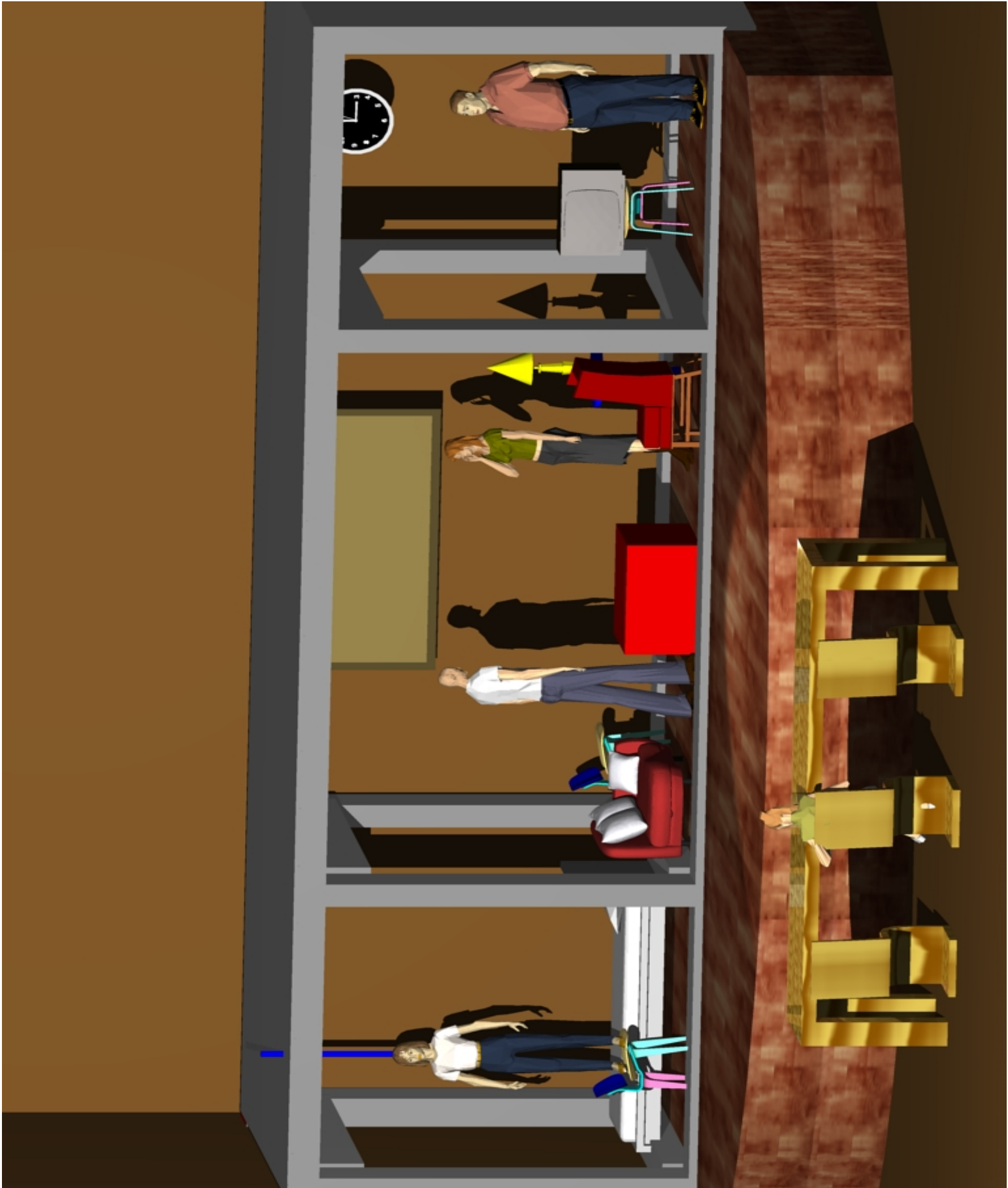
PAUL : *(kendi kendine, inanamayarak)* Bugün mü”? Nasıl anladı? Nereden Bildi?

Donma. Karanlık. Perde.

II D SAHNE RESİMLERİ

KAYNAKLAR

- ALTUN, Ş. - SARIOĞLU, C., **Türk Popüler Tarihinde İlkler**
- ATIKER, Erhan (1998), **Modernizm ve Kitle Toplumu**, Vadi Yayınları, Ankara
- BAUMAN, Zygmunt (1996), **Yasa Koyucular ile Yorumcular**, Çev. Kemal Atakay, Metis Yayınevi, İstanbul
- BAUMAN, Zygmunt (1997), **Özgürlük**, Çev. V. Erenus, Sarmal Yayınları, İstanbul
- BAUMAN, Zygmunt (2003), **Modernlik ve Müphemlik**, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- BENTHAM, J. -WERRET, S. -WATKİN, C., **Panoptikon Gözün İktidarı**, Çev. Barış Çoban-Zeynep Özarslan, Su Yayınları
- DOLGUN, Uğur, **Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu**, Ötüken Neşriyat
- EGMONT R. KOCH,JOCHEN SPERBER (1996),**Bilgi Mafyası**,Çev. Kaan Ökten,Sarmal Yayınevi
- ERSENAL, Nedret (2001), **Siber İstihbarat**, Asam Yayınları, Ankara
- FEYERABREND, Pau (1995), **Akla Veda**, Çev. Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- FRATTI, Mario (2007), **Toplu Oyunları 1**, Çev. Özcan Özer, Mitos Boyut
- FOUCAULT, Michel (1995), **Deliliğin Tarihi**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınevi, Ankara
- FOUCAULT, Michel (2000), **Hapishanenin Doğuşu**, Çev. M.A. Kılıçbay, İmge Yayınları, Ankara
- FOUCAULT, Michel (2000), **Büyük Kapatılma**, Çev. I. Ergüden-F. Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- HAMILTON, Edith (1997), **Mitologya**, Çev. Ülkü Tamer, 9.Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul
- LYON, David, **Elektronik Göz Gözetim Toplumunun Yükselişi**, Sarmal Yayınevi, Felsefe / Sosyoloji Dizisi
- LYON, David (1997), **Elektronik Göz**, Çev. Dilek Hattatoğlu, Sarmal Yayınevi
- KEYDER, Virginia Brown (1996), **Fikri Mülkiyet Hakları ve Gümrük Birliği**, Çev. Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu, Intermedia Yayınları

- SHELDRAKE, Rupert, **Biri Beni Gözetliyor**, Çev. Orhan Düz, Kaknüs Yayınları
- TAPSCOTT, Don (1998), **Dijital Ekonomi**, Koç Sistem Yayınları
- TUROĞLU, H. (2000), **Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Temel Esasları**, İstanbul
- HELVACIOĞLU, Ender, (2004), **Bilim ve Gelecek Dergisi**, “Parantez” Köşesi, Sayı: 9, Kasım
- VARLIK Dergisi**, (2000), Ekim Sayısı
- GÜRDİLEK, Raşit, (2001), **Echelon, Bilim Teknik Dergisi**, Ekim Sayısı, S. 36-37
- T.C. Anayasası**
- B.M. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi**
- Türk Ceza Kanunu**
- Polis Vazife Ve Selahiyetleri Kanunu**
- T.C. Başbakanlık Türkiye Bilişim Şurası Sonuç Raporu**, (2002), S. 454-455
- Meydan Larousse Ansiklopedisi, Cilt 10
- Meydan Larousse Ansiklopedisi**, Cilt 3, S. 105
- TELLİOĞLU, Emrah Özkan, **Enformasyon Toplumuna Geçişte Telekomünikasyon Sistemlerinin Gelişmesi ve Yayılmasının Rolü Enformasyon Toplumu Teknolojileri Ne Yaratıyor? Daha Özgür Bireyler mi? Yeni Nesil Köleler mi?**, (2005), Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul
- GÖRKEM, Hilal, T.C. MALİYE BAKANLIĞI STRATEJİ GELİŞTİRME BAKANLIĞI YAYIN NO: 2009/397 **“Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi Kapsamında Cezaevi Hizmetlerinin Özelleştirilmesi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”**, Ankara, 2009
- ŞAN, Mustafa Kemal-HİRA, İsmail, **Bilgi Toplumu: Bir Risk Olarak Özel Alanın Kayboluşu**, (Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 15-16 Eylül 2004-4. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi
- UĞUR Dolgun ile Röportaj, **Artık Hepimiz Her An İzleniyoruz**, 01.05.2006, Neşe Düzel
- SARIFAKIOĞLU, M. Birkan-**Elektrik Mühendisliği**, 2009, Sayı: 436, Haziran
- EUROPA-Activities of the European Union-Information Society-Data Protection**
- Williams, L., (1981), **Figures of Desire A Theory and Analysis of Surrealist Film**, University of Illinois Press, Urbana, sf: 118

www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l14012

www.radikal.com.tr

www.genetikbilim.com

www.konak-terapi.com

www.wikipedia.com

www.haberx.com

www.haber.fmtr.com

www.bilimvegelecek.com.tr

ÖZGEÇMİŞ

Işık Yönt,1981 yılında İzmir’ de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İzmir’ de tamamladı. 2003 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Sahne Sanatları Bölümü Tiyatro Anasanat Dalı Tiyatro Eğitim-Öğretim Programını tamamlayarak mezun oldu. Daha sonra bir yıl boyunca aynı Üniversitenin Modern Dans Bölümü’ ne misafir öğrenci olarak devam etti. Halen çeşitli tiyatrolarda oyuncu olarak görev almaktadır.